

ประวัติ

บรรณานุกรม
๒๕๖๑

กยิตติศ อนันตนาธร
(บรรณาธิการ)

เรื่องราวของ
“
นักอภิวัตน์
ผู้สดชื่นยืนยง
”

ปรีดี
บรรณานุสรณ์

๒๕๖๑

ปรีดิบรรณานุกรม ๒๕๖๑

หนังสือที่ระลึกในวาระ ๑๑๘ ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์

ISBN: 978-974-315-968-8

พิมพ์ครั้งแรก ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์สยามปรีดีสน์ จำกัด

๑๑๓ ถนนเฟื่องนคร แขวงราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๕-๙๕๓๖ ถึง ๙ โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๕๑๘๘

เจ้าของ: บริษัทสำนักพิมพ์สยามปรีดีสน์ จำกัด

ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์: สุลักษณ์ ศิวรักษ์

คณะกรรมการบริหาร: ลัจจา รัตนโสมศรี, อนันต์ วิริยะพินิจ,

วินัย ชาติอนันต์, ทิชากร ชาติอนันต์, อาสา นาคไตรภพ

ประสานงานการผลิต: ชานน จงประสพมงคล

ที่ปรึกษาประจำฉบับ: วรณภา ตีระสังขะ, อีสริยา นิตภัณฑ์ประภาค บุญญะศิริ

บรรณาธิการประจำฉบับ: กษิตศ อนันทนาวร

กองบรรณาธิการ: ศุภณา เย็นเป็นสุข, ประภาพันท์ ว่องไว, นกวรรณ วรสิทธิ์,
อารยา แต่ไพบูลย์ศักดิ์, ณีฐกาญจน์ หันจรัส, ทศนีย์ ราไม

แบบปก: นันทิณีชา ศรีวุฒิ

รูปเล่ม: นริศรา สายสงวนลัตย์

พิสูจน์อักษร: วรวุฒิ พงษ์พิจิตร

- ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ปรีดีบรรณานุกรม ๒๕๖๑. -- กรุงเทพฯ: สยามปรีดีสน์, ๒๕๖๑.

๒๔๐ หน้า.

๑. ปรีดี พนมยงค์, ๒๔๔๓-๒๕๒๖. ๒. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

I. กษิตศ อนันทนาวร, บรรณาธิการ. II. ชื่อเรื่อง.

๙๒๓.๒๕๙๓

ISBN 978-974-315-968-8

จัดจำหน่าย: สายส่งคึกฉิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด

โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๕-๙๕๓๖ ถึง ๙ โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๕๑๘๘

www.kledthai.com

พิมพ์ที่: บริษัทภาพพิมพ์ จำกัด

โทรศัพท์ ๐-๒๘๗๙-๙๑๕๕ ถึง ๖

ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา: อนันต์ ศรีน้ำพันธ์

ราคา ๒๒๐ บาท

ปริดิบรรณานุสรณ์

๒๕๖๑

นายกษิตีศ อันทนนาธร บรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในวันปรีดี พนมยงค์

๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
(๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ - ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖)

ภาพนี้ถ่ายที่ปารีส, พ.ศ. ๒๔๗๖

สารปรธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ที่ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา จึงได้กำหนดเรื่อง “การศึกษา” เป็นหลัก ๑ ในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรตั้งแต่อภิวัฒน์ ๒๔๗๕ โดยที่นายปรีดีเป็นนักกฎหมาย จึงสนใจและให้ความสำคัญกับการศึกษากฎหมายเป็นอย่างยิ่งด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

เมื่อกระทรวงยุติธรรมเลือกนายปรีดีให้ไปศึกษากฎหมายที่ฝรั่งเศส ก่อนออกเดินทาง นายปรีดีได้เรียนภาษาฝรั่งเศสกับนายเลเดเกอร์ (Ladeker) ที่ปรึกษาทนายความของกระทรวงยุติธรรม (ซึ่งต่อมาแม้ลาออกและเดินทางกลับไปฝรั่งเศสแล้ว รัฐบาลสยามก็ยังให้ท่านผู้นี้เป็นที่ปรึกษาสถานทูตสยามด้วย) โดยในสมัยนั้นการเรียนการสอนกฎหมายกระทำกันที่ “โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม” นายปรีดีเองก็สำเร็จจากโรงเรียนแห่งนี้ เป็นเนติบัณฑิต แต่การเรียนการสอนกฎหมายที่นี่เป็นการเรียนการสอนด้วยจุดมุ่งหมายสร้างคนไปเป็นนักปฏิบัติ คือไปเป็นผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ มิใช่เป็นการเรียนการสอนแบบมุ่ง

ทางวิชาการนิติศาสตร์แบบที่สอนกันในมหาวิทยาลัย ดังนั้น เมื่อนายปรีดีไปเรียนนิชากฎหมายที่ฝรั่งเศส ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) จึงต้องไปเริ่มต้นเรียนระบบของฝรั่งเศสใหม่ตั้งแต่ต้น (ตั้งแต่ชั้น Bachelier) ซึ่งเป็นผลดีกว่าการไปเรียนโดยนำปริญญาตรีที่ได้รับจากเมืองไทยไปขอเทียบ กับปริญญาตรีของฝรั่งเศสเพื่อทำปริญญาชั้นสูง เพราะจะทำให้ได้เรียนรู้ระบบและสถาบันทางกฎหมายของฝรั่งเศสอย่างลึกซึ้ง

การเรียนการสอนกฎหมายในคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสนั้น นอกจากการเรียนนิชากฎหมายต่างๆ แล้ว ยังต้องเรียนศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องกันอย่างกว้างขวางออกไปด้วย เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ดังนั้น เมื่อนายปรีดีเดินทางกลับมาสยาม และดำรงตำแหน่งทางการเมืองหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในคราวอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ จึงได้เปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนกฎหมายของสยามให้ได้มาตรฐานวิชาการแบบเดียวกับในยุโรปที่ได้ไปประสบมา ด้วยการยกโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ขึ้นเป็นคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาจึงตรากฎหมายโอนคณะนิติศาสตร์แห่งนี้มาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้วิชาการนิติศาสตร์อันจำเป็นต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เพิ่งสถาปนาขึ้น

การเรียนการสอนนิชากฎหมายที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองดำเนินตามมาตรฐานที่ปฏิบัติกันในยุโรป โดยเฉพาะในฝรั่งเศส คือ เรียนนิชากฎหมายเป็นหลัก แต่ก็ต้องเรียนศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือเป็นพื้นฐานของกฎหมายด้วย เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ การทูต บัญชี ฯลฯ นับได้ว่าการเรียนการสอนวิชานิติศาสตร์ของเราได้เข้าสู่มาตรฐานสากลตั้งแต่นั้นมา

กล่าวจำเพาะมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นายปรีดีให้ความสำคัญกับสถานศึกษาแห่งนี้มาก จึงรับเป็นผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัย เพื่อดูแลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ นายปรีดีมีวิสัยทัศน์ในทางการบริหารสถาบันการศึกษา (ซึ่งมีนโยบายเก็บค่าเรียนถูก เพราะต้องการให้เผยแพร่ในวงกว้าง) ด้วยการจัดให้มีธนาคาร (ธนาคารแห่งเอเชียเพื่อการอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม) เป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยด้วยส่วนหนึ่ง ทั้งยังยกโรงพิมพ์นิติศาสตร์อันเป็นกิจการส่วนตัวของท่าน ให้เป็นโรงพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเพื่อใช้พิมพ์ตำรับตำราอีกด้วย

ในระยะต่อมา เมื่อกระทรวงศึกษาธิการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนระดับมัธยมปลาย เพื่อให้เป็นการเตรียมนักเรียนเข้าสู่วิชาการในมหาวิทยาลัย (ดังที่มีการตั้งโรงเรียนเตรียมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) นายปรีดีก็จัดตั้งหลักสูตร “เตรียมปริญญาามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง” หรือ “ต.ม.ธ.ก.” ขึ้น โดยดูแลการจัดทำหลักสูตร และกำหนดตัวผู้สอนด้วยตัวเอง กล่าวกันว่า หลักสูตร ต.ม.ธ.ก. ซึ่งใช้สอนอยู่ทั้งสิ้น ๘ รุ่น (๒๔๘๑-๒๔๙๐) นั้น เป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาดีมาก เพราะให้ความสำคัญกับความรู้รอบตัว และครูบาอาจารย์ที่คัดเลือกมาสอนนั้น ล้วนแต่เป็นเอกทัคคะในสาขาวิชานั้นๆ อย่างแท้จริง เช่น วิชาภาษาบาลีและสันสกฤตสอนโดยอดีตมหาเปรียญ ๙ ประโยค ภาษาอังกฤษสอนโดยครูที่มีเชื้อสายอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสสอนโดยครูที่เคยเรียนที่ปารีสด้านวิชาการสอนภาษาฝรั่งเศส นอกจากนี้ผู้ประศาสน์การยังได้เชิญพระเจนดุริยางค์ มาสอนความรู้ทางดนตรีอีกด้วย

นอกจากนี้ในสมัยตลาดวิชา ก่อนที่นักศึกษา มธก. จะจบเป็นบัณฑิต ยังมี “การอบรมนักศึกษา ก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต” เป็นเวลา ๑๕ วัน ให้นักศึกษามากินนอนร่วมกัน (นายปรีดีก็ได้ร่วม

ค้ำคินด้วยเป็นครั้งคราว) ฝึกเรื่องมารยาท วินัย ศีลธรรม สมาคม และพาไปดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น สภาผู้แทนราษฎร การประปา กรุงเทพฯ โรงกษาปณ์ โรงฝิ่นรัฐบาล โรงไฟฟ้าสามเสน โรงงานกระดาษ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง นิคมสร้างตนเองสระบุรี เรือนจำหันตโทษ โรงพยาบาลโรคจิต และมีการกล่าวอบรมโดยผู้ใหญ่หลายท่าน เช่น พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ม.จ.สกลวรรณการ วรวรรณ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ พระยามานวราชเสวี พระยาพลางกูรธรรมพิจัย พระสารสาส์นประพันธ์ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ฯลฯ ซึ่งเป็นการสร้างชีวิตและจิตวิญญาณของคนจบธรรมศาสตร์ร่วมกันขึ้นอย่างมาก

แม้ในทางข้อเท็จจริงนายปรีดีต้องพ้นจากตำแหน่งผู้ประศาสน์การไปตั้งแต่เกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ ตามมาด้วยการเปลี่ยนจาก “ตลาดวิชา” มาเป็นมหาวิทยาลัยปิด แต่จิตวิญญาณของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ที่มีขึ้นเพื่อรองรับกับระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรได้สถาปนาขึ้นในประเทศนี้ก็ยังคงได้รับการสานต่อสืบมาจนถึงทุกวันนี้ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำลังจะมีอายุครบ ๗ รอบนักษัตร (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๖๑) ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ศกนี้

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (รวมถึงศิษย์เก่า ต.ม.ธ.ก. และ มธก.) ที่ยังระลึกถึงผู้ประศาสน์การ จัดงานวันปรีดี พนมยงค์ เรื่อยมาเป็นเวลาหลายสิบปี และจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก *ปรีดีบรรณานุกรม* ออกมาอย่างต่อเนื่องทุกปี

นางสาวสุดา พนมยงค์
ประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์
เมษายน ๒๕๖๑

บทบรรณาธิการ

ถ้าพิมพ์ “ปรีดี พนมยงค์” เข้าไปใน Google นอกจากข้อมูลของสารานุกรมเสรี (Wikipedia) แล้ว สองอันดับแรกที่ปรากฏคือคำถามที่มีใจความเดียวกันใน www.pantip.com ว่า ปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐ์มนูธรรม เป็นคนดีหรือไม่

ทำให้พอสันนิษฐานได้ว่า มีคนไม่มากนักที่รู้จักนายปรีดี พนมยงค์

ถึงรู้จักว่าเป็นใครแล้ว ก็จะไม่คลุ้มเคลือสงสัยในชีวิตและงานของชายผู้นี้ว่าเป็น “คนดี” หรือไม่

เพราะนับถึงวันนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตายจากไปครบ ๓๕ ปีแล้ว (๒๕๒๖ - ๒๕๖๑) ยิ่งถ้านับจากปี ๒๔๙๐ ที่เขาพ้นจากอำนาจทางการเมืองไทยไป ก็ ๗๑ ปีเข้าให้แล้ว จึงไม่น่าแปลกใจนักที่เรื่องราวของนายปรีดีจะเลื่อนรางไปจากความทรงจำของผู้คน

มิพักต้องกล่าวถึงกระบวนการที่ใส่ร้ายป้ายสี โจมตี๋นายปรีดีให้เป็นปีศาจการเมือง ซึ่งดำเนินเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้

ผู้ซึ่งมีใจเป็นธรรมและสมัครแสวงหาความรู้ ย่อมสามารถ
ตัดลึนใจได้เองว่าจะให้ค่านายปรีดีเพียงใด

ปรีดีบรรณานุกรม ๒๕๖๑ หนังสือที่ระลึกในวันปรีดี
พนมยงค์ประจำปีนี้ จึงได้รวบรวมบทความที่แสดงน่านาทศนะเกี่ยวนาย
ปรีดีมาเป็นสะพานให้ผู้อ่านได้รู้จักชีวิตและงานของนายปรีดี ก่อนที่จะ
เสาะหาหนังสือหรืองานเขียนอื่นที่เกี่ยวข้องมาอ่านต่อไป

ส่วนแรกเป็นการตอบคำถามที่ว่า “ปรีดี พนมยงค์ คือใคร”
ด้วยบทความของอาจารย์ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล ที่เขียนถึงชีวิตเกือบ ๘๓ ปี
ของนายปรีดีมาอย่างกระชับ แต่ลุ่มลึก มีข้อมูลสำคัญพื้นฐานที่แสดงถึง
ตัวตน ความคิด และผลงานของนายปรีดีได้เป็นอย่างดี จะเรียกว่าเป็น
Pridi Banomyong: A Very Short Introduction ก็ได้ โดยที่ผู้บริหาร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เห็นว่าในวันปรีดี พนมยงค์ มักมีชาวต่างชาติ
มาร่วมงานด้วย จึงให้แปลบทความนี้เป็นภาษาอังกฤษด้วย เพื่อให้
เรื่องราวของนายปรีดีสื่อสารยังคนต่างภาษาได้

ส่วนที่สองชวนคุยเรื่อง “ปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างไร” มี
บทสัมภาษณ์ นายจริยวัฒน์ สันตะบุตร ผู้ซึ่งนายปรีดีและท่านผู้หญิง
พูนศุขรักเหมือนลูกคนสุดท้อง เล่าถึงเรื่องราวบั้นปลายชีวิตของนายปรีดี
ในฝรั่งเศส และเปิดเผยเรื่องราวต่างๆ ที่แสดงถึงชีวิตของมนุษย์ธรรมดา
คนหนึ่ง ในแง่มุมที่คุณไม่เคยรู้ และไม่บ่อยนักที่เขาจะให้สัมภาษณ์เช่นนี้

ส่วนที่สามเป็นการอภิปรายในหลายหัวข้อว่า “ปรีดี พนมยงค์
ทำอะไร” ให้กับสังคมไทยนี้บ้าง ขึ้นแรกเป็นการเรียบเรียงเนื้อหาการ
เสวนาในหัวข้อ “แนวคิดของปรีดี พนมยงค์ กับบทเรียนและพัฒนาการ
ประชาธิปไตย” ซึ่งจัดขึ้นในวันปรีดี พนมยงค์ ประจำปี ๒๕๖๐ โดยมี
อาจารย์วรรณภา ตระสังขะ เป็นผู้ดำเนินรายการ วิทยากรประกอบด้วย
อาจารย์ไชนันต์ รัชชกุล ที่ได้ชอกล่าวหาหลัก ๕ ประเด็นที่คนบางกลุ่ม

มีต่อนายปรีดี พร้อมทั้งตั้งข้อสังเกตถึงมรดกที่นายปรีดีทิ้งไว้ในสังคมไทย อาจารย์ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ซึ่งกล่าวถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ใช้หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประเด็นปัญหาบางประการ โดยเฉพาะเรื่องพรรคการเมืองกับการเลือกตั้ง และอาจารย์ปฤถะ เทพนรินทร์ ที่กล่าวถึงสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมไทยกำลังเผชิญวิกฤตในระยะเปลี่ยนผ่าน กับบทเรียนจากนายปรีดี

ขึ้นต่อมาเป็นบทความของอาจารย์พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม ที่เขียนถึงบทบาทของนายปรีดีในการก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่หลายคนไม่เคยตระหนักถึงงานในด้านเศรษฐกิจของนายปรีดี นอกเหนือจากเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจที่มักเป็นประเด็นในการโจมตีเขา และชิ้นสุดท้ายคือบทความของนายเทพพิทักษ์ มณีพงษ์ ซึ่งเขียนถึงภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ผลงานทางศิลปวัฒนธรรมที่มีนัยทางการเมืองของนายปรีดี จากมุมมองของคนรุ่นใหม่

ท้ายสุด ส่วนที่สี่ว่าด้วยบทความรางวัล “ขุนपाल พนมยงค์” ที่จัดประกวดเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ นายปาล พนมยงค์ บุตรชายคนโตของนายปรีดี-ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ในปีนี้หัวข้อคือ “ปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไร เพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาคนและสังคม” โดยได้นำบทความของนางสาวจันทิมา นาคอ่อน และนายทักษุมิ ทุมสวัสดิ์ ซึ่งได้รับรางวัลที่ ๒ ร่วมกัน มาตีพิมพ์ทั้ง ๒ ชิ้น

แน่นอนว่า หนังสือเล่มนี้ย่อมไม่อาจให้คำตอบแบบสำเร็จรูปได้ว่านายปรีดีเป็นคนดีในสายตาของคนทุกคน แต่พอจะสรุปสั้น ๆ ได้ว่า นายปรีดีเป็นชายคนหนึ่งที่เกิดมาอย่างสามัญ ไขว่คว้าโอกาสของชีวิตผ่านการศึกษาก่อน เป็นคนเก่งที่กล้าเสี่ยงและเสียสละที่จะใช้ความรู้ความสามารถเพื่อคนอื่น นึกถึงประเทศและเพื่อนร่วมสังคมยิ่งกว่าตัวเอง แต่มีโอกาสในการทำงานเพียง ๑๕ ปี ก่อนจะต้องใช้ชีวิตที่เหลือกว่า ๓๕ ปีใน

ต่างแดนในฐานะคนที่ปราศจากอำนาจทางการเมือง แต่ไม่หมดความ
ห่วงใยประเทศไทยซึ่งไม่ต้องการเขา

ในฐานะบรรณาธิการ ขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่านที่มีส่วน
เล่าขานเรื่องราวของนายปรีดีในแง่มุมต่างๆ รวมถึง www.the101.world โดยเฉพาะอาจารย์ปกป้อง จันวิทย์ บรรณาธิการเว็บไซต์ ที่ให้นำ
บทความ ๓ ชิ้น ที่เคยเผยแพร่ในโลกออนไลน์มาปรากฏตัวในบรรณพิภพ
ที่ล้ำค่าคือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีนายปรีดีเป็นผู้ประศาสน์การ
ที่แม้จะใกล้มีอายุครบ ๘๔ ปี (ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ศกนี้) แต่ก็หาได้ลืมนายปรีดีไม่
ยังคงจัดงานรำลึกถึงเขาเรื่อยมาเป็นประจำทุกปี พร้อมทั้งยัง
พิมพ์หนังสือที่ระลึกออกมาให้ปรากฏแก่ตาโลกด้วย

นายเกษิตศ อนันทนารถ

บรรณาธิการ

๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑

ข้อความ “นักอภิวัฒน์ผู้สดชื่นยืนยง” เป็นสิ่งที่
นายอัศนี พลจันทร เขียนในบัตรอวยพรพร้อม
ช่อดอกไม้ส่งไปให้นายปรีดีซึ่งเวลานั้นพำนัก
ในประเทศจีน

หนึ่ง ในวันที่ ๑๕ กันยายน ศกนี้ นายอัศนี
จะมีชาตกาลครบศตวรรษ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ก็เป็นหนึ่งในองค์กรที่ร่วมจัดงาน

เฉลิมฉลองวาระพิเศษนี้ด้วย เช่น การจัดนิทรรศการในงานหนังสือ การจัด
พิมพ์หนังสือร่วมงานนิพนธ์สมบูรณ์ การจัดอภิปราย เป็นต้น

" อธิก สุวิธานเนติศาสตร์ น ม นลลลล "

ผลของพระที่กล่าวถึงไว้แล้ว บ่อไม่มีสัมฤทธิ์

หม่อมราชวงศ์สุนทรภู่

“โอโห่ ลุงจุกะลุง ลุงพล นะ นิสสัย”

ผลงานการก่อสร้างไว้แล้ว ย่อมไม่สูญหาย

- นี่เป็นอีกอิทธิพลหนึ่งของกลางประเพณีที่มั่นคงเมื่อเป็น
รัฐที่มั่นคงเริ่มมาแต่ไทย และสิ่งที่ราชการโปรดให้ก่อสร้างไว้
ดีแล้ว ก็ย่อมไม่สูญหายเช่นกัน.

ในจำเพาะลูกศิษย์ร่อนหม่อมระลึกถึงอาจารย์ด้วย
ความเคารพ.

ปวย อึ้งภากรณ์

กรุงเทพฯ. ๑๕ เมษายน ๒๕๓๐.

ลายมือของศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ ที่เขียนด้วยมือข้างซ้าย
หลังจากล้มป่วย

จาก วันปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๑

(กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงาน วันปรีดี พนมยงค์, ๒๕๓๑), น. ๙.

สารบัญ

สารปรธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์	๖
นางสาวสุดา พนมยงค์	
บทบรรณาธิการ	๑๐
นายกษิตีฉะ อนันต์นาถ	

ปรีดี พนมยงค์ คือใคร

ปรีดี พนมยงค์ รัตนบุรุษสยาม	๒๑
นายฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล	
Pridi Banomyong –	๖๕
the Treasured Gentleman of Siam	
Mr. Thapanan Nipittakul	

ปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างไร

รัฐบุรุษ รัฐธรรม รักถิ่น: คู่กับ จริยวัฒน์ สันตะบุตร	๙๕
เรื่องอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ หรือ “คุณลุง”	
นายกษิตีฉะ อนันต์นาถ	
ภาคผนวก ๑ การแปรอักษรครั้งประวัติศาสตร์	๑๓๐
ในงานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์	
นายวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์	
ภาคผนวก ๒ เพลง “คนตีมีค่า”	๑๓๔
ภาคผนวก ๓ เพลง “ถามถึง... คนดีที่อยู่ไกล”	๑๓๖
ภาคผนวก ๔ เพลง “แม่จ๋า”	๑๓๗

ปรีดี พนมยงค์ ทำอะไร

แนวคิดของปรีดี พนมยงค์ ๑๔๑

กับบทเรียนและพัฒนาการประชาธิปไตย

รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล

อาจารย์ปฤถะ เทพนรินทร์

และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ตีระสังขะ

ปรีดี พนมยงค์ กับธนาคารชาติ ๑๘๕

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม

ปรีดี พนมยงค์ กับภาพยนตร์อันแสนแจ่มเขย ๒๐๑

ของเขา

นายเทพพิทักษ์ มณีพงษ์

บทความรางวัล “กุหลาบ พนมยงค์”

ปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไร

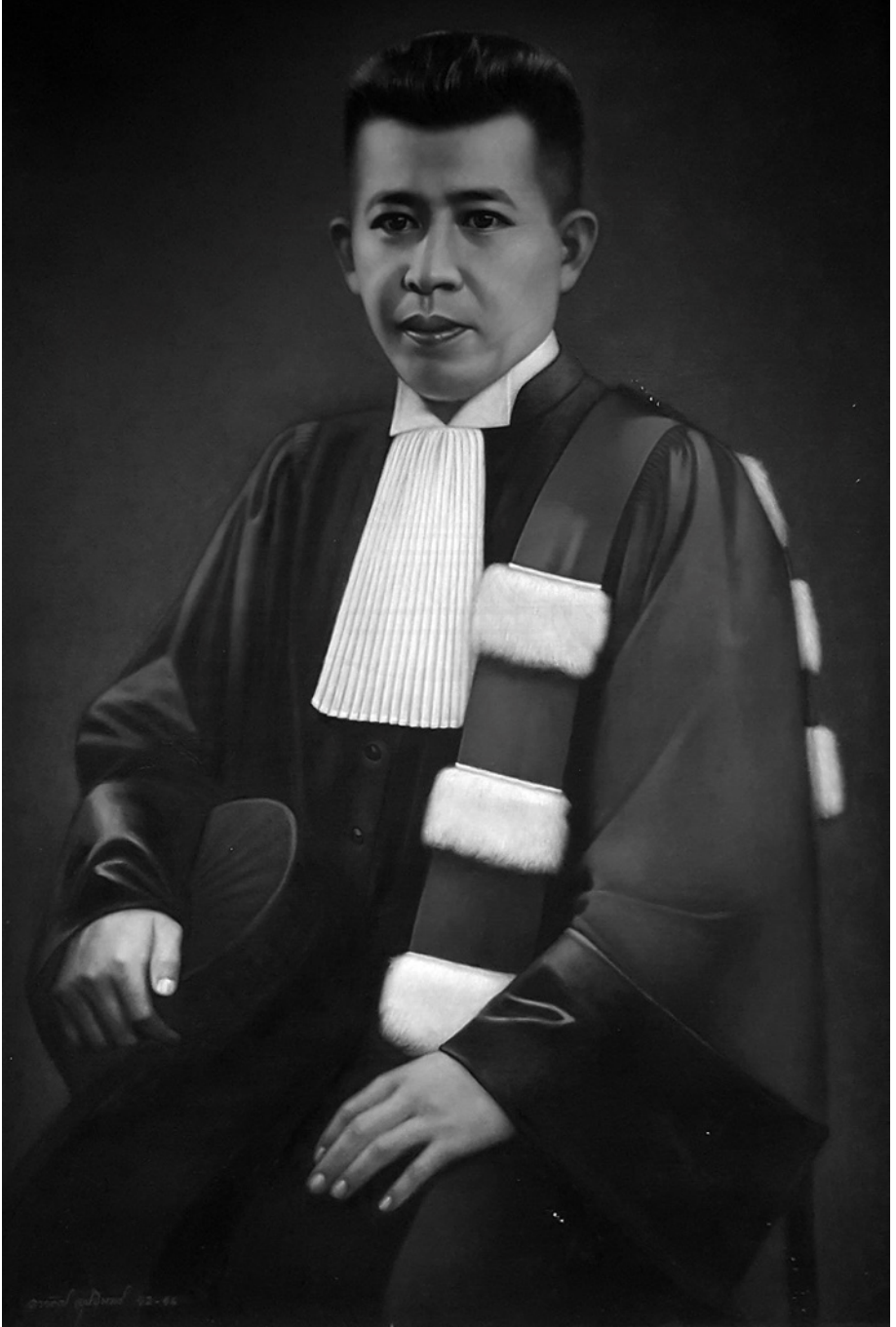
เพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาคนและสังคม

นางสาวจันทิมา นาคอ่อน ๒๑๑

นายทัชฎมิ ทุมสวัสดิ์ ๒๒๕

The background features a large, faint watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and 'THAMMASAT UNIVERSITY' in English at the bottom. In the center is a stylized emblem with a lotus flower and a crown-like structure.

ปรีดี พนมยงค์
คือใคร

วาดโดย ลาวัญญ์ อุปอินทร์
แสดงอยู่ที่หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปรีดี พนมยงค์ รัตนบุรุษสยาม^๑

ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล^๒

แทบทุกครั้งเลยก็ว่าได้ หากต้องลงมือเขียนหรือเล่าเรื่องเกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้เขียนมักหวนระลึกถึงเด็กหนุ่มชาวเยอรมันคนหนึ่ง

ในปี ๑๙๓๕ เมื่อเด็กหนุ่มคนนั้นอายุ ๑๗ ปี เขาได้เขียนเรียงความส่งครู ในงานชิ้นนั้น เขาพยายามอธิบายวิถีชีวิตและอุดมคติในการทำงานของมนุษย์ โดยสรุปความไว้ตอนท้ายของเรียงความว่า

ประวัติศาสตร์เรียกขานบรรดามนุษย์เหล่านั้นในฐานะผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ซึ่งโดดเด่นขึ้นด้วยการงานที่เป็นไปเพื่อความดีงามร่วมกัน ประสพการณ์ต่างขนานนามบุคคลผู้มอบความสุขแต่มีวลชนทั้งหลายส่วนข้างมากที่สุดคนนั้นว่า มนุษย์ผู้เป็นสุขยิ่งนัก

---

^๑ เผยแพร่ครั้งแรกที่ the101.world เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ สำหรับภาพประกอบบทความนี้ มาจาก www.pridi-phoonsuk.org.

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง.

ศาสนธรรมนั้นเองสอนเราว่า บุรุษในอุดมคติอันผู้คนทั้งปวงต่าง
ประสงค์จะเดินตามรอยเท้าของเขานั้น ล้วนอุทิศตนเองแล้วเพื่อความ
ดีงามของมนุษยชาติ

แล้วใครกันเล่าจะกล้าลุกขึ้นมาบอกว่า นี่เป็นสิ่งไร้สาระ

หากเราได้เลือกแล้วซึ่งจุดยืนในชีวิตที่เราสามารถประกอบกิจการ
งานส่วนใหญ่เพื่อมนุษยชาติได้ ย่อมไม่มีภารกิจอื่นใดที่จะชี้หน้าเราได้
อีกต่อไป ด้วยเหตุที่กิจการงานเหล่านั้นได้พลีไว้เพื่อประโยชน์แห่ง
มนุษย์ทุกผู้ทุกนามร่วมกันแล้ว

ต่อแต่นี้ไป ประสบการณ์ของเราจะมีใช่ประสบการณ์แห่งความ
สุขอันเจือด้วยความเห็นแก่ตัวอย่างคับแคบ แต่ความสุขของเรานั้น
จะเป็นสมบัติของมหาชนเรือนล้าน คุณูปการทั้งหลายของเรา แม้จะ
ซ่อนคงไว้ในความเงียบเชียบ แต่จะดำรงอยู่ชั่วนาน และบนถ้ำ
ถ้ำแห่งเรือนกายของเราเอง จะเป็นทีหลังรดซึ่งน้ำตาแห่งมหาบุรุษ
ทั้งปวง

เมื่อเรียงความส่งถึงมือของ เอ็ช. วิทเทินบาค (H. Wytten-
bach) ผู้เป็นครู งานชิ้นนี้ก็ได้รับการตรวจและประเมินว่า “ดีพอใช้”
ผู้เขียนจึงพอใจได้ทันทีว่า การบรรยายชีวิตเป็นตัวอักษรนั้นออกดูจะ
ง่ายเสียเหลือเกิน แต่ชีวิตที่เป็นจริงคงจะเป็นอีกเรื่องหนึ่งอย่างแน่นอน

ผู้เขียนเองไม่แน่ใจว่า เด็กหนุ่มชาวเยอรมันเจ้าของเรียงความ
ชิ้นนี้ที่ชื่อ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) จะตระหนักในเรื่องนี้ด้วยหรือไม่
แต่สำหรับชีวิตของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้เขียนเห็นว่าสะท้อนให้เห็นทั้งนัย
แห่งข้อความตอนท้ายของนักเรียน คาร์ล มาร์กซ์ และยังสะท้อนชีวิตจริง
ของท่านเองที่กรุ่นไปด้วยการต่อสู้มาโดยตลอด

นายปรีดี พนมยงค์ ต่อสู้เพื่ออะไร

I.

ชีวิตสามัญ (พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๗๕) แสงวิถีปัญญาและการศึกษาเพื่อมาตุภูมิ

▼ วันถือกำเนิด

ย้อนกลับไปในอดีตที่เรียกกันตามคติโบราณว่า ไกลยุคกิ่ง
พุทธกาล (พุทธศักราช ๒๕๐๐) สายน้ำอ้อยอิงแห่งลำคลองคูเมืองฝั่ง
ด้านใต้ ตรงข้ามวัดพนมยงค์ เมืองกรุงเก่า ได้ต้อนรับการถือกำเนิดขึ้น
ของทารกน้อยซึ่งมีนามว่า “ปรีดี” ในวันศุกร์ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด
อีกนัยหนึ่งคือ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓/๑๙๐๐ (ตามปฏิทินสากล)

บิดาของทารกน้อยผู้นี้ มีนามว่านายเสียง พนมยงค์ ส่วน
มารดามีนามว่านางลูกจันทร์ พนมยงค์

▼ สกุลพนมยงค์

ตามคำบอกเล่าเกี่ยวกับประวัติสกุล “พนมยงค์” นั้น อาจย้อน
ร่องรอยกลับขึ้นไปได้ถึงพระนมแห่งกษัตริย์ในสมัยอยุธยาพระองค์หนึ่ง
พระนมท่านนี้มีนามว่า “ประยงค์” เป็นผู้สร้างวัดขึ้น ณ บริเวณฝั่งด้านใต้
ของลำคลองคูเมือง ส่วนบ้านเรือนของพระนมก็ตั้งอยู่ ณ ฝั่งตรงข้าม
กับวัดนั่นเอง

ด้วยลักษณะของการออกเสียงของคนโบราณ จากคำว่า
“พระนมประยงค์” จึงควบสิ้นเข้ากลายเป็น “พนมยงค์” และหลายชั่วอายุ
คนต่อมา จึงกลายเป็นชื่อที่ใช้เรียกพระนมประยงค์และวัดที่พระนมสร้าง
ขึ้นในที่สุด

จนกระทั่งปี ๒๔๕๖ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุล นายเสียงจึงขอให้พระสุวรรณวิมลศีล เจ้าคณะเมืองในเวลานั้นช่วยตั้งนามสกุลให้ พระสุวรรณวิมลศีลซึ่งทราบเรื่องราวเกี่ยวกับบรรพบุรุษของนายเสียง จึงตั้งนามสกุลให้ว่า “พนมยงค์”

การศึกษาในช่วงต้น

เด็กชายปรีดีเริ่มเรียนหนังสือกับครูแสงที่ตำบลท่าวาสกรีก่อน ต่อมาจึงย้ายไปอำเภอท่าเรือ เพื่อศึกษากับหลวงปราณีประชาชน (เปี่ยมชะชาติ) และเรียนต่อที่โรงเรียนวัดรวก ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐประจำอำเภอท่าเรือ จนสอบไล่ได้ชั้น ๑ แห่งประโยค ๑ ในปี ๒๔๕๔ ซึ่งในเวลานั้นยังคงเป็นระบบการศึกษาแบบเก่า แต่เมื่อกระทรวงธรรมการจำแนกหลักสูตรการศึกษาใหม่เป็นชั้นมูล ประถม และมัธยมแล้ว เด็กชายปรีดีจึงเข้าศึกษาในโรงเรียนวัดศาลาปูน ในอำเภอรุ่งเกา

เมื่อจบชั้นประถม ก็ย้ายไปศึกษาชั้นมัธยมในเมืองหลวงที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร และย้ายกลับมาศึกษาต่อโรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๖ ในปี ๒๔๕๘ แล้วกลับเข้าไปศึกษาต่อในโรงเรียนสวนกุหลาบอีก ๖ เดือน

ประสบการณ์ชีวิตชานา

หลังจากนั้น เด็กชายปรีดีจึงกลับมาช่วยนายเสียงผู้เป็นบิดาทำนาที่ตำบลอุ้มตะโก (ปัจจุบันคือ อำเภอวังน้อย) เขาได้สัมผัสประสบการณ์ครั้งแรกในการลงมือช่วยบิดาทำนาด้วยตนเอง รวมถึงการสังเกตถึงปัญหาประการต่างๆ และวิถีชีวิตอันแท้จริงของชานา เช่น

การที่บิดาเปลี่ยนไปทำหน้าที่ทำหลวงซึ่งไม่มีการชลประทาน ต้องเผชิญ
ฝนแล้งติดต่อกัน ๒ ปี หรือแม้แต่ถูกขโมยกระบือไปจนหมด ทางการก็
ไม่ได้เข้าช่วยเหลือ อีกทั้งยังต้องเสีย “ส่วย” (เงินรัชชูปการ) และอากร
ค่านาให้แก่หลวง ยังไม่นับกรณีชาวนาซึ่งเช่าที่ดินต้องถูกเอารัดเอาเปรียบ
จากเจ้าของที่ดินในเรื่องค่าเช่า จากพ่อค้าข้าวเปลือก และจากเจ้าของ
โรงสีข้าว เป็นต้น

แม้ในเวลานั้นจะปรากฏเป็นเพียงปัญหาเฉพาะหน้าลูกใจเด็ก
หนุ่มให้คิดแสวงหาทางออก แต่เด็กชายปรีดีคงหาวิธีไม่ว่า นี่คือนักซอร์เวต์
แรก ๆ ที่เมื่อปะติดปะต่อกันเข้าแล้วจะฉายภาพรวมของปัญหาที่ยังลึก
ของประเทศนี้อย่างลึกซึ้ง

■ เหตุการณ์สำคัญที่มีส่วนก่อรูปความคิด

ในระหว่างที่ยังศึกษาเล่าเรียน ปรากฏเหตุการณ์หลาย
เหตุการณ์ที่สำคัญขึ้นทั้งในและนอกประเทศ ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อความ
คิดและความเข้าใจของเด็กชายปรีดีไม่น้อยเลย

เหตุการณ์เหล่านั้นได้แก่วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๓ พระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต และในปีต่อมาก็คือวันที่
๑๐ ตุลาคม ๒๔๕๔ ดร.ซุนยัตเซ็นก่อการปฏิวัติล้มล้างระบอบการ
ปกครองเก่าและก่อตั้งระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศจีน เด็กชาย
ปรีดีได้รับรู้เรื่องนี้ในชั้นเรียนจากครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์และ
ภูมิศาสตร์ และยังมีเหตุการณ์ที่ชาวจีนในเมืองกรุงเก่าพากันตัดหางเปีย
ทิ้ง เพื่อต้อนรับการสิ้นสุดลงของระบอบการปกครองเก่า

ถัดมาในปี ๒๔๕๕ เกิดเหตุการณ์กับภ. ร.ศ. ๑๓๐ ขึ้นในเมือง
หลวง เด็กชายปรีดีสนใจเหตุการณ์นี้เป็นอย่างมาก ไม่น้อยไปกว่าการได้
มีโอกาสพบ “เทียนวรรณ” และสนทนากับ “ก.ศ.ร.กุหลาบ” ด้วยตนเอง
อีกทั้งยังเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในประเทศ
รัสเซียตามมาในปี ๒๔๖๑

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ในปี ๒๔๖๐ นายปรีดีกลับเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อศึกษาต่อ
ในระดับอุดมศึกษา โดยสอบเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวง
ยุติธรรม นายเสียงบิดานำไปฝากและให้อาศัยอยู่ในบ้านปากคลองสาน
ของพระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา (ข้า ณ ป้อมเพชร์) และคุณหญิง
เพ็ง ซึ่งนับได้ว่าเป็นญาติห่างๆ กับนายเสียง นอกจากนี้ นายปรีดียัง
ได้เรียนภาษาฝรั่งเศสกับอาจารย์เลเดเกอร์ (E. Ladeker) ชาวฝรั่งเศสที่
เนติบัณฑิตยสภาด้วย

การทำงานระหว่างเรียน

นอกจากจะกลับเข้ามาศึกษาต่อในเมืองหลวงแล้ว นายปรีดี
ยังได้ทำงานเป็นเสมียนในสำนักนายความพระวิชิตมนตรี (สุด กุณฑล-
จินดา) ระหว่างปี ๒๔๖๐ - ๒๔๖๒ และต่อมาพระยาชัยวิชิตฯ ก็ได้ให้
นายปรีดีเข้าทำงานเป็นเสมียนโทประจำกรมราชทัณฑ์ด้วย ในปี ๒๔๖๒ -
๒๔๖๓

เนติบัณฑิต

จนกระทั่งในปี ๒๕๖๒ นายปรีดีสอบไล่ได้ชั้นเนติบัณฑิต แต่เนื่องจากตามข้อบังคับสมัยนั้น ผู้ที่จะเป็นเนติบัณฑิตต้องมีคุณสมบัติคือมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ นายปรีดีจึงต้องรอให้ตนเองมีอายุครบเกณฑ์ในปี ๒๕๖๓ จึงสามารถเข้าเป็นสมาชิกสามัญแห่งเนติบัณฑิตยสภาได้

คดีพลาตัส

ในระหว่างนั้นเอง นายปรีดีได้รับอนุญาตให้ว่าความเป็นทนายในคดีชั้นอุทธรณ์ จำเลยคือนายลิม ชุ่นหงวน เจ้าของเรือโป๊ะ ซึ่งถูกรัฐบาลเป็นโจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหาย ๖๐๐ บาท เหตุเกิดจากเรือโป๊ะตงหลีของจำเลยซึ่งจอดอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรปราการถูกพายุพัดมาโดนพลับพลาสถานที่ของรัฐซึ่งอยู่ริมน้ำเกิดความเสียหาย ศาลชั้นต้นตัดสินว่า เป็นความประมาทของจำเลยจึงให้ชดเชยค่าเสียหาย ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาตัดสินให้ยกฟ้องจำเลย

ในการสู้คดี ทนายความจำเลยยกเรื่อง “ภัยนอกอำนาจ” ในบทกฎหมายเก่าขึ้นเป็นข้อต่อสู้ (ปัจจุบันเรียกว่า เหตุสุดวิสัย) ผลแห่งคดีนี้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๕ พ.ศ. ๒๕๖๓) ได้ทำให้ทนายความหนุ่มปรีดี ซึ่งยังมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางทีเดียว

การศึกษาต่อในต่างประเทศ

ในเดือนสิงหาคม ปี ๒๕๖๓ นายปรีดีได้รับการคัดเลือกเพื่อรับทุนจากกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส

ถ้าเราพิจารณาจากนโยบายของรัฐบาลและบริบทของประเทศไทยในช่วงเวลานั้น จะเห็นได้ว่า กำลังอยู่ในช่วงเวลาสำคัญเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและวิชานิติศาสตร์ให้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาแบบสมัยใหม่ที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นนับจากรัฐกาลที่ ๕ เป็นต้นมา และเร่งจังหวะถึขึ้นในรัชกาลที่ ๕

อีกนัยหนึ่ง เนื่องจากประเทศไทยกำลังร่างประมวลกฎหมายขึ้นใช้หลายฉบับ โดยมีเหตุผลเร่งด่วนที่จะปลดแอกจากปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่มีมานับจากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี ๒๓๙๘

การที่รัฐบาลมีทรัพยากรบุคคลที่มีความเข้าใจในระบบกฎหมายตะวันตกเป็นอย่างดีไว้ทำงานในด้านนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบกฎหมายซีวิลลอว์แบบยุโรปภาคพื้นทวีป เช่น ฝรั่งเศสและเยอรมัน จึงเป็นความจำเป็นอันหลีกเลี่ยงมิได้สำหรับการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นด้วยเช่นกัน

แต่สำหรับนายปรีดี นี่คือโอกาสที่จะทำความใฝ่ฝันอันใหญ่ยิ่งให้เป็นจริงขึ้นด้วย

ชีวิตในต่างแดน

เมื่อเดินทางมาถึงฝรั่งเศสในวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๖๓ นายปรีดีได้เข้าศึกษาภาษาฝรั่งเศสและความรู้ทั่วไปที่วิทยาลัยก็อง (Lycée de Caen) เป็นลำดับแรก กระทั่งได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา (le baccalauréat) เช่นเดียวกับนักเรียนชาวฝรั่งเศสโดยทั่วไป

ต่อมา เมื่อรู้จักกับอาจารย์เลอบอนนัวส์ (Lebonnois) ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ และดำรงตำแหน่งเลขาธิการสถาบันครูศาสตร์ระหว่างประเทศ (L'institut pédagogique international) ซึ่งเป็นสถาบันสอนภาษาฝรั่งเศสสำหรับชาวต่างชาติ นักศึกษาหนุ่มปรีดีก็ได้มีโอกาสพักอาศัยอยู่ด้วยและได้รับความรู้ในด้านอื่นๆ เพิ่มพูนขึ้นอีกเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการและวัฒนธรรมประเพณีของประเทศฝรั่งเศส เวลารับประทานอาหารแทบทุกมื้อกับอาจารย์ท่านนี้จึงเป็นเวลาแห่งการสังสมข้อมูลไปพร้อมกัน นั่นหมายถึง ความรู้รอบตัวที่จะเป็นฐานแห่งการศึกษาค้นคว้าและการต่อยอดทางปัญญาออกไปอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา

■ การศึกษาระดับปริญญา

ในปี ๒๔๖๔ นายปรีดีเข้าศึกษากฎหมายตามหลักสูตรบาเชอลิเออร์ (Bachelier en Droit) อันเป็นปริญญาของรัฐชั้นที่ ๑ ณ มหาวิทยาลัยกียง (Université de Caen) โดยใช้เวลา ๒ ปี

วิชาที่ต้องเรียนในปีที่ ๑ ก็ได้แก่ วิชาพงศาวดารกฎหมาย (ปัจจุบันคือประวัติศาสตร์กฎหมาย) กฎหมายโรมัน (ว่าด้วยบุคคล ทรัพย์สิน และมรดก) เศรษฐวิทยา (น่าจะเป็นวิชาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน) การสอบมีทั้งข้อเขียนและสอบปากเปล่า

ส่วนในปี ๒๔๖๕ ซึ่งเป็นการเริ่มเรียนในชั้นปีที่ ๒ ก็ต้องเรียนวิชาเช่นวิชากฎหมายโรมัน (ว่าด้วยหนี้) กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ (ปัจจุบันคือกฎหมายปกครอง) การสอบก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับปีที่ ๑

ผลการศึกษ้อันโดดเด่น

ในเดือนมิถุนายนปี ๒๕๖๖ นักศึกษาปริติสอบไล่ผ่านชั้นปีที่ ๒ โดยได้รับเกียรตินิยมดีมาก (Mention Très bien) อีกทั้งยังได้รับ “รางวัลชมเชย” สำหรับการกล่าวปาฐกถาว่าด้วยตำรวจชาวนา และได้รับปริญญา Bachelier en Droit

การศึกษาในชั้นลิของซีเอ (Licencié en droit) อันเป็นปริญญาของรัฐชั้นที่ ๒ แท้จริงแล้วก็คือ การศึกษาต่อเนื่องในชั้นปีที่ ๓ ซึ่งนักศึกษาปริติต้องเรียนตัวบทกฎหมายฉบับต่างๆ เช่นชั้นชั้นกว่าปีที่ผ่านมหลายวิชา เช่น กฎหมายพาณิชย์ กฎหมายการคลัง การสอบก็เช่นเดียวกันกับปีที่ ๑ และ ๒ และเมื่อสอบผ่านปีที่ ๓ จะได้รับปริญญา Licencié en droit หรือปริญญานิติศาสตร์บัณฑิตนั่นเอง

การศึกษาระดับปริญญาเอก

จากนั้น ในปี ๒๕๖๗ นักศึกษาปริติได้ย้ายจากเมืองกียงเข้ามาศึกษากฎหมายต่อในระดับปริญญาเอก ณ กรุงปารีส โดยได้มาพำนักอยู่ในเขตการ์ทิเยร์ ลาแต็ง (Quartier-Latin)

ตามหลักสูตรนี้ นักศึกษาปริติจะต้องเรียนเนื้อหา ๒ ภาคการศึกษา โดยในภาคการศึกษาที่ ๑ มีเรียน ๔ วิชา ได้แก่ พงศาวดารกฎหมายอย่างพิสดาร วิชาแปลและวินิจฉัยกฎหมายโรมัน อีก ๒ วิชา มีชื่อเดียวกันคือ กฎหมายโรมันอย่างพิสดารและลึกซึ้ง ส่วนในภาคการศึกษาที่ ๒ ก็เข้าสู่เนื้อหาการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับกฎหมายสาขาที่สำคัญทั้งหลาย และจบด้วยการเขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาคการศึกษาที่ ๓

จึงจะได้รับปริญญาคุณวุฒิปดหิตของรัฐคือ Docteur en Droit (mention sciences juridiques)

การศึกษานิติศาสตร์โรมัน (Ratio scripta)

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักสูตรที่ต้องจำเรียนในระดับปริญญาเอกนี้ด้วยว่า การอบรมในทางวิชาการและความคิดขั้นสูงบนพื้นฐานของนิติศาสตร์โรมัน ที่แม้แต่นิติศาสตร์ของประเทศยุโรปทั้งปวงก็ยกย่องว่าเป็น *Ratio scripta* (ระบบเหตุผลที่ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร) นั้น น่าจะทำให้นักศึกษาปริศิตระหนักแน่แกใจได้เป็นอย่างดีถึงภารกิจที่วิชานิติศาสตร์มีต่อโลก ต่อวัฒนธรรมของยุโรป และที่สำคัญที่สุดก็คือต่อประเทศสยาม

อีกนัยหนึ่ง วิชานิติศาสตร์ที่ยังรากลงสู่หลักวิชาอันเป็นระบบของเหตุผล ทั้งไม่ขึ้นกับเจตจำนงและอำนาจหรืออำเภอใจของมนุษย์คนใดนั้น ก็พึงเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้มีขึ้นในประเทศสยามด้วยเช่นกัน และต้องไม่ลืมด้วยว่า นี่คือนิบัญญัติที่เป็นรากฐานสำคัญแห่งระบบกฎหมายยุโรปภาคพื้นทวีป (ระบบกฎหมายซีวิลลอว์) โดยแท้

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก

นักศึกษาปริศิตสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาคุณวุฒิปดหิตของรัฐ ในปี ๒๔๖๙ เป็นคนแรกของประเทศไทย โดยการเขียนงานวิจัยในหัวข้อ *Du sort des Sociétés de Personnes en cas de Décès d'un Associé: Étude de droit français et de droit comparé* (สถานะของห้างหุ้นส่วนในกรณีผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งถึงแก่ความตาย:

ศึกษากฎหมายฝรั่งเศสและกฎหมายเปรียบเทียบ) เมื่อพิจารณากันตาม
เกณฑ์ทางวิชาการจากงานศึกษาและวิจัยชิ้นนี้แล้ว ก็น่าจะทำให้บัณฑิต
หนุ่มปรีดี พนมยงค์ กลายมาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายหุ้นส่วนอย่าง
ไม่อาจปฏิเสธได้

วิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

อย่างไรก็ดี ด้วยความใส่ใจในปัญหาทางเศรษฐกิจอันเป็น
ประสบการณ์แต่เมื่อครั้งได้ช่วยบิดาท่านนั้น มีส่วนผลักดันให้บัณฑิต
หนุ่มปรีดีไม่พอใจแต่เพียงการได้รับความรู้ทางกฎหมายเป็นการเฉพาะ
เท่านั้น แต่ยังพยายามและชวนขวายนเล่าเรียนศาสตร์อีกแขนงหนึ่ง กล่าว
คือ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งตนเองเห็นว่า จะมีส่วนในการแสวงหาหนทาง
แก้ปัญหาที่ตนเองเคยประสบมาได้ด้วย

ดังนั้น การสอบผ่านและได้รับ “ประกาศนียบัตรการศึกษา
ชั้นสูงทางเศรษฐกิจการเมือง (Diplôme d'Études Supérieures
d'Économie politique)” เพิ่มขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วยวิชาเศรษฐศาสตร์
พิสดาร ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ กฎหมายและวิทยาศาสตร์การคลัง
กฎหมายและวิทยาศาสตร์การแรงงาน เป็นเหตุให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับ
ระบบเศรษฐกิจหลากหลายชนิด รวมทั้งระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่เกี่ยว
กับแผนเศรษฐกิจ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของบัณฑิตหนุ่ม
ผู้นี้ได้เป็นอย่างดี

■ นิตินิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการตกผลึกทางความคิด

ผลพวงที่สำคัญยิ่งในเรื่องนี้ได้ปรากฏขึ้นในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อครั้งนำเสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ในปี ๒๔๗๖ และชัดเจนยิ่งขึ้นทางความคิด เมื่อให้สัมภาษณ์แก่ท่านอาจารย์ ดร.จักรทิพย์ นาถสุภา เสมือนดังบทสรุปที่ว่า

“ผมจึงเกิดจิตสำนึกว่า สมควรที่สยามจะได้มีแผนเศรษฐกิจตามทฤษฎีสังคมนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยสมานกับท้องที่กาลสมัยของสยามเท่าที่ผมประสบพบเห็น และที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อ ๆ มาในระหว่างที่ผมศึกษาอยู่นั้น”

เราคงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า จากปัญหาของชาวนาสยามที่ได้ประสบด้วยตนเองมาก่อนหน้านี้ เมื่อหลอมรวมเข้ากับวิชาความรู้ทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์ที่ตนเองใฝ่ใจเป็นพิเศษแล้ว ย่อมกลายมาเป็นปัญญาญาณส่วนบุคคลที่ยังลึกลงสู่ปัญหาพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของสยามประเทศในเวลานั้น

โดยสรุป นี่คือฐานทางปัญญาที่สำคัญที่ค่อย ๆ ผ่านการสั่งสมบ่มเพาะขึ้นจากชีวิตการศึกษาจากวัยเยาว์ ซึ่งเริ่มจากภายในประเทศก่อน และใช้เวลาอีก ๗ ปีต่อมา จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาชั้นสูงทางวิชาการในดินแดนที่เป็นแม่แบบของการเมืองการปกครองที่ยกย่อง “เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ”

■ “ปารีส” ในฐานะแหล่งบ่มเพาะการอภิวัฒน์

นายปรีดีกล่าวถึงเมืองที่ตนเองได้มีโอกาสไปเข้าศึกษาเล่าเรียนว่า “นับจากการอภิวัฒน์ใหญ่ในปี ๒๓๓๒ [ค.ศ. ๑๗๘๙] เป็นต้นมา

ปารีสได้กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยให้กับหลายประเทศในยุโรปและในเอเชีย กล่าวคือ ขบวนการเพื่อการอภิวัฒน์ที่แพร่หลายและสืบสานกันมายาวนานทั้งในทางทฤษฎีและการลงมือปฏิบัติได้ตกทอดมาจนถึงช่วงเวลาที่ผ่านมาซึ่งข้าพเจ้ายังเป็นนักศึกษาอยู่ในปารีสด้วย

“มาร์กซ์ เองเกิลส์ รวมถึงเลนินซึ่งก่อการอภิวัฒน์อันยิ่งใหญ่ ล้วนแต่ได้เคยใช้ชีวิตช่วงหนึ่งอยู่ในปารีสมาแล้ว ส่วนชาวเอเชียซึ่งปรารถนาในเอกราชอันสมบูรณ์ของชาติและประสงค์จะปลดปล่อยมาตุภูมิของตนจากลัทธิอาณานิคมหรือกึ่งอาณานิคมนั้น ต่างมารวมตัวกันอยู่ในประเทศฝรั่งเศสในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหงียนไอคว็อก (โฮจิมินห์) โจวเอินไหล เฉินอี้ รวมถึงบรรดานักอภิวัฒน์จากประเทศต่างๆ อีกเป็นอันมาก ...”

II แผนการใหญ่

บนถนนองรี มาร์แต็ง (Rue Henri Martin) อันร่มรื่นและทอดตัวยาวออกไปกว่า ๕๐๐ เมตร ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้ที่น่ายปริติซึกชวนให้มาเดินเล่นและสนทนาร่วมกัน บางตอนของการสนทนาได้รับการบันทึกไว้ว่า

“ปรารถกันว่า ได้ยินผู้ที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาญา มามากมายหลายคนแล้ว แต่ยังไม่มีการจะตั้งใจเอาจริง ฉะนั้น เราจะไม่พูดแต่ปาก คือจะต้องทำจริง จากน้อยไปสู่มาก แล้ววางวิธีการชวนเพื่อนที่ไว้ใจได้ร่วมเป็นหน่วยแรกขึ้น ต่อมา จึงชวน ร.ท.แปลก ร.ต.ทัศนัย ซึ่งย้ายจากบ้านพักเดิมไปอยู่ถิ่นเดียวกับข้าพเจ้าที่ Quartier-Latin จึงได้สนทนากันแทบทุกวัน แล้วก็ได้ชวนเพื่อนอื่นๆ ให้ร่วมด้วย”

▶ พลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองระลอกใหม่

ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ๒๕๖๙ นายปรีดีร่วมกับเพื่อนอีก ๖ คน ได้นัดประชุมกันที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ ถนน ดู ซอมเมอราวร์ (Rue du Sommerard) ในกรุงปารีส ใช้เวลาประชุมกันราว ๕ วัน ซึ่งผู้ที่เข้าร่วม ทั้ง ๗ คน ได้แก่ ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี ร.ท.แปลก ชิตตะลิ่งคะ ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี นายตัว ลพานุกรม หลวงสิริราชไมตรี (จรรยา สิงหเสนี) นายแนบ พหลโยธิน และนายปรีดี พนมยงค์

นับเป็นจุดกำเนิดของแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวในนาม “คณะราษฎร” พร้อมนโยบายสำคัญ ได้แก่ “หลัก ๖ ประการของคณะราษฎร” อันประกอบด้วย

- (1) จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
- (2) จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
- (3) ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำจะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
- (4) จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎร เช่นที่เป็นอยู่)
- (5) จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น
- (6) จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

▮ กลับสู่มาตุภูมิ

ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๙ นายปรีดีเดินทางกลับประเทศด้วยเรือกลไฟของบริษัทญี่ปุ่น โดยออกจากท่าเมืองมาร์แซย์ (Marseille) ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส และเรือเข้าเทียบท่าปลายทางในวันที่ ๑ เมษายน ปีเดียวกัน

ภายในปีแรกของการกลับสู่ประเทศสยาม นายปรีดีเข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม โดยมีหน้าที่คือ ฝึกหัดอัยการศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศเป็นเวลา ๖ เดือน และมีหน้าที่บันทึกกระทรวงแถลงสำนวนคดีฎีกาประจำศาลฎีกาอยู่เป็นเวลา ๖ เดือนเช่นกัน

จากนั้นนายปรีดีจึงได้รับตำแหน่งผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมาย (ปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา) และยังเป็นผู้สอนในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ที่ตนเป็นศิษย์เก่าด้วยในเวลาเดียวกัน

▮ วันขึ้นคืนสุข เริ่มชีวิตครอบครัว

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ มิ่งานมงคลสมรสระหว่างนางสาวพูนสุข ณ ป้อมเพชร์ และ นายปรีดี พนมยงค์ ณ บ้านป้อมเพชร์ หลังสมรสแล้วมีบุตรและธิดารวม ๖ คน ได้แก่ ลลิตา ปาล สุตา สุขปรีดา คุษฎี และวาณี

นางสาวพูนสุขเป็นบุตรคนที่ ๕ ของพระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา และคุณหญิงเพ็ญ ชัยวิชิตย (สุวรรณนคร) เกิดเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๔๕๕

แน่นอนว่า นางสาวพูนศุขในวัยเพียง ๑๗ ปี คงไม่เคยตระหนักเป็นแน่ว่า การสมรสครั้งนี้จะนำพาตนเองเข้าสู่ประวัติศาสตร์อีกหน้าหนึ่งของสังคมไทยอย่างนึกไม่ถึงทีเดียว โดยเฉพาะในฐานะภริยาคู่ทุกข์คู่ยากของนายปรีดี พนมยงค์

งานวิชาการ

วิชาที่นายปรีดีต้องรับผิดชอบสอนในโรงเรียนกฎหมายนั้น ได้แก่ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วน บริษัท สมาคม ซึ่งต้องถือว่าเป็นวิชาในความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านโดยตรงของนายปรีดีเลยทีเดียว อีกวิชาหนึ่งได้แก่ วิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล และยังมีวิชาใหม่ที่เพิ่งกำหนดขึ้นในโรงเรียนกฎหมายเป็นครั้งแรก นั่นคือ วิชากฎหมายปกครอง ด้วยเหตุนี้ นายปรีดีจึงกลายเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชานี้เป็นคนแรกด้วย

วิชากฎหมายปกครอง

ดูเหมือนว่า ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของนายปรีดีในเรื่อง “องค์การธุรกิจเอกชน” เช่นที่ตนได้ร่ำเรียนและเขียนงานวิทยานิพนธ์มา กลับถูกบดบังด้วยเจตนารมณ์ที่ใหญ่ยิ่งกว่านั้น

คำปรารภในตำรากฎหมายปกครองของผู้บรรยายคนแรก ซึ่งเขียนขึ้นหลังปี ๒๔๗๕ ย่อมเป็นประจักษ์พยานที่สำคัญในกรณีนี้ ดังมีความบางตอนว่า

“... คำอธิบายกฎหมายปกครองของข้าพเจ้านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์แห่งการอภิวัฒน์ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ คือในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นปีที่ใกล้กับวาระที่จะทำการอภิวัฒน์ดังกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งจากกระทรวงยุติธรรมให้เป็นผู้สอนกฎหมายปกครอง ซึ่งเป็นวิชาใหม่เพิ่งใส่ไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมาย ข้าพเจ้าได้ถือโอกาสนั้นทำการสอนเพื่อปลูกจิตสำนึกนักศึกษาในสมัยนั้นให้สนใจแนวทางประชาธิปไตย และในทางเศรษฐกิจซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของสังคม ส่วนกฎหมายเป็นแต่โครงสร้างเบื้องต้นของสังคมเท่านั้น ...”

II.

การงานแห่งรัฐ (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๙๐) เพื่อชาติและราษฎรไทย

ประวัติศาสตร์ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๕) คือบทเรียนราคาแพง

นายปรีดีเคยบันทึกถึงเหตุการณ์การขึ้นศาลของบรรดานายทหารผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ไว้ว่า “ระหว่างการพิจารณาคดีต่อหน้าคณะกรรมกรทหารพิเศษ ผู้พิพากษาได้กล่าวต่าหานายทหารราชของครักษ์ท่านหนึ่งว่าไม่จงรักภักดีต่อกษัตริย์ ผู้ถูกกล่าวหาได้ชี้แจงผู้พิพากษาอย่างอาจหาญว่า เขารักชาติยิ่งกว่าองค์กษัตริย์ และด้วยเหตุที่ตนปฏิบัติหน้าที่ใกล้ชิดกับพระองค์มากที่สุด จึงทราบสิ่งที่เกิดขึ้นในราชสำนักดีเสียยิ่งกว่าเหล่าทหารและราษฎรอื่น ๆ เมื่อนั้น เขาจึงเห็นแล้วว่า ความเรียงสำราญและความไร้สาระในราชสำนักย่อมนำพาชาติให้ตกต่ำ สิ่งนี้ได้ทำให้เขาตระหนักชัดด้วยตนเอง จึงได้ตัดสินใจเข้าร่วมในกลุ่มดังกล่าวด้วย”

และในที่สุด... “ด้วยความตั้งใจที่จะรับใช้เพื่อนร่วมชาติทั้งหลายของข้าพเจ้าให้ได้มาซึ่งเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ของชาติ อีกทั้ง

บรรลุถึงความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจและประชาธิปไตยอันแท้จริง ข้าพเจ้า และเพื่อนนักศึกษาชาวสยามบางคนจึงได้ก่อตั้งขึ้นเป็นแกนนำลับของ “คณะราษฎร” พวกเรามีความประสงค์จะทำการปฏิวัติพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศของเรา บรรดาทฤษฎีการปฏิวัติและการตั้งปณิธานที่จะต้องดำเนินการซึ่งได้รับสั่งสมมาจากประเทศฝรั่งเศสมีส่วนช่วยพวกเราในเวลาต่อมา มิใช่น้อย”

การปฏิวัติสยาม ระหว่างปี ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖

เวลาย่ำรุ่งของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งตรงกับวันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๗ ปีวอก อันเป็นปีที่ ๘ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ คณะบุคคลซึ่งประกอบด้วยข้าราชการ ทหาร (ทหารบก ทหารเรือ) พลเรือน และราษฎร ร่วมกันในนามของ “คณะราษฎร” เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา (Parliamentary System) และประกาศใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแม่บทในการปกครองตามแบบประเทศที่เป็นประชาธิปไตยทั้งหลาย

ประกาศคณะราษฎร

นายปรีดีในฐานะหัวหน้าผู้ก่อการฝ่ายพลเรือนเป็นผู้ร่าง ประกาศคณะราษฎร ซึ่งถือได้ว่ามีสถานะสำคัญยิ่งในเหตุการณ์ปฏิวัติ อย่างไรก็ตามไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองสยาม

ประการแรก ในทางการเมือง ประกาศคณะราษฎรแถลง เหตุผลและเจตนารมณ์อันหนักแน่นของการปฏิวัติ อีกนัยหนึ่ง นับเป็น

เอกสารที่ประกาศหลักการพื้นฐานของระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งเข้าแทนที่ระบอบเก่า (Ancient régime) และผู้ร่างยืนยันต่อสาธารณะด้วยว่า นี่คือหลักการแห่งสิทธิมนุษยชน (Human Rights) นั่นเอง

ประการที่สอง ในแง่การบริหารปกครองแผ่นดิน ประกาศฉบับนี้ระบุหลัก ๖ ประการอันเป็นเสมือนทิศทางสำคัญในการบริหารบ้านเมืองในระบอบการปกครองใหม่ โดยนัยนี้ จึงน่าจะเทียบสถานะและความสำคัญของประกาศคณะราษฎรฉบับนี้ได้ในระดับเดียวกับ “คำประกาศสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ๑๗๘๙ (La Déclaration universelle des droits de l'homme et du citoyen)” ที่ประกาศใช้ภายหลังเหตุการณ์การปฏิวัติฝรั่งเศสเลยทีเดียว

กฏหมายรัฐธรรมนูญฉบับแรก

ต่อมาในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศ โดยนายปรีดีเป็นผู้ร่างขึ้นอีกเช่นกัน แต่เมื่อกษัตริย์รัชกาลที่ ๗ เติมคำว่า “ชั่วคราว” ลงไป จึงเป็นเหตุให้จำเป็นต้องมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นใหม่ในเวลาต่อมา

งานฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร

ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายปรีดีได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และต่อมาสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการสภาฯ (คนแรก) อีกทั้งยังเป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ

ถาวร ซึ่งต่อมาได้รับการประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๗๕

■ งานฝ่ายบริหาร

นายปรีดีได้รับการเลือกตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้ร่วมเป็นหนึ่งใน “คณะกรรมการราษฎร” โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็น “ประธานคณะกรรมการราษฎร” และเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๗๕ แล้วจึงได้เลิกไป โดยจัดตั้ง “คณะรัฐมนตรี” ขึ้นแทน

■ คำโครงการเศรษฐกิจ

ในปี ๒๕๗๖ นายปรีดีได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นผู้ร่างและนำเสนอ “โครงการเศรษฐกิจ” เพื่อให้เป็นไปตามประกาศคณะราษฎรที่เป็นเสมือน “สัญญาประชาคม” ที่คณะผู้ก่อการผูกพันตนเองไว้แก่ราษฎรทั้งปวงในการอภิวัฒน์

และที่สำคัญในการนี้ก็คือ “...ถ้าเราคงทำตามแบบเก่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่มีประโยชน์ เพราะเราไม่ทำสาระสำคัญ คือแก้ความผิดเคืองของราษฎร แบบที่เราต้องเดินนั้น ต้องเดินอย่างอาศัยหลักวิชา อาศัยแผน อาศัยโครงการวิธีไซเชี่ยลลิสต์ เป็นวิธีวิทยาศาสตร์โดยแท้...”

หัวใจของการปฏิวัติสยาม

นายปรีดีกล่าวในการประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจอย่างหนักแน่นและอธิบายตรงเข้าสู่ประเด็นสำคัญที่สุดของการปฏิวัติสยามว่า “รับรองความเห็นหม่อมเจ้าสกลฯ ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ Coup d'Etat เป็น Revolution ในทางเศรษฐกิจ..”

การตอบโต้การปฏิวัติระลอกแรก

เมื่อเกิดความแตกแยกทางความเห็นในการรับรองเค้าโครงการเศรษฐกิจ ต่อมาในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ รัฐบาลกลับแก้ปัญหาด้วยการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา พร้อมกับประกาศใช้พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ ๒๔๗๖ ในวันที่ต่อมา และบังคับให้นายปรีดีซึ่งถูกกล่าวหาว่าฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ต้องเดินทางออกจากประเทศ ในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖

การยึดอำนาจเพื่อสานต่อการปฏิวัติ

ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้านำทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศ เพื่อเปิดสภาผู้แทนราษฎร และนำบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาใช้บังคับต่อไป พร้อมทั้งจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่มีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี

กลับสู่สยาม

นายปรีดีได้รับการติดต่อจากรัฐบาลใหม่ให้เดินทางกลับประเทศ ในวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๗๖ และในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ นายปรีดีจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี

การตอบโต้การอภิวัฒน์ระลอกที่สอง

ในระหว่างวันที่ ๑๑ - ๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๖ เกิดเหตุการณ์กับกบฏบวรเดช เมื่อพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และคณะในนาม “คณะกู้บ้านเมือง” ได้ยกกำลังทหารจากหัวเมืองโคราชเข้าล้อมพระนคร และยื่นข้อเสนอหลายประการต่อรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มอำนาจให้แก่กษัตริย์ และที่เห็นเป้าหมายได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ การล้มรัฐบาลและ “ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือบังคับขู่เข็ญโดยทางตรงหรือทางอ้อม ให้คนอื่นถือลัทธิที่ตนนิยมนั้นเป็นอันขาด” แต่ในที่สุดก็จำต้องพ่ายแพ้แก่ฝ่ายรัฐบาลอันชอบด้วยกฎหมาย

ปรีดีพินมลทิน

ในวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๗๖ สมาชิกแทนราษฎรได้ตั้งคณะกรรมการสอบสวน กรณีนายปรีดีถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อกระบวนการสอบสวนเสร็จสมบูรณ์ คณะกรรมการมีมติเป็นเอกฉันท์ว่า นายปรีดีมิได้ฝ่าฝืนในลัทธิคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด

งานบริหารในตำแหน่งรัฐมนตรี

งานที่สำคัญของนายปรีดีในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ มีดังนี้

กระทรวงมหาดไทย (มีนาคม ๒๔๗๖ - สิงหาคม ๒๔๘๐) เช่น ร่างกฎหมายเพื่อจัดตั้งเทศบาลขึ้นทั่วประเทศ

กระทรวงการต่างประเทศ (สิงหาคม ๒๔๘๐ - ธันวาคม ๒๔๘๑) เช่น สถานต่อการเจรจายกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับต่างชาติหลายประเทศ

กระทรวงการคลัง (ธันวาคม ๒๔๘๑ - ธันวาคม ๒๔๘๔) เช่น บุกเบิกและวางรากฐานธนาคารชาติ ปรับปรุงการจัดเก็บภาษีอากร และเสนอให้ประกาศใช้ “ประมวลรัษฎากร” เป็นครั้งแรก

การก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยฯ

นายปรีดีได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖ เมื่อได้ประกาศใช้แล้ว รัฐบาลจึงเสนอให้แต่งตั้งนายปรีดีเป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยฯ ในวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๔๗๖ ต่อมาตำแหน่งนี้ถูกยุบเลิกไปอันเนื่องมาจากมีกฎหมายฉบับใหม่ประกาศใช้ กล่าวคือ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ พุทธศักราช ๒๔๙๕ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการรัฐประหารในปี ๒๔๙๐

เจตนารมณ์ของการก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาแห่งนี้ ปรากฏชัดเจนใน (๑) พระราชปรารภตอนต้นพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖ กล่าวคือ “โดยที่สภาผู้แทนราษฎรถวายคำปรึกษาว่า เมื่อได้มีการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้วก็เป็นสมควรที่จะรีบจัดบำรุงการศึกษาวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้ได้ระดับมหาวิทยาลัยในอาระประเทศและให้แพร่หลายยิ่งขึ้นโดยเร็ว จึงเป็นการสมควรที่จะ จัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ขึ้นเป็นพิเศษ”

และใน (๒) คำกล่าวในวันทำพิธีเปิดของผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยฯ วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ (๒ ปีภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕) ที่ว่า “มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้ อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ตามหลักแห่ง เสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น ... ยิ่งในสมัยที่ประเทศของเราดำเนินการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้วเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีมหาวิทยาลัยสำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นได้ เปิดโอกาสแก่พลเมืองที่จะใช้ เสรีภาพในการศึกษา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป...” (การเว้นวรรคและเน้นข้อความ เป็นของผู้เขียน)

ด้วยเหตุนี้ การกล่าวอ้างเจตนารมณ์การก่อตั้งมหาวิทยาลัยซึ่ง เป็นไปเพื่อ “เสรีภาพทางการศึกษา” ย่อมจะถูกต้องถึงที่สุด เมื่อเชื่อมโยงเข้ากับ “อุดมคติของการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญของคณะราษฎร” อย่างแน่นแฟ้นเท่านั้น

ในทางตรงกันข้าม การอธิบายเจตนารมณ์การก่อตั้งโดยยกข้อความเพียงบางตอนออกจากบริบทโดยรวมของคำกล่าว จนเป็นผลให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีสถานะกลายเป็นเพียง “บ่อน้ำดับความกระหาย” โดยไม่เชื่อมโยงใดๆ เข้ากับระบอบรัฐธรรมนูญของคณะราษฎรเลย จึงเป็นคำอธิบายและการยกคำกล่าวของผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยฯ ออกจากบริบทซึ่งย่อมจะก่อความเข้าใจอันคลาดเคลื่อนต่อสาธารณชนอย่างยิ่ง

❑ ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และจุดเริ่มต้น “เสรีไทย”

เมื่อเกิดข้อขัดแย้งเกี่ยวกับนโยบายในหมู่คณะรัฐมนตรี ภายหลังเหตุการณ์กองทัพญี่ปุ่นขยายอิทธิพลทางทหารเข้าสู่ดินแดนประเทศไทย ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งนี้ ด้วยการร้องขอจากฝ่ายการทูตของญี่ปุ่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นได้ให้นายปรีดีพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔

จากสถานการณ์ในเวลานั้น นายปรีดีเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการรุกรานและล่วงล้ำอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย อีกทั้งท่าทีของรัฐบาลในเวลานั้นที่ดูเหมือนจะโน้มเอียงเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้นทุกขณะ

ต่อมา เมื่อสถานการณ์เริ่มเกิดความชัดเจนมากขึ้น นายปรีดีจึงวางแนวทางการดำเนินงานไว้ ๓ ประการ กล่าวคือ

(๑) ต่อดำเนินการใช้อำนาจเพด็จการของรัฐบาล

(๒) ปฏิบัติการเพื่อให้ประเทศไทยได้เอกราชและอธิปไตย
สมบูรณ์กลับคืนมา ได้แก่

(๒.๑) ต่อดำเนินและเตรียมการต่อสู้กับญี่ปุ่น

(๒.๒) ดำเนินการเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับ
ว่า ประเทศไทยไม่ได้เข้าร่วมกับญี่ปุ่นและพ่อนหนักเป็นเบาในยาม
สิ้นสุดสงคราม ซึ่งต่อมาได้รับการรับรองจากฝ่ายสัมพันธมิตรในนาม
“ขบวนการเสรีไทย”

(๓) ส่งเสริมระบอบการเมืองการปกครองให้มุ่งไปสู่เจตนารมณแห่งการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอให้มีการร่างบทกฎหมายรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ จนเป็นที่มาของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙

ประกาศสันติภาพ

เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว ในฐานะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ นายปรีดีได้ออกประกาศในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ มีสาระสำคัญ
คือ ปฏิเสธการกระทำของรัฐบาลอันขัดต่อกฎหมายและเป็นปฏิปักษ์กับ
สหประชาชาติ โดยเน้นย้ำว่าประเทศไทยประสงค์ต่อสันติภาพ มุ่งรื้อฟื้น
สัมพันธไมตรีอันดีและร่วมมือกับประชาชาติทั้งหลาย เพื่อสร้างสรรค์
เสถียรภาพในการอยู่ร่วมกันในโลกเป็นสำคัญ จึงเป็นเหตุผลสำคัญ
ยิ่งว่า สงครามได้สิ้นสุดลงแล้ว และประเทศไทยไม่ตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้
สงครามตามญี่ปุ่น

❖ ัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จกลับประเทศ

ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดีได้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จกลับประเทศ เพื่อทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง และเสด็จกลับมาถึงในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘

❖ ประกาศพระบรมราชโองการยกย่องในฐานะ “รัฐบุรุษอาวุโส”

ในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงมีประกาศพระบรมราชโองการยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ไว้ในฐานะ “รัฐบุรุษอาวุโส” และ “ให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป”

❖ งานบริหารในฐานะนายกรัฐมนตรี

ครั้งแรก ดำรงตำแหน่งระหว่าง ๒๔ มีนาคม - ๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ ครั้งที่สอง ๘ - ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ และครั้งที่สาม ๑๐ มิถุนายน - ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๙

เหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงเวลานี้ ได้แก่ การสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เมื่อได้เสนอความเห็นชอบต่อรัฐสภาให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชขึ้นครองราชย์สมบัติสืบต่อแล้ว นายปรีดีก็ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

แรงกระเพื่อมที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์การสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนั้นนำมาสู่การทำรัฐประหารโดย “คณะรัฐประหาร” มีผลเป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ลงอย่างสิ้นเชิง และนัยในทางการเมืองที่สำคัญก็คือ เป็นการปิดฉากบทบาทและผลงานของคณะราษฎรที่มีมาตลอด ๑๕ ปีลงด้วยเช่นกัน

สิ่งที่เรียกกันว่า “วงจรรูปาทวี” ได้เริ่มเข้าสู่สภิตในการเมืองไทยนับแต่นั้นเป็นต้นมา และจะต้องเน้นย้ำในที่ด้วยว่า จากรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ นี้เอง ระบอบการเมืองการปกครองที่ถูกสถาปนาขึ้นในภายหลังหามีความเกี่ยวพันหรือสืบเนื่องจากการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖ ของคณะราษฎรแต่อย่างใดไม่

นายปรีดีและการตอบโต้รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

หากศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นของรัฐประหารครั้งนี้ จะเห็นได้ว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อเอาชีวิตของนายปรีดีอย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้ตกเป็นเป้าจึงจำเป็นต้องลี้ภัยไปยังต่างประเทศ แต่ในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ นายปรีดีได้เดินทางกลับเข้าประเทศไทยและนำ “ขบวนการประชาธิปไตย” เข้าต่อสู้โดยทางอาวุธ เพื่อสถาปนาระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ ฉบับลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่กลับพ่ายแพ้ในที่สุด ดังนั้น “ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ จึงมิใช่กฎต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย จึงไม่ควรที่ผู้รณรงค์เพื่อความเป็นประชาธิปไตยจะสนับสนุนรัฐธรรมนูญ

ฉบับได้คุ้มและระบบต่างๆ ที่สืบเนื่องจากระบบได้คุ้ม โดยใส่ความว่า
ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๙๒ เป็นขบวนการล้มล้าง”

III.

วันคืนแห่งรัฐบุรุษอาวุโส (พ.ศ. ๒๕๙๒ - ๒๕๖๖) พินิจพิจารณาเสิบสานอุดมคติ

I จุดเริ่มต้นของการลี้ภัยถาวร

ความพ่ายแพ้ของขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ เป็นผลให้นายปรีดีต้องลี้ภัยออกนอกประเทศอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ ยังคงหลบซ่อนตัวอยู่ในประเทศเป็นเวลา ๖ เดือน จากนั้นจึงลี้ภัยออกไปทางเรือและขึ้นเกาะ ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในการปกครองของฮอลแลนด์ และเดินทางต่อไปยังสิงคโปร์ จากสิงคโปร์ไปฮ่องกง แล้วจึงขอลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างปี ๒๕๙๒ - ๒๕๑๓ รวมเวลา ๒๑ ปี ต่อมาในปี ๒๕๑๓ นายปรีดีเดินทางออกจากประเทศจีนมาพำนักในประเทศฝรั่งเศส จนกระทั่งปี ๒๕๒๖ รวมเวลา ๑๓ ปี

I ข้อกล่าวหาอุกฉกรรจ์

ระหว่างที่ลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศนั้น มีผู้ฉวยโอกาสกล่าวหานายปรีดีว่าเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเป็นระยะ นายปรีดีจึงได้ใช้สิทธิฟ้องร้องเป็นความผิดฐานหมิ่นประมาทต่อศาลหลายคดี และในทุกคดี นายปรีดีได้รับการยอมรับ

จากคำกรณียที่สุดในที่สุดว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีการ
สวรรคตตามข้อกล่าวหาแต่อย่างใด

อนึ่ง อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เคยขึ้นต้นเอกสาร
รายงาน (ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๔๘๙) ถึงกระทรวงการต่างประเทศ
ของตนมีข้อความนำตระหนักถึงขนาดว่า “Since this is a country
where the blindest bluffs hold good and wildest tales are
true” แปลได้ความว่า “โดยที่ (ประเทศไทย) เป็นประเทศ ซึ่งคำหลอก
ลวงอย่างตบตาที่สุดนั้น ถือกันว่าเชื่อได้ดี และคำบอกเล่าที่ป่าเถื่อนที่สุด
นั้น ถือกันว่า เป็นความจริง”

■ วันจันทร์ที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เศษ

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสเพียงคนเดียวของประเทศ
ได้ถึงแก่กรรมอย่างสงบ ณ บ้านองโตนี ชานกรุงปารีส และแน่นอน
ว่า คงไม่มีใครคาดคิดเลยว่า การจากลानิรันดรจะเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน
เช่นนี้

■ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กับชีวิตลี้ภัย ๓๔ ปี

การลี้ภัยรัฐประหาร ๒๔๙๐ และความพ่ายแพ้ของขบวนการ
ประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ นับเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้นายปรีดี
พนมยงค์ ต้องลี้ภัยหลบหนะในทางการเมืองของคณะราษฎรที่มีมานับแต่
ปี ๒๔๗๕ ลงโดยสิ้นเชิง

นับจากปี ๒๔๙๒ เป็นต้นไป กลับต้องผันชีวิตกลับมา
เป็นผู้ลี้ภัยตราบจนวินาทีสุดท้ายแห่งชีวิต ช่วงเวลาแห่งการลี้ภัย

ในต่างประเทศตลอด ๓๔ ปี ซึ่งแม้บางครั้งจะพบกับอุปสรรคในแง่การติดต่อสื่อสาร เพราะอยู่ห่างไกลออกไปจากมาตุภูมิ ก็มิได้ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ คลายความเป็นกังวลต่อชาติบ้านเมืองลงไปได้เลยแม้แต่น้อย

ผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นข้อคิด คำเขียน รวมทั้งเอกสารที่เป็นหลักฐานทั้งในงานด้านความคิดที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นระยะ ๆ ซึ่งบางชิ้นนับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อันมีคุณค่าอย่างปฏิเสธมิได้ อีกทั้งคำกล่าว คำปาฐกถาในวาระต่าง ๆ นั้น ล้วนแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยบ้านเมืองอย่างลึกซึ้ง

มรสุมทางการเมืองที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ได้ใช้เป็นที่บ่มเพาะเรียน ด้วยนำมาขบคิด พินิจไตร่ตรอง และทบทวนอย่างรอบคอบรัดกุม และเปิดเผยให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนในต่างวาระกันหลายเรื่อง

จริงอยู่ว่าภารกิจภายในประเทศได้ปิดฉากลง แต่ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ผู้มีหน้าที่ “รับปรีชาภิพจรรยาการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป” ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนใด นายปรีดี พนมยงค์ ก็ยังคงถือปฏิบัติภารกิจสุดท้ายนี้อย่างแข็งขัน

คงไม่เป็นการกล่าวเกินความจริงเลยว่า ชีวิตของนายปรีดี พนมยงค์ คือการต่อสู้เพื่อชาติและราษฎรไทย

— —

หนังสือแนะนำให้อ่านเพิ่มเติม

นัตรทิพย์ นาดสุภา สัมภาษณ์. *ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์*. พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้วไข่มุก และเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์. ๒๕๕๒.

ปรีดี พนมยงค์. *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ (จนถึง ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๕)*. วิษณุ วรรณุญ บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕ แก้วไข่มุกเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง. ๒๕๕๓.

_____. *ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าและ ๒๑ ปี ที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน (Ma vie mouvementée et mes 21 ans d'exil en chine populaire)*. พรทิพย์ โตใหญ่ และจำนงค์ ภควรรุฒิ แปล. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ. ๒๕๒๙.

_____. *แนวความคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์*. นาดยา กัลโยธิน บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้วไข่มุกเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. ๒๕๕๒.

นายเสียง และนางลูกจันทน์ พนมยงค์ บิดามารดาของนายปรีดี

Mr. Siang and Mrs. Lookjahn Banomyong,
Mr. Pridi's parents

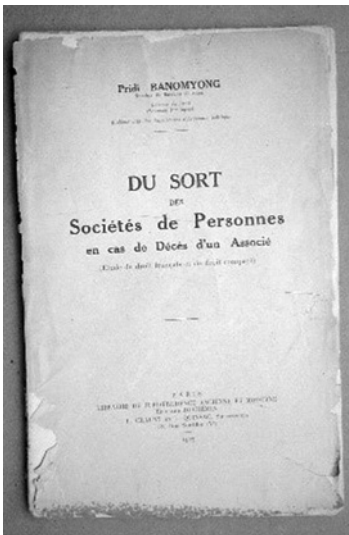
นายปรีดี พนมยงค์ เมื่อครั้ง
ศึกษาในฝรั่งเศส ถ่ายภาพร่วม
กับนายควง อภัยวงศ์ (ซ้าย)
นายชม จารุรัตน์ (ขวา)

Mr. Pridi Banomyong, when
he was studying in France.
This picture was taken with
Mr. Khuang Aphaiwong (left)
and Mr. Chom Jarurat (right)

นายปรีดี พนมยงค์ (แถวยืนคนที่ ๒ จากขวา)
กับเพื่อนนักเรียนในฝรั่งเศส

Mr. Pridi Banomyong (standing, 2nd from the right) and other students in France Education for doctorate degree

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ
นายปรีดี พนมยงค์

Thesis for doctoral degree of
Mr. Pridi Banomyong

คู่ชีวิต ปรีดี - พูนสุข

The couple
Pridi-Phoonsuk

ครอบครัวปรีดี-พูนสุข

Pridi-Phoonsuk Family

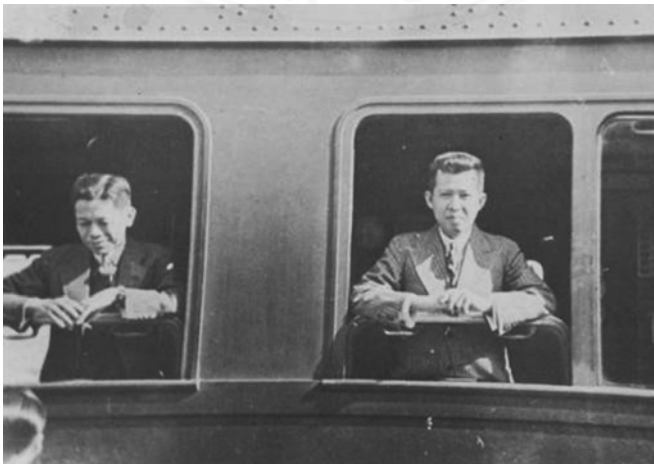
หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ ลงข่าวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

Siamras Newspaper depicted the news of regime change on June 24th 1932

นายปรีดี พนมยงค์ เมื่อครั้ง
ออกเดินทางไปฝรั่งเศสในปี
๒๔๗๖ ภายหลังจากวิกฤตในการ
เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ

Mr. Pridi Banomyong,
traveling to France in 1933,
after the crisis in the proposal
of the Economy Project

นายปรีดี พนมยงค์ เมื่อครั้งเดินทางไปเจรจากับสัมพันธมิตรยุโรปในปี ๒๔๗๘
Mr. Pridi when he traveled to negotiate with the European Allies in 1935

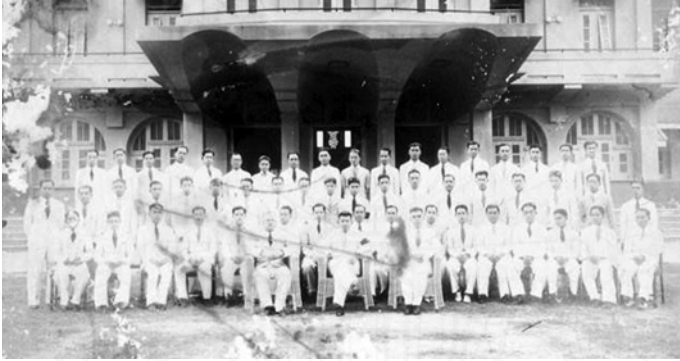
นายปรีดี พนมยงค์ เมื่อครั้งตรวจราชการภาคใต้และแคว้นเยียมราษฎร
ที่จังหวัดตรัง ๑๙ มิถุนายน ๒๔๗๙

Mr. Pridi Banomyong on his inspection tour of the South and visit to Trang
on June 19th 1936

นายปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ระหว่างการเดินทางไปแก้ไข
สนธิสัญญากับต่างประเทศ

Mr. Pridi and Lady Phoonsuk Banomyong, on his journey for renegotiating
treaties with other countries

นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง ถ่ายภาพร่วมกับคณาจารย์และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย

Mr. Pridi Banomyong, as the founder of the University of Moral and Political
Sciences, took this picture with university's faculty and personnel

นักศึกษา มธก. ๑๙ คน ในพิธีประสาทปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘
(นักศึกษารุ่นนี้โอนมาจากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม)

19 UMPS students, in the first graduation ceremony for the Bachelor
Degree of Thammasat, on June 27th 1935 (these students were transferred
from the Law School of Ministry of Justice)

ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ทรงรับการเคารพ
จากกองทัพสัมพันธมิตรที่สวนสนาม
ผ่านที่ประทับ ภายหลังจากสงครามโลก
ครั้งที่ ๒ ยุติ

King Rama VIII received salutation
from the Allies Force while they
were marching, after the 2nd World
War has ended

นายปรีดี พนมยงค์ ส่งเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙
เสด็จพระราชดำเนินไปยังสวิตเซอร์แลนด์ วันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙

Mr. Pridi Banomyong accompanied His Majesty King Rama IX as His
Majesty traveled to Switzerland on August 19th 1946

นายปรีดี พนมยงค์ ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
ในงานเปิดป้ายสมาคมไทย-จีน ที่ถนนสาทร

Mr. Pridi Banomyong, while he was the prime minister, attended opening ceremony of Thai - China Association at Sathon Road

นายปรีดี พนมยงค์ โบกมือทักทาย
ประชาชนจำนวนมากที่มา
รอต้อนรับภายหลังจากเดินทาง
รอบโลกเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับ
มิตรประเทศ
เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐

Mr. Pridi Banomyong as he was
greeting many people who came
to welcome him when he returned
from his trip around the world
with the goal to strengthen
relationship with allied nations on
February 20th 1947

นายปรีดี พนมยงค์ เข้าเยี่ยมค้ำับประธานเหมาเจ๋อตุง กรุงปักกิ่ง พ.ศ. ๒๕๐๘

Mr. Pridi paid a visit to Chairman Mao Zedong in Beijing in 1965

นายปวย อึ้งภากรณ์ (ซ้ายสุด)
เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้ว่าการ
ธนาคารแห่งประเทศไทย
ไปเยี่ยมนายปรีดี พนมยงค์
ที่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๕๑๓
(ขวาสุดคือนายไพโรจน์ ชัยนาม)

Mr. Puey Ungphakorn
(on the far left), when he
was the Governor of the Bank
of Thailand, visited Mr. Pridi
Banomyong in France in 1970
(On the far right is
Mr. Pairoj Jayanama)

นายปรีดี พนมยงค์
ริมถนนแห่งหนึ่งในสก๊อตแลนด์
Mr. Pridi Banomyong,
on a road side in Scotland

นายปรีดี พนมยงค์
ถึงแก่อสัญกรรม
ในวัยเกือบ ๘๓ ปี
Mr. Pridi Banomyong
passed away at the age of
83 years old

Pridi Banomyong – the Treasured Gentleman of Siam¹

Thapanan Nipittakul²

Suffice to say that almost every time that I have to right or to tell stories of Mr. Pridi Banomyong, the senior statesman, the author will always recall story of a young German boy.

In 1835, when this boy was 17 years old, he submitted an essay to his teacher in which he tried to describe human lifestyle and ideal for working. He summarized the ending of his essay, as follows:

History calls those the greatest men who ennoble themselves by working for the universal Experience praises as the most happy the one who made the most people happy. Religion

---

¹ Initial publication via the101.world, on May 11th 2017. Images in this article are derived www.pridi-phoonsuk.org.

This article translated by **Natthaphon Tripornchaisak**, Director of International Studies (ASEAN-China) International Program; Lecturer, Department of English and Linguistics, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

² Lecturer, Faculty of Law, Thammasat University, Lampang Campus.

itself teaches that the ideal for which we are all striving sacrificed itself for humanity, and who would dare to gainsay such a statement ?

When we have chosen the vocation in which we can contribute most to humanity, burdens cannot bend us because they are only sacrifices for all. Then we experience no meagre, limited, egotistic joy, but our happiness belongs to millions, our deeds live on quietly but eternally effective, and glowing tears of noble men will fall on our ashes.³

Once his essay was submitted to his teacher, Mr. H. Wyttenbach, it was considered and scored as 'moderate'. The author then realized that describing our life in texts is really easy but in real life, it will be on the contrary.

The author is not certain if this German boy, the owner of such essay, whose name was Karl Marx, had realized this. But from the life of Mr. Pridi Banomyong, the author sees reflection of significant matter of the ending a student's essay called Karl Marx. His life also reflects life that is challenged with many fights.

What did Mr. Pridi Banomyong fight for?

I

Ordinary life (1900-1932)

The Search for Wisdom and Education for the Motherland

I Day of Birth

In former times, in the time that was once recognized under the ancient ideology as 'half the Buddhist Era' (around the

---

³David McLellan, *Karl Marx: His Life and Thought* (New York: Harper and Row, 1973), p. 14.

year 2500 of Buddhist Era), lingering stream of the southern moat on the opposite of Banomyong Temple in this ancient capital city, the birth of a child whose name was 'Pridi' was welcomed on Friday of the 13th Date of the Waxing Moon, of the 6th Month, in Year of the Rat, which was otherwise known as May 11th 1900 (in accordance with modern calendar).

Father of this young child was Mr. Siang Banomyong; and his mother was Mrs. Lookjahn Banomyong.

I Banomyong Family

Pertaining to the tales of 'Banomyong' family, their ancestor could possibly be traced back to the wet nurse of a king, back in the reign of Ayutthaya Kingdom. This wet nurse's name was 'Prayong', and she built a temple on the south moat, while her house was on the opposite site of the temple.

According to the pronunciation of the past, the word '*Phra Nom Prayong*' (Wet Nurse Prayong) was shortened and became the word 'Banomyong.' After so many generations, such word was now used for remarking Wet Nurse Prayong, and the temple that she built.

In 1913, the Family Name Act was enacted, Mr. Siang hence asked Phra Suwhan Wimonsil, the current Ecclesiastical District Officer at that time, to give him family name. Phra Suwhan Wimonsil, who knew about ancestors of Mrs.Siang, named his family name as "Banomyong".

I Early Education

Master Pridi started his learning with Phra Kru Sang, at Tha Wasukri District, before he was transferred to Taroe District to study with Luang Pranee Prachachon (Mr. Piam Kachart) and attended Wat Ruak School, a government school in Taroe District. He passed the final examination ranked as number 1 in his class

in Prayoak 1 Curriculum back in 1911, under the older education system. But once the Ministry of Religious Affairs had classified curriculum into foundation, primary, and secondary education, Master Pridi continued his education at Wat Salapoon Temple in Krung Kao District.

Once he had finished his primary education, he moved and attended secondary education in the country's capital, at Wat Benchamabophit School, before he moved back to attend Tuayang Montol Krung Kao School (Model School of Krung Kao Precinct). He had passed the final exam for grade 6 of the secondary education in 1915 before continuing further education at Suabkularb School for 6 more months.

I Experiencing Farmer's Life

After that, Master Pridi returned home to help his father, Mr. Siang, in his paddy field at Utapao Subdistrict (which is currently known as Wang Noi District). He received firsthand experience working in the paddy field, from helping his father in the field including opportunities to observing various problems, and the real lifestyle of farmers; for examples, when his father turned to work the paddy field in Tha Luang, which didn't have any irrigation system, and had to endure drought for two consecutive years; or when their cattle were all stolen but the authority did not provide any help at all while they were required to pay 'the tribute' (government capitation) and paddy field's duty tax to the authority. This is not to mention many other cases of farmers, who rented the land to farmers, and had to endure exploitation of the landlord, especially in terms of rent and exploitation of the middleman, the rice mill's owner, and etc.

Though, back then, they were merely immediate problems, these problems encouraged this young man to find solutions. However, Master Pridi could not possible know that there were the very first pieces of a jigsaw then, once put together, would reveal more severe and deeper problem of this country.

I Significant Event that Shaped His Ideals

When he was studying in school, several important events, both domestic and foreign incidents, had, more or less, affected and influenced thought and perception of Master Pridi.

For example, one of these events occurred on October 23rd 1910 when King Chulalongkorn (King Rama V) passed away. And in the following year, on October 10th 1911, Dr. Sun Yat-sen revolved against the old regime and found democracy in China. Master Pridi learned about this in his classroom, from history and geography teachers. Another important incident was when the Chinese people in the Krung Kao area or the old city removed their queue in order to signify the end of the old regime.

Then in 1912, an insurgency, which was known as ‘The Insurgency of the year 130 of the Rattanakosin Era’, occurred in the capital. Master Pridi gave so much attention to this event, which was not less important than his opportunity to meet with ‘Tianwhan’, and to discuss with ‘Gor. Sor. Ror. Kularb’ in person.

One other event was the change of regime in Russia in 1918.

I Education in Higher Education

In 1917, Mr. Pridi returned to the capital, to attend higher education, by passing the entrance examination into the Law School of the Ministry of Justice. Mr. Siang entrusted him to live at Barn Pakklongsarn of Phraya Chaiwichit Wisitthammathada (Mr. Kham Na Pompejra) and Lady Peng, distant relatives of Mr. Siang. Moreover, Mr. Pridi attended French Language Class with Mr. E. Ladeker, a French teacher of the Bar Association.

I Working Part-Time while Studying

Besides returning to higher education in the capital city, Mr. Pridi also worked as a clerk in the Law Office of Phra Wichit Montri (Mr. Sood Koontoljinda) from 1917 to 1919. Afterward, Phraya Wichit recruited him as secondary-class clerk at the Correction Department from 1919 to 1920.

I Barrister

Until 1919, Mr. Pridi passed the Bar Exam for Barristers; however, pertaining to regulation at the time, eligible person for becoming a barrister must be 20 years old and older. Mr. Pridi hence had to wait until he reached the required age in 1920, before he could become an ordinary member of the Bar Association.

I The Case of Force Majeure

Meanwhile, Mr. Pridi was contracted as an attorney for a case in the Appeal Court, where the defendant was Mr. Lim Soon-nguan, an owner of a pontoon boat, as he was sued by the government, the plaintiff, for the damage of 600 baht. The case was caused by the defendant's pontoon ship, which was anchored in Samut Prakarn province, that had been blew away from the storm and had crashed into a government building on the coast line, and hence damaged the building in the process. The trial court adjudged that this incident was caused by the defendant's negligence. Therefore, the defendant had to pay for the damage. Nevertheless, the Appeal Court and the Supreme Court adjudged to dismiss the accusation.

During the prosecution, the defendant's attorney cited the issue of 'dangers beyond one's control' of the old law as a defense (which is currently known as 'force majeure'). The result of this case (Judgment of the Supreme Court No. 115, B.E. 2463) made Mr. Pridi, a young lawyer of merely 20 years old, a famous figure among the public.

I Further Education Abroad

On August 1920, Mr. Pridi was chosen to receive a scholarship from the Ministry of Justice to attend a law school in France.

If one takes an opportunity to consider the government's policy and context of Siam at the time, it is clear that it was an important time where the country was changing its law system and jurisprudence, in accordance with modern development trend, which was gradually building up since the reign of King Rama IV, and gaining a faster pace during the reign of King Rama V.

Another significant matter was because Siam was drafting many new laws, as a result of the urgent needs for relieving the country from the extraterritorial right, which were enforced since the signing of the Bowring Treaty in 1855.

For the government to have personnel, who had thorough understanding of the law system of the western countries, specifically for these affairs; especially those who have knowledge of European civil law system, such as of those systems of Germany and France, this was an inevitably necessary, in order to manage the upcoming changes.

But for Mr. Pridi, this was a chance for him to pursue his greatest dream.

I Life Abroad

Once he had arrived in France, on September 25th 1920, Mr. Pridi attended French language and general knowledge class at Lycée de Caen, until he received the pre-higher education certificate (le baccalauréat), as general French students.

Afterward, once he had met Professor Lebonnois, a history teacher and the secretary of the International Education Institute (L'institut pédagogique international), which was a school that taught French language to foreigners. Mr. Pridi lived with the professor

and learned copious knowledge from him, especially knowledge on development, and French customs and cultures. Almost every mealtime with this professor was a great opportunity for learning more and more information. And that knowledge was the base of further studying and vast extension of knowledge later.

I Bachelor Degree Education

In 1921, Mr. Pridi attended the law school, under the bachelor degree of Bachelier en Droit, which was a first class government degree, at Université de Caen, for a period of 2 years.

In his 1st year, he learned the subjects of Chronicle of Law (which is currently known as History of Law), Roman Law (on person, asset, and heritage), Economic Science (which is currently known as Economics); the tests comprised both written and spoken examinations.

In 1922, in his 2nd year, he learned subjects of Roman Law (liability), Local Government Law (which is currently known as Administrative Law); the tests were the same as the 1st year.

I Prominent Education's Performance

In June 1923, Mr. Pridi pass final examination of the 2nd year with first class honor (Mention Très bien), he also received "honorable mention" award for his discourse on police and farmer, and eventually graduated with Bachelier en Droit degree.

For his further education in Licencié en droit, or the second class government degree, which was essentially continuous education in 3rd year (junior), Mr. Pridi had to study more complex laws, in comparison to the previous years: commercial law and financial law. Examinations were the same as 1st and 2nd year, and once he passes the final exam, he would receive Licencié en droit degree, or Bachelor of Law degree.

Afterward, in 1924, Mr. Pridi relocated from Caen, to attend further education for doctoral degree in Paris where he lived at Quartier-Latin.

In this curriculum, Mr. Pridi had to study for another 2 semesters, where in the 1st semester, he studied 4 subjects, namely, Extraordinary Chronicle of Law, Roman Law Translation and Research, Extraordinary Roman Law, and Profound Roman Law. In the 2nd semester, the curriculum focused on comparative study of significant branches of law, and concluded with presentation of the thesis, before the graduated may receive the doctoral degree, Docteur en Droit (mention sciences juridiques).

I Studying of Roman Jurisprudence (Ratio Scripta)

One noteworthy aspect of this curriculum for doctorate degree was, academic education and training of advance contemplation herein was based on Roman Jurisprudence, which was regarded by the entire European jurisprudence as *Ratio Scripta* (*written reason* - a system of cause and effect that has been recorded in written). This should have profoundly reminded Mr. Pridi of the mission that jurisprudence had over the world, over the European culture, and most importantly, over Siam.

Or to put it simply, jurisprudence was a science that is based on rationality and not on intention, power, or discretion of any individual; and therefore, jurisprudence was a necessary concept that should be cultivated in Siam. And most importantly, one must not forget that jurisprudence was an intellectual insight, and the genuine base of the entire European region's law system (Civil Law).

I Thesis for Doctoral Degree

Mr. Pridi graduated with the government doctoral degree in 1926, as the first doctor in this field of our country, where he

presented his thesis in the subject of *Du sort des Sociétés de Personnes en cas de Décès d'un Associé: Étude de droit français et de droit comparé (Status of a partnership, for the case where one partner has passed away: comparative study of French law and others)*. Considering this research and thesis, based on academic measurement, this should undeniably place Mr. Pridi Banomyong as an expert on partnership law.

I Political Economy

However, his attention toward economy problem, as a result of his firsthand experience when he helped in his father's paddy field, partially drove Mr. Pridi to feel unsatisfied from solely studying about laws, and pushed him to try and study in another field, that is, Economics where he believed that such knowledge would help solve the problem that he had experienced.

Therefore, he passed the exam and graduated with another certificate, that is, 'Diploma of Superior Education in Political Economy' (Diplôme d'Études Supérieures d'Économie politique). This curriculum consisted of Extraordinary Economics, History of Economy Doctrine, Financial Law and Science, Labor Law and Science, and etc. As a result, he learned about many economy systems, including socialism economy for economy plan. All of these should reflect such great determination of this young graduate.

I Jurisprudence, Economics, and Crystallization of Thoughts

Very important consequences of these studies occurred afterward, especially when he proposed *Economy Framework* in 1933 and clearly depicted his thoughts on this subject, as seen from his interview with Dr. Chattip Nartsupa, which can be summarized as follows:

“I came to a realization that Siam should have economy framework that follows socialism theory, which is a science that is compatible with the current time and place of Siam, as far as I’ve seen, and as it has evolved during the time I was studying.”

It is undeniable that, problem of Siam farmer that he had personally experienced, in combination with knowledge in law and economics that he had particular interests, became personal intellectual insight that rooted deeply into the most important, fundamental problems of Siam at that time.

Summarily speaking, this was the root of his intelligence and wisdom, which he had gradually accumulated from studying, starting when he was a young boy in the country. The learning process took 7 more years until he finally graduated with a higher education from the country which is considered to be the role model of politics and governance, a country that praises ‘freedom, equality, and fraternity.’

I “Paris” Incubation Ground for the Great Revolution

Mr. Pridi had a remark about the city that he had an opportunity to visit for higher education, *‘Since the Great Revolution in 1789, Paris became an incubation ground for the great democracy revolution for many countries in Europe and Asia, that is, it fostered custom and tradition, which are distributed and passed on for a very long time, of both theoretical and practical aspect, until the time I was a student in Paris.’*

“Marx, Engels and Lenin, who created Great Revolutions, all once lived part of their lived in Paris. This is the same for Asian people, who wish for a complete sovereignty of their nations, and wish to liberate their

homelands from colonialism or semi-colonialism, were gathered in Paris at the time, including, Nguyễn Sinh Cung (Ho Chi Minh), Zhou Enlai, Chen Yi, as well as many other revolutionists from many countries...”

I The Great Scheme

On Rue Henri Martin, a cool and pleasant street which stretches over the length of 500 meters, Lieutenant Prayun Phamonmontri invited Mr. Pridi on a walk and discussion, some of their discussion was recorded as follows.

“Some mentioned about whispers from many people who wish to convert from Absolutism but no one actually means it. Therefore, we must not just discuss but we must act, from small to large, by laying down method for recruiting trustworthy comrades in order to form the first cell. Afterward, I’ve invited Lieutenant Plaek and Second Lieutenane Tassanai, who relocated from their initial residence to the my neighbor, at Quarier-Latin. Here, we had abundant chances for daily discussion, and we’ve recruited many more comrades.”

I The New Wave of Political Momentum

In February 1926, Mr. Pridi and six other friends convened at a dormitory, on Rue du Sommerard Street in Paris. The convention lasted for 5 days and was joined by 7 participants, namely, Lieutenant Prayun Phamonmontri, Lieutenant Plaek Khittasangkha, Second Lieutenane Tassanai Mitrpakdi, Mr. Tua Lapanukrom, Luang Siriratchamaitri (Mr. Jaron Singhaseeni), Mr. Naep Phahonyothin, and Mr. Pridi Banomyong.

This was the origin of the movement, under the name “Khana Ratsadon” (The People’s Party”), where the group major

policy, namely, “the 6 Principles of Khana Ratsadon” was founded, which comprised:

1. To maintain the supreme power of the Thai people such as independency of Thai politics, jurisdiction, economy, and etc.
2. To maintain national security, in order to minimize wrong doing.
3. To maintain the economic welfare of the Thai people in accordance with the National Economic Project, where the new regime must provide job opportunity to every citizen, and lay down national economic project, and must not let people starve.
4. To protect the equality of the Thai people. (And not just allowing the royal to have more rights than commoners as it is the current situation at the time.)
5. To maintain the people’s rights and liberties, insofar as they are not inconsistent with any of the above-mentioned principles.
6. To provide public education for all citizens.

I Returning to Homeland

On March 9th 1926, Mr. Pridi returned to Siam by Japanese steamer, where he left from Marseille’s port, in the south of France, and debarked on April 1st of the same year.

Within the first year of returning to Siam, Mr. Pridi became a judge of the Ministry of Justice, where his first responsibility was training attorney for the Foreign Court and the Court of Foreign Case for 6 months as well as serving as a justice’s clerk for recording cases of the Supreme Court for another 6 months.

Then he became Assistant Secretary of the Law Drafting Department (which is currently known as The Office of Council of

State) and at the same time, a teacher at the Law School of the Ministry of Justice, where he was once a student.

I The Joyful Days, the Start of Family Life

On November 16th 1928, a marriage between Miss Phoonsuk Na Pompejra and Mr. Pridi Banomyong took place at Pompejra House. After their marriage, the couple had six sons and daughters together, namely, Lalita, Pal, Suda, Sukprida, Dusdi, and Vani.

Miss Phoonsuk was the 5th daughter of Phraya Chaiwichit Wisitthammathada and Lady Peng Chaiwichit (Mrs. Suwahnasorn). She was born January 2nd 1912.

It was quite certain that Miss. Phoonsuk, at the age of only 17 years old, could never have realized that this marriage would bring her into another page of Thai society, as the wife of Mr. Pridi Banomyong.

I Academic Works

Subjects under his responsibility that Mr. Pridi taught at the Law School were Civil and Commercial Code on Partnership, Company, and Association, which is a subject that Mr. Pridi had directed – firsthand expertise in the subject. Another subject was International Law on Personal Case, as well as a novel subject of this Law School, that is, Administrative Law. As a result, Mr. Pridi was the first teacher of this subject.

I Administrative Law

It appeared that Mr. Pridi’s specialized expertise in ‘private business organization’, which he had studied and even presented a thesis in this matter, was overshadowed by much greater intention.

Pertaining to the foreword of the Administrative Law Book, from the first teacher, which was written after 1932, this was an important evidence of this case; where part of it read.

“...description of Administrative Law that I gave herein was also related to the history of the Great Revolution, the change of regime from Absolute Monarchy to Constitutional Monarchy under the. That is, in 1932, the very year of the Great Revolution, I’ve been appointed by the Ministry of Justice to become a teacher of Administrative Law, a new subject that had been added into the curriculum of the Law School. During that opportunity, I’ve taught and cultivated many students so that their interests shift toward democracy, which, in terms of economy, is the foundation of any society; whereas the law is only superficial structure of such society...”

II

State Affairs (1932 - 1947) For the Country and Thai Citizens

I History of ‘The Insurgency of the year 130 of the Rattanakosin Era’ (1912) as an Expensive Lesson

Mr. Pridi recorded the prosecutions of those military personnel, who promoted the 1912 Insurgency as follows: *“...during the prosecution in front of the special military committee, the judge reproached a royal guard for his disloyalty to the King, the accused bravely explained to the judge that he loved the country more than the king. And as he had opportunity to work closest with the King than other person, he knew things that happened in the Royal Court better than any soldier and citizen. Therefore, once he realized that all gleeful and non*

sense of the Royal Court would eventually take the whole country down with it, this made him realized the fact on his own, and decided to join in the insurgency.”

And eventually, “...with my intention to serve all countrymen, in order to attain the true independency and sovereignty of the country, as well as to achieve the true economic and democratic prosperity, some of my fellow Siamese students and I had found the secret leadership of Khana Ratsadon. As we intend to evolve democracy in our country, all those revolution theories and all the knowledge on required actions that we’ve accumulated from France had greatly helped us afterward...”

I The Great Revolution of Siam, between 1932 and 1933

At dawn of June 24th 1932, which was on Friday, of the 6th Waning Moon, of the 7th Month, in the Year of Monkey, in the 8th years under the reign of King Prajadhipok (King Rama VII), a group of people, which comprised military personnel (army and navy), civilians and citizens, who came together under the name of Khana Ratsadon, had taken over the country’s government in order to change the country’s regime to democracy under the parliamentary system, and declared the Constitution, as the country’s master rule of government, as any other democratic countries.

I Declaration of Khana Ratsadon

Mr. Pridi, as a civilian leader of the movement, was responsible for drafting the Declaration of Khana Ratsadon, and therefore, he was an important figure in such an unprecedented incident of the Great Revolution, that had never happened in the political history of Siam.

Firstly, in political terms, the Declaration of Khana Ratsadon described the rationality and profound intention of

the Great Revolution. It was also a document that declared the foundation of the new regime, which substituted the ancient regime, where the drafter represented and warranted to the public that this was the principle of human rights.

Secondly, in terms of state's administration, this declaration described the six principles, which served as a guideline for administration under the new regime. In this aspect, the Declaration of Khana Ratsadon was comparable, in terms of status and importance, to "Declaration of Human and Citizen Right 1789" (La Déclaration universelle des droits de l'homme et du citoyen) which was declared after the French Revolution.

I The First Constitution

Afterward, on June 27th 1932, the first Constitution of Siam Government, B.E. 2475, which was also known as the first constitution of Siam, was announced. This constitution was drafted by Mr. Pridi as well, but after King Rama VII added the word 'temporary', it had to be later replaced by permanent constitution.

I Works with the House of Representatives

On June 28th 1932, Mr. Pridi was appointed as a member of the House of Representatives, where he was later appointed by the House of Representatives as secretary (the first secretary of the House), as well as member of the drafting committee of the permanent constitution, which was announced as the country's constitution on December 10th 1932.

I Works with the Management

Mr. Pridi was appointed by the House of Representatives to be a member of "The Citizen Committee", where Phraya Manopakorn Nititada served as "the Chairman of the Citizen Committee". The committee was disbanded after announcement of

the country's constitution on December 10th 1932, and later became 'the Cabinet'

I Draft of the Economy Project

In 1933, Mr. Pridi was tasked by the government to draft and propose the 'Economy Project', pertaining to the Declaration of Khana Ratsadon, which served as "the social contract" that the party warranted itself to every citizen during the Great Revolution.

And the more important aspect of this task was *"...if we are going to follow the old method, this change of regime will be meaningless, as we've failed to serve the significant part, that is, to solve the people's problem. Therefore, the path that we should take, must be based on academic knowledge, must use planning, and socialism project methodology, which is the pure science..."*

I The Heart of Siam's Great Revolution

Mr. Pridi presented firmly, during the meeting of the reviewing committee of the economy project, and explained the most important aspect of Siam's Great Revolution that *"...I do hereby certify opinion of M.C. Sakon, that his change of regime wasn't a Coup d'État but an economic revolution..."*

I The First Counter-Attack to the Great Revolution

After there was disunion on approving the draft of the economy project, on April 1st 1933, the government instead solved this problem by enacting a Royal Decree to shutdown the House of Representative, and to deactivate some articles of the Constitution, as well as enacting the Communist Law B.E. 2476 on the next day and forcing Mr. Pridi, who was framed to be sympathizer of Communism to flee from the country, on April 12 1933.

I Seize of Power in Order to Continue the Great Revolution

On June 20th 1933, Colonel Phraya Phahonphonphayuhasena, a the leader, lead the army, navy, and civilian personnel to seize the country's government, in order to re-open the House of Representative, and to bring back to Constitution, dated December 10th 1932, to full effect and to found the new government, where Phraya Phahonphonphayuhasena served as the prime minister.

I Returning to Siam

Mr. Pridi was contacted by the new government to return, and returned to the country on September 29th 1933. On October 1st 1933, Mr. Pridi was appointed as a minister.

I The Second Counter-Attack to the Great Revolution

Between October 11th and 24th 1933 Boworndej rebellion had occurred, when Prince Boworndej, former commander in chief of Ministry of the Ministry of Defence, and his group, under the name 'National Rescue Council', mobilized the army from Khorat and surrounded the capital city, and issued several demands to the government, especially the demand for increase of the King's authority. Their most prominent goal was to overthrow the government and to *'prohibit the use of authority or opportunity in any position to spread the doctrine that one prefers, or to force other, whether directly or indirectly, to follow such doctrine.'* Eventually, this rebellion lost to the lawful government.

I Pridi was Free of All Charges

On December 25th 1933, the House of Representative found an investigative committee, to investigate the charge against Mr. Pridi that said he was a sympathizer of communism. Once the investigation was complete, the committee resolved unanimously that Mr. Pridi had no sympathy in communism.

I Administrative Jobs in the Position of a Minister

Important jobs of Mr. Pridi, as a minister of several ministries, were as follows.

Ministry of Interior (March 1933 - August 1937) including drafting the law on founding municipality over the entire country.

Ministry of Foreign Affairs (August 1937 - December 1938) including resuming negotiations to revoke unfair treaties with many countries.

Ministry of Finance (December 1938 - December 1941) including pioneering and creating the foundation of National Bank, improving tax collection, and proposing the implementation of 'Revenue Code' for the first time.

I Foundation of University of Moral and Political Sciences, and Position of the University's Founder

Mr. Pridi was tasked by the government to draft the University of Moral and Political Sciences Act, B.E. 2476. After the act was enacted, the government proposed to nominate Mr. Pridi as the university's founder, on April 11th 1933. Later, this position was revoked, as a result of the new legislation, namely, Thammasat University Act, B.E. 2495, which was the result of 1947 coup d'etat.

The underlying intention for creation of this higher education institute, was clearly depicted in (1) the preamble of the statute, of the University of Moral and Political Sciences Act, B.E.

2476, which read “...whereas the House of Representatives suggested that **once the country’s regime has become a democracy**, it is necessary to foster studying of moral and political sciences, at the same level as other universities of civilized countries, and to spread this knowledge as soon as possible. Therefore, **it is especially appropriate to establish** the University of Moral and Political Sciences...”

And in (2), opening speech of the university’s governor, on June 27th 1934 (2 years after Siam Constitution, dated June 27th 1932, was implemented) which said “...a university is like a great pond that quenches the citizen’s thirst for knowledge, which is his right and opportunity that he is entitled to, under the principle of the **freedom of education**. The government and the House of Representatives recognized this necessity, and therefore enacted the Act to establish this university... **Especially during the time where our country is governed by the Constitution, it is utmost necessary that there must be a university that specifically provides knowledge on moral and political sciences, to as many citizens as possible**, in order to give citizens opportunity to exercise their **freedom of education** freely, for the greater benefits of our country...” (Spacing and bolding herein are done by the Author.)

And therefore, any reference to the underlying intention for establishing the university, for ‘freedom of education’, will be truly legitimate, if it is made in close relationship with ‘the ideal of government under the constitution of Khana Ratsadon’.

On the contrary, trying to explain the underlying intention for creation of this university, by referencing to part of the overall context of such remark, where, as a result, this university becomes only ‘a pond for quenching one’s thirst’, without any relation to the government under the constitution of Khana Ratsadon, is therefore an explanation that put the words of the university’s governor out of their context, which will eventually create further misunderstanding among the public.

I The Regent and Origin of “Free Thai”

When there was disunion on current policy among the cabinet, after Japanese army expanded their military influences into Thailand’s territory, which was an official start of Thailand’s involvement in World War II, in Asia Pacific. Under the request of Japanese diplomat, Field Marshall Plaek Phibunsongkhram, the current prime minister, relieved Mr. Pridi from the position of Minister of Finance, and appointed him as a member of the Regent Commission instead on December 16th 1941.

As a result of current situation back then, Mr. Pridi started working systematically, in order to resolve the problems at hand, especially problem of invasion and violation of Thailand’s sovereignty. Moreover, the government’s stance at the time was seemed to orient toward Japan more and more.

Afterward, once the situation was clearer, Mr. Pridi laid down three principles for operation, namely.

(1) Resisting exercising of authority of the dictator’s government

(2) Restoring Thailand’s complete independence and sovereignty, namely:

(2.1) Resisting and preparing the uprising against Japan

(2.2) Operating in missions so the Allies recognize that Thailand did not join force with Japan, in order to relieve the country’s burden once the war has ended. For this effort, they were later certified by the Allies under the title ‘Free Thai’.

(3) Promoting politics and administration toward the intention of the Great Revolution of 1932 - 1933, especially proposal to draft the new constitution that led to enactment of the Constitution, dated May 9th 1946.

I Declaration of Peace

Once Japan surrendered to the Allies, as the Regent, Mr. Pridi issued a declaration, which was undersigned by His Majesty Ananda Mahidol, dated August 16th 1945. The declaration's substance covered denying the government's actions, which were contradicted with the law and against the United Nations and emphasized that Thailand wishes for peace and for restoration of good relationships and cooperation with other nations, in order to create stabilized co-existence in the world. This declaration served as an important milestone that the war has ended, and Thailand was not part of the defeated countries as Japan did.

I His Majesty Ananda Mahidol Returning to the Country

As the Regent, Mr. Pridi invited His Majesty Ananda Mahidol back to the country, in order for His Majesty to manage the country's affairs by himself. Finally, His Majesty returned to the country on December 5th 1945.

I Royal Command to Praise Him as the Senior Statesman

On December 8th 1945, His Majesty Ananda Mahidol issued Royal Command to praise Mr. Pridi Banomyong as 'the senior statesman' and appointed him "with the duty as a counselor for state's affairs, for the country's further prosperity."

I Administrative Works as the Prime Minister

Mr. Pridi first assumed position of prime minister between March 24 and June 3rd 1946; the second time was between June 8th

- 9th 1946, and the third time was between June 10th - August 20th 1946.

An important incident during this time was death of His Majesty Ananda Mahidol on June 9th 1946, where, after he proposed to the congress to invite Prince Bhumibol Adulyadej to ascend the throne, Mr. Pridi resigned from his post as the prime minister.

I Coup d'état on November 8th 1947

Ripple effect from the death of His Majesty Ananda Mahidol had lead to another coup, which was organized by "The Coup Group". As a result, the Constitution, dated May 9th 1946, was completely revoked. This coup served as another important political event, as it concluded the roles and works of Khana Ratsadon for the last 15 years.

The thing that is named as 'the Vicious Cycle' hence haunted Thai politics from here on. And it must be emphasized that, as a result of the coup on November 8th 1947, any and all political and governmental regimes that had been established afterward were neither related to nor the result of the Great Revolution, between 1932 and 1933, by Khana Ratsadon at all.

I Mr. Pridi and Retaliation to the November 8th 1947 Coup d'état

Studying of facts from this Coup d'état clearly revealed the intention for Mr. Pridi's life, therefore, the target of this Coup d'état clearly had to flee to other country. But on February 26th 1949, Mr. Pridi returned to Thailand and led 'the Democratic Movement' into a fight, in order to restore the regime under Constitution, dated May 9th 1946, back one more time. However, they were defeated. Therefore, the Democratic Movement of February 26th was not a rebellion against the country, religion, and the King, and democratic Constitution. It is therefore inappropriate for those who

support democracy to support under-the-jar Constitution, and any derivative systems of such under-the-jar Constitution, by framing the Democratic Movement of February 26th as “The Royal Palace Rebellion.”

III

Days of the Senior Statesman (1949 - 1983) Consideration to Continue His Ideals

I Starting Point of His Permanent Asylum

As a result of the Democratic Movement of February 26th's defeat, Mr. Pridi had to seek asylum from other country once again, that is, he had to hide in the country for 6 months, before escaping via ship, and debarked onto an island, which was governed by Holland back then, before embarking to Singapore, Hong Kong, and sought asylum in the People's Republic of China, between 1949 and 1970, for over 21 years. Later, in 1970, Mr. Pridi left China to stay in France until 1983 for 13 years.

I Serious Accusation

While he was a refugee in other country, some people exploited such opportunity to frame Mr. Pridi several times that he was involved with the death of His Majesty Ananda Mahidol. Mr. Pridi exercised his right to sue for libel with many cases. And in every of those cases, Mr. Pridi was eventually accepted by the litigants that he was an innocent, and that he had no part in the King's death.

Also, the British Ambassador to Bangkok had once started his report (dated June 12th 1946) where he informed the Ministry of Foreign Affairs of his country, with very frightening foreword

“Since this is a country where the blindest bluffs hold good and wildest tales are true”

I May 2nd 1983, approximately 10.00 hour

Mr. Pridi Banomyong, the one and only senior statesman of the country, had peacefully passed away at his house in Antony in the suburb of Paris. And it was quite certain that no one had ever imagined that such permanent farewell would suddenly come.

I The Senior Statesman, Pridi Banomyong, and Life as a Refugee for 34 years

Fleeing from 1947 coup d’etat, and the defeat of the Democratic Movement of February 26th 1949 ended Mr. Pridi Banomyong’s political role in Khana Ratsadon’s affairs ever since 1932 completely.

From 1949 onward, he became a refugee until the last breath of his life. He remained as a refugee for 34 years, and though there were obstacles on communication because of the great distance between him and his homeland, Mr. Pridi had never felt less concerned about his country.

His works, ideas, essay, as well as many documents of his ideas that had been publicized periodically, where some of them are considered to be historical evidences of undeniable great value, as well as his speeches for many occasions, all reveal such profound concern he had for his country.

Many of political obstacles that came into his life, Mr. Pridi used them as his lesson, where, after thorough consideration, contemplation, and reviewing, he disclosed some of them to the public in several occasions.

It is true that his mission in the country has ended but his role as the senior statesman remains. With the duty “as a

counselor for state's affairs, for the country's further prosperity", Mr. Pridi Banomyong always performed his last mission with utmost dedication.

It is not an exaggeration to say that life of Mr. Pridi Banomyong is the fight for the country and Thai citizens.

References

Pridi Banomyong. *Ma vie mouvementée et mes 21 ans d'exil en chine populaire*. Antony; Bangkok: Unesco. 1974.

_____. *Pridi by Pridi: Selected Writing on Life, Politics, and Economy*. Translated by Chris Baker and Pasuk Phongpaichit. Bangkok: Silkworm. 2000.

The background features a large, faint watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and "THAMMASAT UNIVERSITY" in English at the bottom. In the center is a stylized emblem with a crown-like top and a lotus-like base.

ปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างไร

ดร.จรรย์วัฒน์ สันตะบุตร

อดีตรองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

อดีตเอกอัครราชทูต ณ กรุงเบอร์ลิน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ฯลฯ

รัฐบุรุษ รัฐธรรม รักถิ่น: คุยกับ จริยวัฒน์ สันตะบุตร เรื่องอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ หรือ “คุณลุง”

กษิติศ อนันตนาธร

ผมได้ทราบจากอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มาเป็นระยะเวลา นานพอสมควรว่า ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร คือบุคคลซึ่งอาจารย์ปรีดี และท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ รักเหมือนลูกคนสุดท้อง เขาเป็นคน มีอารมณ์ขัน และเป็นคนหนึ่งที่กล้าแหย่ให้อาจารย์ปรีดีหัวเราะอย่างมี ความสุขได้

ในช่วงที่เป็นนักศึกษาในอังกฤษ เรามีโอกาสใกล้ชิดกับ อาจารย์ปรีดีในช่วงบั้นปลายชีวิตของท่านที่ประเทศฝรั่งเศส ได้เดินทางไป ขอความรู้จากท่านหลายครั้ง ได้สนทนา ได้เรียนรู้อะไร และเก็บเกี่ยว ประสบการณ์จากท่านมาใช้บ่อย และได้เดินทางไปร่วมงานฌาปนกิจศพท่านที่สุสาน Père Lachaise ชานกรุงปารีสด้วย

ต่อมาเมื่อถึงคราวฉลองศตวรรษชาติกาลของอาจารย์ปรีดี เขาได้รับเชิญจากครอบครัว “ปรีดี-พูนศุข” ให้เขียนบทประพันธ์ขึ้นชิ้นหนึ่งสำหรับนำมาใส่ทำนองเป็นเพลงที่ระลึกถึงท่าน จนเกิดเป็นเพลง “คนดีมีค่า” และในคราวที่ท่านผู้หญิงพูนศุขอายุครบ ๙๐ เขาก็ได้โอกาสเช่นนั้นอีกครั้ง จนเกิดเพลง “แม่จ๋า” ขึ้น

ถึงชายผู้นี้จะมีความใกล้ชิดแน่นแฟ้น และผูกพันกับอาจารย์ปรีดีอย่างมาก แต่ไม่บ่อยนักที่เขาจะเปิดเผยเรื่องราวระหว่างเขากับชายผู้ที่เขาเคารพรัก

เท่าที่ค้นดู พบเพียงครั้งเดียวที่เขาให้สัมภาษณ์ชาวธรรมศาสตร์ในนิวยอร์กเพื่อตีพิมพ์ที่นั่น ประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อนที่บทสัมภาษณ์ชิ้นเดิมจะถูกตีพิมพ์อีกครั้งในชื่อ “คุยกันเรื่องท่านปรีดีฯ” ในหนังสือ *วันปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๑*^๑

ในวาระ ๓๕ ปี แห่งการจากไปของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ (๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖-๒๕๖๑) ผมจึงได้นำบทสัมภาษณ์ชิ้นนั้นมาเป็นฐานในการเขียนงานชิ้นนี้ กับได้สัมภาษณ์คุณจริยวัฒน์เพิ่มเติม ในเดือนมีนาคม ๒๕๖๑ เพื่อเติมเต็มภาพชีวิตของรัฐบาลอาวุโสของไทย ผู้ซึ่งอุทิศชีวิตให้ประเทศแห่งนี้

คุณจริยวัฒน์มาสนิทสนมใกล้ชิดกับอาจารย์ปรีดีได้อย่างไร

เรื่องมันยาวนานะ ทีแรก ตอนผมเข้าเรียนที่ธรรมศาสตร์ยังไม่ได้รู้เรื่องอะไรเกี่ยวกับท่านอาจารย์ปรีดีมากนัก นอกจากทราบว่าเป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย ต่อมาเมื่อไปเรียนที่อังกฤษแล้วก็ยังไม่ได้

---

^๑ ดู จริยวัฒน์ สันตะบุตร, “คุยกันเรื่องท่านปรีดีฯ,” ใน *วันปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๑* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑) น. ๔๕-๕๓. แต่น่าเสียดายที่คณะผู้จัดทำหนังสือดังกล่าว ไม่ได้ให้แหล่งที่มาในการตีพิมพ์ครั้งแรกไว้ จึงไม่อาจทราบได้. (เชิงอรรถในบทความนี้เป็นของบรรณาธิการ)

ท่านผู้หญิงพูนศุข-ปรีดี พนมยงค์ ป่วย อึ้งภากรณ์
และจรัญวิวัฒน์ สันตะบุตร

รู้อะไรหนักหนา แต่เริ่มเรียนทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ทำให้พอทราบ
อะไรต่างๆ มากขึ้น และตั้งว่าท่านมีความสามารถมาก เช่น เมื่ออายุ
เพียง ๓๒ ปี เป็นผู้นำฝ่ายพลเรือนของคณะราษฎรที่เปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง ๒๔๗๕ อีกทั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย และเมื่ออายุ
๓๔-๓๕ ท่านก็เป็นรัฐมนตรีว่าการหลายกระทรวง จนกระทั่งเมื่อเกิด
สงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น ท่านก็เป็นผู้นำเสรีไทยที่ทำให้ไทยพ้นสถานะ
ผู้แพ้สงครามมาได้

ความสนใจจริงๆ จังๆ เริ่มต้นที่ผมเป็นสนทนากกรรมการ
(debate secretary) ของสมาคมศิษย์สมาคมที่อังกฤษ และได้เป็นตัวแทน
ร่วมกับท่านสภานายกไปร่วมงานประจำปีสมาคมนักเรียนไทยในเยอรมนี
ท่านปรีดีได้รับเชิญมาแสดงปาฐกถา สิ่งที่น่าสนใจผมมาก คือท่านเริ่ม
ปาฐกถาโดยกล่าวว่า สิ่งที่ท่านจะพูดต่อไปยังไม่ต้องเชื่อ แต่ให้นำกลับไป

ย่อยไปไตร่ตรองว่ามีตรรกะ ความน่าจะเป็นจริง หรือหลักฐานสนับสนุน หรือไม่ ถ้ามีแล้วค่อยคิดเชื่อ แต่ถ้าเจอหลักฐานหรือข้อมูลอะไรที่ตรงกันข้ามหรือขัดแย้ง ก็ไม่ต้องเชื่อ และขอความกรุณาแจ้งหลักฐานเหล่านี้ให้ท่านทราบบ้าง ท่านจะได้เข้าใจได้ถูกต้อง ตอนที่ฟังก็ฟังเลย เพราะไม่เคยได้ยินอะไรที่ทำทนายอย่างนี้มาก่อน

เมื่อผมกลับมาอยู่ที่มหาวิทยาลัย ก็พิจารณาดูว่า โอ้โฮ คนขนาดนี้ เคยร่วมคิดและเปลี่ยนแปลงการปกครองเออย นำชาติพ้นภัยช่วงมหาสงครามเออย เป็นรัฐมนตรีเออย นายกรัฐมนตรีเออย คือเป็นคนที่ยิ่งใหญ่ในความเห็นของผม แต่แม้ท่านยิ่งใหญ่ขนาดนี้ ท่านยังไม่บอกให้เราเชื่อท่าน แต่บอกให้กลับไปคิดดู แสดงว่าข้อคิดของท่านน่าจะมีเหตุผลจริง ๆ น่าจะเป็นสังฆะ ไม่อย่างนั้นใครจะกล้า ผิดกับผู้ที่คิดว่าเป็นคนใหญ่คนโตที่ผมรู้จักที่บอกว่า เพราะผมเป็นนั่นเป็นนี่ คุณจึงต้องเชื่อผม

จุดนี้ทำให้ผมประทับใจท่าน หันกลับไปอ่านหนังสือเกี่ยวกับท่าน ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับท่านมากขึ้น และเมื่อมีโอกาสก็ไปกราบท่านที่ฝรั่งเศส ได้พบกับท่านผู้หญิงพูนศุขและพี่ ๆ ผมได้มีโอกาสใกล้ชิดท่านหลังจากนั้น และมีโอกาสไปมาหาสู่เป็นระยะ คือไปฝรั่งเศสที่ไร ก็ต้องมุ่งไปหาท่าน สอบถาม เรียนรู้จากท่าน หลัง ๆ บางทีท่านก็กรุณาให้ผมพักที่บ้านองโตนี จึงได้มีโอกาสศึกษาอะไรจากท่านเยอะแยะทีเดียว ท่านและท่านผู้หญิงมีเมตตาต่อผม (และนักศึกษาอื่น ๆ) มากครับ

เวลานั้นชื่ออาจารย์ปรีดีเป็น “ปีศาจทางการเมือง” การไปใกล้ชิดแบบนั้น ที่บ้านว่าจะไรใหม่

ไม่ว่าเลยครับ ผมกลับมาเยี่ยมบ้านที่เมืองไทยครั้งแรกหลังจากไปเรียนที่อังกฤษอยู่เกือบ ๔ ปี คุณพ่อผม (ศิริ สันตะบุตร) ซึ่งไม่เคยคุยกับผมเรื่องอาจารย์ปรีดีเลย ก็ชักถามต่าง ๆ นานาเกี่ยวกับเรื่องของท่าน

ภาพบ้านอองโตนีจากมุมสูง (หลังที่อยู่ข้างตึกสูง)
ถ่ายโดย Laurent Malespine (ผู้ซึ่งได้รับสัญชาติไทยเมื่อไม่นานมานี้)

จากหน้าปกหนังสือ *ความทรงจำจากบ้านชานกรุงปารีส*
ปัจฉิมชีวิตของรัฐบุรุษอวูโล ปรีดี พนมยงค์ (๒๕๓๖) ของ จินดา ศิริमानนท์

โดยเริ่มว่าท่านอาจารย์ป้าฐกถาว่าอย่างไรบ้าง ได้มีโอกาสซักถามอะไร
ใหม่ สุขภาพท่านเป็นอย่างไรบ้าง ฯลฯ และยังเชิญเพื่อนฝูงมากคุยกับผม
(ที่จำได้มีคุณลุงมาโนช วุธาภิเศก อดีตต๋อเสรีไทย เคยทำงาน BBC และกลับ
มาทำงานอยู่ Bangkok World) ให้ผมเล่าเรื่องอาจารย์ปรีดีให้ฟัง ผมก็
เพิ่งทราบตอนนั้นเองว่าคุณพ่อเคยเป็นลูกศิษย์ท่านที่โรงเรียนกฎหมาย
ตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และก็ดูว่าคุณพ่อและ
เพื่อนสนิทจะศรัทธาในตัวอาจารย์ปรีดีรวมทั้งแนวคิดของท่านมาก

ก่อนผมไปเรียนอังกฤษ (พ.ศ. ๒๕๑๒) เราไม่เคยคุยกัน เรื่องอาจารย์ปรีดีเลย สมัยนั้นชื่อเสียงของท่านมีวามองมาก ไม่ค่อยมีใครอยากเอ่ยถึง ถ้ามีการพูดถึงปรีดี เขาก็วาดภาพให้คนทั่วไปนึกถึงคอมมิวนิสต์ ถ้าพูดตลก ๆ หน่อยไม่กล้าเอ่ยชื่อก็เลี่ยงเรียกเป็นมุกว่า “Goodyear” คุณพ่อก็ไม่ทราบที่ผมคิดอย่างไร พอผมได้รู้จักอาจารย์ปรีดีแล้ว คุณพ่อจึงเล่าให้ฟังทีหลังว่า ตอนที่เรียนโรงเรียนกฎหมาย ยังได้ไปเรียนเพิ่มเติมที่บ้านท่านปรีดีด้วย ท่านไม่คิดเงินเลย เพราะสอนโดยอยากให้ลูกศิษย์ได้วิชา ลูกศิษย์ศรัทธาท่านมาก ตอนคุณพ่อผมจบเนติบัณฑิตแล้วอายุไม่ถึง ๒๐ ปี สมัครเป็นผู้พิพากษายังไม่ได้ ท่านปรีดีกำลังตั้งเทศบาลขึ้นปกครองท้องถิ่น ก็ได้กรุณาแนะนำคุณพ่อผมและเพื่อน ๆ ไปสอบด้วย เลยมาอยู่กระทรวงมหาดไทยในที่สุด

แล้วใกล้ชิดกันมากขึ้นได้อย่างไร

จุดเริ่มต้นที่ใกล้ชิดกันคือ เมื่อฟังปาฐกถาของท่านที่เยอรมนีแล้วประทับใจ ท่านสภานายก (อมรศักดิ์ นพรมภา) และผมซึ่งเป็นสนทนากิจกรรมการในสามัคคีสมาคม จึงปรึกษากันกับเพื่อน ๆ ในนามสมาคมว่าควรเชิญท่านมาปาฐกถาที่อังกฤษบ้าง ซึ่งท่านก็เมตตาสนองตอบอย่างดี

ตอนจัดงานเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖ ในงานชุมนุมประจำปี ณ เมืองดอนคาสเตอร์ (Doncaster) ผมในฐานะสนทนากิจกรรมการก็เป็นคนไปรับท่านเป็นคนดูแลท่าน จึงได้อยู่ใกล้ชิด พอใกล้ชิดได้วันสองวันท่านผู้หญิงพูนศุขเป็นคนเริ่มว่า อย่าเรียกท่านผู้หญิงเลย ให้เรียก “คุณป้า” เมื่อเป็นดังนี้ก็ต้องเรียกอาจารย์ปรีดีว่า “คุณลุง” เพราะตอนแรกก็เรียกท่านผู้หญิง เรียกท่านอาจารย์ ตามปกติทั่วไป และคุณป้าก็กรุณาเอ่ยชวนว่า ถ้าไปที่ฝรั่งเศส ก็ให้ไปหาท่านบ้าง

ปิดเทอมปีต่อมา ผมก็ขอ ก.พ. ไปเรียนภาษาฝรั่งเศสที่ปารีส ตอนแรกก็ไปพักโรงแรมถูก ๆ กลางเมือง ท่านก็กรุณาชวนให้ไปพบและทานอาหารที่บ้านเองโตนี่ ชานกรุงปารีส กับคนไทยคนอื่น ๆ ที่ขอไปพบท่านบ้าง ผ่านไปสักสัปดาห์หนึ่ง ท่านและคุณป้าก็เมตตาบอกผมว่าอย่าไปเสียค่าโรงแรมเลย ให้มาพักด้วยกันที่บ้านแล้วเดินทางไปเรียนในเมืองทุกวัน โดยที่บ้านของท่านเป็นหลังเล็ก ๆ และมีคนในครอบครัวอยู่มาก ผมจึงได้อาศัยอยู่ที่ห้องเล็ก ๆ ริมน้ำที่เรียกกันว่า “กระท่อมจรณา” (คงจะตัดแปลงมาจากห้องเก็บเครื่องมือทำสวนของเจ้าของบ้านคนก่อน) ซึ่งเป็นที่พำนักของของพี่แฉะ ยงจิตต์ สุนทร-วิจารณ์ หลานท่านผู้หญิงพูนศุข^๒

อะไรทำให้อาจารย์ปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุขเอ็นดูคุณจริยวัฒน์

ตอบยากนะ ผมคิดว่าอาจเป็นเพราะผมเคารพท่านโดยใฝ่ศึกษาในเรื่องเดียวกับสิ่งที่ท่านคิดท่านทำ ที่สำคัญผมชื่นชมวิถีชีวิตที่ธรรมดา ๆ ของท่านและครอบครัวมาก ถูกจริต ไม่ต้องเสแสร้งเวลาอยู่ด้วย ผมจึงเป็นตัวของตัวเอง กล้าถาม กล้าคุย และสนใจในเรื่องเก่า ๆ ทำให้สามารถฟังท่านคุยและคุยกับท่านได้ คือท่านเล่าเรื่องแล้ว เราต่อเรื่องได้บ้างไม่ได้บ้าง ก็ยังสนใจสอบถามแล้วไปหาอ่านเพิ่มเติมมาคุยกับท่านอีก

พอผมเป็นตัวของตัวเอง จึงสนุก ตลก และกล้าแห่คนรอบตัว รวมถึงท่านได้ (คนอื่นเขาไม่ทำ) ซึ่งท่านก็หัวเราะชอบใจในบางครั้ง แต่

---

^๒ คุณยงจิตต์เป็นลูกชายของศาสตราจารย์เย็น สุนทร-วิจารณ์ กับคุณเพียงแข ซึ่งเป็นน้องสาวแท้ ๆ ของท่านผู้หญิงพูนศุข นอกจากนี้เขายังเป็นสามีของคุณวิชนีที่จะกล่าวถึงต่อไปด้วย คุณยงจิตต์ทำสารพัดอย่างให้ท่าน ตั้งแต่ขับรถ ดูแลบ้าน ทำสวน ซ่อมแซม ทั้งรถและบ้าน ฯลฯ

ท่านเคยเตือนผมว่า อย่าทำงานจนเขาเห็นเป็นคนไร้สาระ แล้ววันหนึ่งจะทำเรื่องใหญ่ไม่สำเร็จ

ที่ท่านเอ็นดูผม คงเห็นว่าผมรักและใฝ่หาสิ่งที่จะ เมื่อไม่รู้ก็สอบถาม ถามแล้วก็ไปหาอ่าน หาข้อมูลเกี่ยวกับท่านและเกี่ยวกับเรื่องที่ท่านทำ เจอข้อมูลน่าสนใจ แล้วกลับมาบอกท่านด้วย บางครั้งท่านขอให้ช่วยค้นข้อมูลในการเขียนบทความหรือพ็อกเก็ต โดยเฉพาะที่ไปอ่านเอกสารทำวิทยานิพนธ์ใน public record office ที่อังกฤษ ซึ่งเขาจะเปิดเผยเมื่อผ่านพ้น ๓๐ ปี เวลานั้นจึงเป็นช่วงที่เรื่องราวในทศวรรษ ๒๔๘๐ เพิ่งเปิดเผยพอดี ผมเองก็ได้เลือกทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการต่างประเทศของไทยในช่วงที่ท่านยังมีอำนาจ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๙) ได้อ่านอะไรที่เกี่ยวข้องกับท่านในด้านต่างประเทศอีกมากมาย ผมถ่ายเอกสารที่เกี่ยวข้องไปเสนอท่านก็มี และนำบางเรื่องที่ท่านพบไปเรียนถามท่าน ซึ่งท่านก็เมตตาตามตลอด

พอจะมีตัวอย่างความใกล้ชิดผูกพันกันไหม

เวลาไปหาท่าน ผมต้องออกแต่เช้า นั่งรถไฟในอังกฤษไปโดเวอร์ (Dover) ขึ้นเรือข้ามไปคาลส์ (Calais) ประเทศฝรั่งเศส แล้วต่อรถไฟไปปารีสและต่อไปบ้านองโตนี กว่าไปถึงก็ค่ำๆ ราวทุ่มสองทุ่ม คุณลุงก็จะรอเจอผม คุยเรื่องความเคลื่อนไหวใครไปใครมา และสามัคคีสมาคมในอังกฤษ เรื่องโน้นเรื่องนี้ ประมาณหนึ่งชั่วโมงก็มักจะบอกว่า หลานคงจะเหนื่อยแล้ว พักผ่อนเถอะ และบอกให้พี่ๆ ช่วยดูแลหาที่หลับที่นอนให้ผม เช้าวันรุ่งขึ้นก็จะเริ่มพูดคุยเรื่องงานที่ท่านทำอยู่

ครั้งหนึ่ง ก็มาแบบนี้ รุ่งขึ้นผมขึ้นไปหาท่านตามปกติ คุณลุงอยู่กับคุณป้าริมหน้าต่าง ก็เลยนั่งคุยกัน ๓ คน คุณป้าสูบบุหรี่อยู่ พอจะจุดอีกมวนหนึ่ง คุณลุงยิ้ม บอกว่า “เธอคงต้องเลิกสูบบุหรี่ เพราะแต่ก

อาจารย์ปรีดีหน้าบ้านองโตนี่

ภาพถ่ายโดย จริยวัฒน์ สันตะบุตร

เขาไม่ชอบบุหรี่ยะ เขาทนควันบุหรี่ไม่ค่อยได้ แล้วหันมายิ้มอย่างมีความสุข “ไม่งั้นแต่ยวอีกหน่อยเขาจะไม่อยากมาหาเรา” ผมปลื้มมากทุกครั้ง ที่นึกถึงเรื่องนี้ ที่จริง คุณลุงก็เคยสูบบุหรี่ แต่ท่านเลิกบุหรี่ไปก่อน ท่านเล่าว่าตอนไปเป็นลูกศิษย์วัด พวกลูกศิษย์วัดชวนกันสูบ ก็เลยชิน สูบมาตลอด ทีหลังมาเลิกด้วยเหตุผลทางสุขภาพ

พอผมเรียนจบกลับมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ กลางปี ๒๕๒๕ ท่านผู้หญิงพูนศุขก็แนะนำผมให้พวกลูกศิษย์อาจารย์ปรีดี ในกระทรวงฟัง (เหมือนฝากฝังให้ช่วยดูแล) ว่า เป็นลูกชายคนสุดท้ายของ อายากรู้เรื่องอะไรของคุณลุงให้มาสอบถามผมได้ ตอนนั้นผมก็งง ๆ ว่า ทำไมมีผู้ใหญ่มาทักทายเราบ่อย ๆ รับราชการอยู่ไม่ทันครบปีก็ได้ข่าวการเสียชีวิตของท่าน ผมเศร้ามาก และรีบบินไปปารีสเพื่อร่วมงานศพให้ได้ ผมก็นั่งโศกเศร้าอยู่ในเครื่องบิน

น้อย (วิชนี สุนทร-วิจารณ์) ซึ่งเป็นทั้งหลานและเลขานุการผู้พิมพ์งานของท่าน บอกกับผมตอนที่เดินทางไปถึงว่า “เธอทำบาปมากนะแต่ที่คุณลุงรอดหมายเธอ แต่เธอไม่ส่งข่าวมาบ้างเลย” ผมก็เสียตายและรู้สึกผิดมาก เพราะตั้งใจว่ารับราชการครบปีแล้วค่อยเขียนไปเล่า เนื่องจากงานที่ทำตอนรับราชการใหม่ ๆ ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นพอจะเล่าให้ท่านฟังได้ มีแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เฉพาะหน้าไปวัน ๆ จับสาระยังไม่ค่อยปะติดปะต่อเป็นเรื่องราวพอ พอรู้ว่าท่านรอ ผมก็เสียใจมาก ท่านคงอยากทราบความก้าวหน้าในการงานของผม ผมเองเลยตั้งใจทำงานรับใช้ประเทศชาติตามที่ท่านคาดหวัง จะไม่ท้อถอย เพราะคิดถึงคุณอย่างคุณลุงยังได้รับผลร้ายในชีวิตทั้ง ๆ ที่ทำอะไรให้ประเทศชาติมากมาย เราต้องเดินตามสืบสานสร้างสิ่งที่ท่านพยายามสอนเราตลอดไป

กิจวัตรของอาจารย์ปรีดีที่ฝรั่งเศสเป็นอย่างไรบ้าง

ตอนที่ผมไปหาท่าน ท่านมักจะตื่นแต่เช้า ฟังวิทยุและอ่านหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น จากนั้นจึงรับประทานอาหารเช้า ลักพักหนึ่ง ผมก็เข้าไปคุยด้วยเรื่องข่าว เพราะท่านจะฟังและอ่านของฝรั่งเศส ส่วนผมฟัง BBC และอ่านหนังสือพิมพ์อังกฤษ คล้าย ๆ กับไปถกกัน แต่จริงๆ ท่านพยายามสอนผม

ท่านสอนในแง่ที่ให้วิธีคิด คือให้เห็นว่าฝรั่งเศสมองอย่างไร วิทยุว่าอย่างไร หนังสือพิมพ์ว่าอย่างไร ในเรื่องซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับวันนั้น ๆ และท่านก็ให้ผมเล่าว่าทางอังกฤษมองอย่างไร แล้วท่านจะถามผมว่า ถ้าเป็นผมจะทำอย่างไร พอตอบแล้วจึงบอกว่า ในเรื่องอย่างนี้ ท่านมีวิธีคิดอย่างไร ผมก็ได้มาบ้างว่า อะไรคือข่าว อะไรคือข้อเท็จจริง และความจริงนั้นก็วิธีมองที่แตกต่างกันไป จริงทั้งหมด จริงบางส่วน มีบริบทของมัน นี่คือวิธีสอนของท่าน แต่ตอนนั้นผมยังเป็นนักศึกษา ก็เสียตายค่าหนังสือพิมพ์อยู่มาก เพราะต้องซื้อทุกวัน ต้องเอา

อาจารย์ปรีดี (และท่านผู้หญิงพูนศุข)
กับวันเกิดครั้งสุดท้าย
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ภาพจาก ๗ รอบ พูนศุข พนมยงค์ ๒ มกราคม ๒๕๓๙
(ลลิตา สุตา ศุขปริดา คุณภักดิ์ วาณี จัดพิมพ์ ๒๕๓๙)

มาอ่านเพื่อคุยกับท่าน ส่วนท่านบอกรับหนังสือพิมพ์ฝรั่งเสสหลายฉบับ มีทั้งหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา กลาง ๆ ท่านสอนผมให้อ่านอย่าง วิเคราะห์ แม้แต่แนวทางของผู้เขียนก็ต้องจับทางให้ได้ว่าใครคิดอย่างไร

วิเคราะห์ข่าวเสร็จแล้ว ท่านก็จะเริ่มทำงานประจำวันของท่าน ที่เรียกว่างาน เพราะผมเห็นว่าเป็นงานจริงๆ คือเป็นงานเขียน งาน คั่นคว่า ร่างปาสกถา คำขวัญ และคำฟ้องต่างๆ เพราะส่วนใหญ่จะมีใคร ต่อใครมาขอคำขวัญ ขอบทความจากท่าน ท่านก็จะเขียนให้อย่างเป็น

เรื่องเป็นราว อย่างเช่นเรื่องความเป็นชาติ ชาตินิยมคืออะไร หรือว่าการใช้อาวุธนิวเคลียร์มีปัญหาอย่างไร ท่านมีความสนใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม ความคิดของท่านยังแจ่มชัดและมั่นคงในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร

พอท่านเขียนต้นฉบับเสร็จ ก็จะทำให้หน่อย (วิชนี) พิมพ์ดีดให้ โดยใส่กระดาษก๊อปปี๋ครึ่งละ ๔-๕ ชุดด้วยกัน เพราะสมัยนั้นยังไม่มีคอมพิวเตอร์ แล้วท่านจะเอาชุดหนึ่งเป็นตัวตั้ง เอาอีกชุดมาตัดต่อ เติมเข้าไปปรับปรุงข้อเขียนนั้นๆ โดยเก็บต้นฉบับไว้ แล้วก็ให้พิมพ์ใหม่ เอามาตัดต่ออีก ๓-๔ รอบเป็นอย่างน้อย เพราะฉะนั้นคำขวัญหนึ่งซึ่งท่านใช้เวลาเป็นสัปดาห์ คือให้লেখาพิมพ์แล้วเอากลับมาแก้ มาศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม อ้างหลักฐานตามที่ท่านได้เคยเขียนเอาไว้ แล้วก็พิมพ์ใหม่ บางที่ท่านก็จะให้ผมกับคุณป้า (ซึ่งมีความจำเรื่องบุคคลดีเลิศ) ช่วยอ่าน ช่วยเสนอความเห็น ท่านจะออกตัวว่า “บางทีลุงเปลอเธอไป” เมื่อผมเสนออะไรหรือสอบถามเป็นเรื่องเป็นราว ท่านก็จะชมเชยว่าดี ทำให้ผมยิ่งตั้งใจอ่านและหาเรื่องมาถามมากขึ้นจนกระทั่ง

จนกระทั่งถึงช่วงอาหารกลางวัน บางที่ท่านก็จะทำงานอีกนิดหนึ่งแล้วไปนอนพักจนประมาณ ๓-๔ โมง ท่านก็จะมาดื่มน้ำชา แล้วออกไปเดินเล่นบ้าง เดินไปตลาดบ้าง หรือนั่งรถไปไกลๆ บางครั้งเอาน้ำชาไปดื่มด้วย บางวันช่วงสายๆ หรือบ่ายต้นๆ ก็จะมีไปรษณีย์และหนังสือพิมพ์จากประเทศไทย มาเป็นกิจกรรมของท่านที่ต้องตอบจดหมาย หรือต้องทำต่อ

ผมโชคดีที่มีโอกาสพาท่านเดินไปสวนสาธารณะ ไปที่โน่นที่นี้หลายครั้งด้วยกัน และไปกันสองคนก็บ่อยๆ ผมได้ฟังท่านเล่าเรื่องนั้นเรื่องนี้ อย่างเช่นถ้าเดินผ่านบ้านคนเวียดนามใกล้ๆ บ้าน ท่านจะเล่าประวัติคนนั้นคนนี้ เรื่องความสัมพันธ์ไทยกับเวียดนาม เรื่องประวัติของ

ภูมิภาค อะไรต่ออะไร ซึ่งผมได้ประโยชน์มาก โดยเฉพาะเรื่องช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งบาง ส่วนผมได้นำมาใช้ในวิทยานิพนธ์ของผมด้วย

กลับมาเย็นๆ ประมาณ ๖ โมง ท่าน ก็อาบน้ำอาบท่า รับประทานอาหารเย็น ค่อย เรื่องโน้นเรื่องนี้ ฟังวิทยุบ้าง ดูโทรทัศน์บ้าง เช่น ดูโทรทัศน์ช่องที่ฉายหนังจักรๆ วงศ์ๆ ของฝรั่ง ยุโรป ซึ่งพวกเราล้อกันว่า ลิเกฝรั่ง ท่านดูแล้วก็ มักจะอธิบายประวัติศาสตร์ประกอบด้วย

กล่าวโดยสรุปคือ เป็นวัตรปฏิบัติ ที่เรียบง่ายจริงๆ น่าภูมิใจนะ คนที่ยิ่งใหญ่ถึง ขนาดนี้ แต่ใช้ชีวิตสมถะเหลือเกิน ไม่เบียดเบียน ผู้อื่นหรือธรรมชาติเลย

อยากให้ยกตัวอย่างชีวิตที่เรียบง่ายเพิ่มเติมอีก

มีคราวหนึ่งท่านชวนผมไปร้าน หนังสือ ตอนนั้นท่านกำลังสนใจเรื่องแรงทำลาย ล้างของอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งสมัยนั้นเรื่องกำลัง อาวุธทั้งหลายหาอ่านได้จาก *Jane's Defence* ซึ่งมีทั้งแบบรายปี (Yearbook) และรายสัปดาห์ (Weekly) แต่แบบที่รวมเล่มเป็นรายปีจะแพง มาก ท่านใช้วิธีซื้อของปีเก่าๆ ที่เขาลดราคามา อ่าน ส่วนของใหม่ๆ ใช้วิธียื่นเปิดอ่านที่ร้านเพิ่มเติมเอา เลือกซื้อเฉพาะที่ต้องใช้อ้างอิงตอนนั้น

ผมมานึกดู อดีตผู้นำประเทศที่ ชื่อล้นยศอย่างท่านมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ได้ร่ำรวย

อ่าน *ปัญหาสงคราม ในยุครพมาตุ (นิวเคลียร์)* ได้ที่นี่

แม้เงินจะซื้อหนังสือก็ต้องคิดแล้วคิดอีก แต่ท่านก็มุ่งมั่นในการหาความรู้อยู่เสมอ ท่านสนใจเทคโนโลยี จนเอามาเขียนเป็นหนังสือเตือนรัฐบาลไทยเรื่อง *ปัญหาสงครามในยุคปรมาณู (นิวเคลียร์)* ซึ่งคุณปราโมทย์ ฟิ่งสุนทร เป็นผู้จัดพิมพ์ในปี ๒๕๑๗

ถ้าคุณอ่านดูหนังสือเล่มนี้ จะพบว่ามีการกล่าวถึงประสิทธิภาพของอาวุธสมัยใหม่ต่างๆ มีการยกตัวอย่างประเทศไทยด้วยว่าจำเป็นต้องหาทางป้องกันประเทศให้ดีเพราะ “จรดพื้นดินสู่พื้นดินระยะกลางที่ตั้งฐานจากนอกเขตแดนไทยก็สามารถยิงมาสู่กรุงเทพฯ ได้ เราจึงต้องปรึกษาหารือพลเมืองเพื่อช่วยกันหาทางป้องกันมิให้ประเทศไทยพัวพันในการสงครามระหว่างชาติ”^๓ ท่านเป็นผู้รักสันติภาพและเสรีภาพยิ่งนัก และไม่ยอมให้ไทยเข้าร่วมสงครามในทุกกรณี

คืออาจารย์ปรีดียังสนใจและห่วงใยความเป็นไปของบ้านเมืองอยู่เสมอ

คุณปราโมทย์ ฟิ่งสุนทร เป็นผู้ส่งหนังสือพิมพ์รายวันจากเมืองไทยไปให้ท่านตลอด ครั้งหนึ่งผมอยู่กับท่านที่อองโตนี พนักงานไปรษณีย์นัดหยุดงานเป็นเดือนๆ ท่านเปรียบกับผมว่า “ลุงเสียหายหลานแสนข่าวสารไม่ต่อเนื่อง ทำอะไรไม่ได้ ถึงห่วงประเทศชาติก็ทำอะไรไม่ได้”

ท่านยกย่องคุณปราโมทย์มาก เรียกคุณปราโมทย์ว่า “มิตรผู้ซื่อสัตย์”^๔ คือกล้าคบท่าน แม้ในยามที่คนอื่นห่างเหิน และยังส่งหนังสือพิมพ์จากไทยให้ท่านอ่านตลอดจนสิ้นชีวิต

---

^๓ ปรีดี พนมยงค์, *ปัญหาสงครามในยุคปรมาณู (นิวเคลียร์)* (กรุงเทพฯ: ปราโมทย์ ฟิ่งสุนทร, ๒๕๑๗), น. ๒๓.

^๔ ในหนังสืองานศพคุณปราโมทย์ อาจารย์ปรีดีก็ใช้คำว่า “เพื่อนรักที่ซื่อสัตย์” ดู ปรีดี พนมยงค์, *อนุสรณ์นายปราโมทย์ ฟิ่งสุนทร: นักอภิวัฒน์ เสรีไทย นายสนามมวยเวทีราชดำเนินคนแรก* (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๕), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

คุณปราโมทย์ พึ่งสุนทร “มิตรผู้ซื่อสัตย์” ของอาจารย์ปรีดี
ถ่ายพร้อมกับภรรยาและบุตรสาวคนเล็ก เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๐
โปรดสังเกตว่ามีรูป “ปรีดี-พูนสุข” ตั้งอยู่ด้านหลัง
ภาพจาก *อนุสรณ์นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร: นักอภิวัฒน์ เสรีไทย*
นายสนามมวยเวทีราชดำเนินคนแรก (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๕)

ด้วยความที่ท่านตามข่าวสารเรื่องเมืองไทยตลอด ทำให้รู้
ข่าวต่างๆ อยู่เสมอ คราวหนึ่งคุณแม่ผม (คุณหญิงจันทนี สันตะบุตร)
ซึ่งเป็นประธานสภาสตรีแห่งประเทศไทย ได้รับเชิญไปประเทศจีนใน
ช่วงที่เขาเพิ่งเปิดประเทศ กลับมาคุณแม่เป็นคนแรกๆ ที่ชมจีนผ่านสื่อ
หนังสือพิมพ์ว่าเขาก็มีส่วนดีอยู่มาก ไม่ได้แยะไปเสียทุกอย่าง ท่านอ่านพบ
และยกขึ้นพูดกับผมว่า “บอกคุณแม่หนูด้วย ลุงชื่นชมที่ เป็นผู้ใหญ่ที่กล้า
พูดความจริง ไม่หลงตามกระแส”

อย่างเรื่องบุคคล ท่านพิจารณาการกระทำดีเลวของบุคคล
มากกว่าว่าคนคนนั้นเป็นใคร มีครั้งหนึ่งท่านคุยกับผมเรื่องเอกราชและ
อธิปไตยของชาติ ท่านยกพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นมาเป็น
ตัวอย่างว่าเขาเป็นเสนาธิการที่ช่างคิดและรักชาติจริงๆ โดยเล่าว่าฝ่าย

จีนเคยมาบอกพลเอกเกรียงศักดิ์ว่าถ้าไทยรบกับเวียดนาม ไม่ต้องกลัว จีนจะช่วยไทย พลเอกเกรียงศักดิ์ได้กล่าวขอบคุณฝ่ายจีน และว่าถ้า จีนมีอิทธิพลและความสามารถอย่างนี้ กรุณาช่วยไม่ให้ไทยต้องรบกับ เวียดนามจะดีกว่า

และเมื่อมีประเทศยักษ์ใหญ่เสนอจะส่งหมอมาร่วมช่วย พลเอก เกรียงศักดิ์ปฏิเสธ บอกว่าถ้ามาได้ ประเทศอื่นก็จะเสนอมาร่วมช่วยบ้าง จะ ให้ดี ส่งแต่ยาและเวชภัณฑ์มาจะเหมาะกว่า ใครจะส่งเราก็กินได้ เพราะ หมอจะมีอิทธิพลต่อคนรอบข้างได้มาก ขณะที่ยาและเวชภัณฑ์เป็นสิ่งที่ของ เท่านั้น

ผมได้ทราบมาว่าเมื่อตอนคุณปาลจะตาย ท่านก็ยังพูดถึงเรื่องบ้านเมือง อยากรู้ให้เล่าด้วย

เป็นเรื่องที่ผมประทับใจมาก แต่ค่อนข้างเศร้า คือประมาณ กลางปี พ.ศ. ๒๕๒๔ พี่ปาล บุตรชายคนโตของท่านซึ่งอยู่เมืองไทย ไม่สบายมาก เป็นมะเร็งลำไส้ หมอบอกว่าอาจจะเสียชีวิตในไม่ช้า ท่าน ผู้หญิงพูนศุขก็บินกลับไปอยู่ที่เมืองไทย ลูกๆ ของท่านบางคนก็ไปด้วย เวลานั้นผมกำลังจะส่งวิทยานิพนธ์ คุณป้าเล่าเรื่องให้ฟังเมื่อผมโทรศัพท์ มาหา แล้วขอให้ไปอยู่เป็นเพื่อนคุณลุง ผมจึงรีบเดินทางไปที่บ้านองโตนี้ อยู่เป็นเพื่อนท่านพักหนึ่งจนคุณสุภา ศิริมานนท์มาหาท่าน ผมจึงกลับ อังกฤษ

ระหว่างนั้น เราแทบไม่อยากจะยินเสียงกริ่งโทรศัพท์ เพราะ เกรงข่าวร้าย แต่ถึงกระนั้น เวลาท่านผู้หญิงพูนศุขโทรศัพท์มาหา ท่าน มักจะจบว่า “เธอต้องดูแลสุขภาพตัวเองด้วยนะ ถ้าเธอเป็นอะไรไปอีก คน ทุกคนก็แย่ ฉันก็แย่” ท่านคงอยากอยู่ใกล้ลูกเมียตอนนั้น ท่านคิดถึง ครอบครัวท่านมาก แต่ก็ได้แต่ปลอบกันไป

ท่านผู้หญิงพูนสุข ปรีดี และปาล พนมยงค์
ที่อัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๕๑๔

ภาพจาก *๗ รอบ พูนสุข พนมยงค์ ๒ มกราคม ๒๕๓๙*
(ลลิตา สุดา สุขปรีดา ดุษฎี วาณี จัดพิมพ์ ๒๕๓๙)

บ่ายวันหนึ่งขณะเดินไปในสวนใกล้ๆ บ้าน ระหว่างท่านเดิน
อยู่กับผม มีเด็กเล็กๆ วิ่งเล่นอยู่ แล้ววิ่งมาใกล้ๆ ท่าน ท่านก็ก้มลงไป
ค่อยๆ เอามือลูบศีรษะเด็กคนนั้นอย่างเอ็นดู พอเด็กวิ่งออกไป ท่าน
แหงนหน้าขึ้นมองฟ้า แล้วหันมาพูดกับผมว่า “ปาลนี่ไม่น่าอายุสั้นเลย ยัง
ไม่ได้มีโอกาสทำประโยชน์ให้ประเทศชาติคุ้มกับที่เกิดมาเลย” ได้ฟังแล้ว
ผมต้องกล้ำกลืน น้ำตาจะตก นึกถึงคนที่ต้องอยู่ห่างไกลลูก ในช่วงที่ลูก
กำลังไม่สบายหนัก ไม่ทราบว่าจะรอดหรือไม่ สิ่งที่ท่านนึกถึงยังเป็นเรื่อง
ที่ลูกไม่ได้ทำประโยชน์ให้ประเทศชาติอย่างคุ้มค่า ผมไม่แน่ใจว่าจะได้ยิน
เรื่องแบบนี้จากคนอื่นในชีวิตอีก นี่คือความผูกพันที่ท่านมีต่อประเทศ
ชาติของเรา แต่น่าเสียดายที่ประเทศนี้ไม่ได้อยากผูกพันกับท่านเหมือนที่

ท่านผูกพันกับประเทศนี้ คิดเรื่องนี้ที่ไรน้ำตาผมจะเอ่อออกมาทุกที เห็น
ใบหน้าที่นั่งแบบเศร้า ๆ ของท่านขึ้นมาเลย

ท่านเคยบ่นอะไรเรื่องความผิดหวังหรือโกรธแค้นอะไรที่เมืองไทยให้ฟัง
ไหม

ท่านเป็นคนมองโลกในแง่ดี จะไม่พูดว่าร้ายใคร เวลาพูดถึง
จอมพล ป. ท่านก็จะพูดแบบกันเองและเอ็นดูว่า “ไอ้จอมพลถูกลูกน้อง
ตุ๋นจนเปื่อยเลย” ใครตุ๋นท่านจอมพลอย่างไรไปค้นคว้ากันเองต่อหน้าครับ
หรืออย่างคุณประยูร ภมรมนตรีที่เขียนหนังสือ *ชีวิต ๕ แผ่นดินของ
ข้าพเจ้า* ซึ่งมีข้อความที่คลาดเคลื่อนไป ท่านก็จะพูดด้วยความเห็นใจว่า
“อย่าไปว่าเขาเลย เขาต้องหาเงิน” คือพูดถึงด้วยความเมตตาว่าอย่าไป
โกรธเขา คิดว่าเขาต้องทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวที่ใหญ่โต

ในบางกรณีที่มีความสำคัญ ท่านก็ต้องฟ้องเมื่อมีการบิดเบือน
เพื่อให้ความจริงปรากฏว่าประวัติศาสตร์ที่จริงนั้นเป็นอย่างไร เช่นกรณี
ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ท่านเห็นว่านักวิชาการต้องสืบเสาะ
หาความจริง ไม่ใช่เขียนประวัติศาสตร์ที่บิดเบือน เพราะจะมีผู้อ้างอิงและ
หนังสือของศาสตราจารย์รองได้รับรางวัลจากกระทรวงศึกษาธิการ จึง
จำเป็นต้องฟ้องร้องให้ยกเลิกรางวัลด้วย พวกนี้ผมมีส่วนได้ช่วยอยู่บ้าง
เวลาท่านใช้ให้ไปค้นเอกสารเก่า ๆ มายืนยันข้อเท็จจริง เพราะผมไปค้น
อยู่บ่อย ๆ เพื่อทำวิทยานิพนธ์อยู่แล้ว แถมสนุกที่ได้อ่านวิธีที่ท่านอ้างอิง
และเขียนคำฟ้อง

ผมรู้สึกว่าคุณดีเกินไปสำหรับสังคมที่ไม่ค่อยดีไม่ค่อยสมบูรณ์
ขาดความมั่งคั่งรู้คุณความดีเช่นสยาม ท่านเชื่อในความดีของมนุษย์อื่น
มากไป ผมก็พยายามเลียนตามท่าน คือมองส่วนดีของผู้อื่นมากกว่าส่วน
เลว ซึ่งตอนนี้ผมรู้แล้วว่าคือธรรมชาติแท้ ๆ ตอนเด็กผมไม่เข้าใจหรอกเวลา

ที่ท่านกล่าวถึงส่วนดีของคนที่มีรูปร่างท่านทุกที
ผมอดอึดเวลาฟัง เดี่ยวเข้าใจมากขึ้น และชื่นชม
ความเป็นคนพุทธที่มั่นคงของท่าน

ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่องอะไร

ผมทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก
ที่อังกฤษ เรื่อง “*Thai Foreign Policy
1932-1946*” เป็นเรื่องศึกษาเกี่ยวกับนโยบาย
การต่างประเทศของไทยในช่วงเปลี่ยนแปลง
การปกครองไปจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่
๒ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๙) ยุติตอนไทยเข้าเป็น
สมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งมีหลาย ๆ
เรื่องที่ผมได้รับความกรุณาจากท่าน อย่างในแง่
เอกสารที่ท่านกรุณาแนะนำตอนเริ่มค้น บางที
ผมไปอ่านเอกสารแล้วเรื่องไม่สามารถปะติดปะ
ต่อกันได้ หรือหาเอกสารไม่ได้ ก็ต้องไปกราบ
เรียนถามท่านที่ฝรั่งเศส จัดเป็นข้อ ๆ ไปแล้ว
ถามท่าน ท่านก็กรุณาเล่าให้ฟัง เสริมหรือขยาย
จากที่ผมค้นได้ ผมจึงเอามาปะติดปะต่อกันได้
จนสามารถเขียนวิทยานิพนธ์จบได้ เรียกว่าเป็น
หนี้บุญคุณท่านมาก

มีอีกเรื่องที่ผมประทับใจวิธีคิดของ
ท่านมาก คือเมื่อตอนผมจะเริ่มลงมือเขียน
วิทยานิพนธ์หลังจากค้นคว้ามาได้ประมาณ
๓ ปีแล้ว ผมไปเรียนถามท่านว่า คนเราทำ

อ่าน *Thai Foreign
Policy 1932-1946*
ของ จริยวัฒน์ ได้ที่นี่

วิทยานิพนธ์เพื่อให้ได้ปริญญาเอก เพียงเพื่อประกาศให้โลกรู้หรือที่เรารู้ มันจะมีประโยชน์อะไร เป็นการทำให้ได้ชื่อว่าจะบปริญญาดอกเท่านั้น อ่านมาแล้วก็คือความรู้อยู่กับตัวแล้ว เลยถามท่านว่า ทำไมท่านถึงคิดว่า ต้องเขียนวิทยานิพนธ์เพื่อให้ได้ปริญญาเอก ท่านตอบซำๆ ตามแบบของท่านว่า “หลานเป็นคนที่มีสัมมาทิฐิ มีสติปัญญา มีเวลา มีทุนเรียนแล้ว ต้องทำให้สำเร็จเพื่อนำไปปรับใช้คนที่ไม่มีโอกาสอย่างหลาน และเป็นที่พึ่งทางปัญญาให้เขา” คือเมื่อมีโอกาสที่ได้เรียน ก็จำเป็นต้องทำให้ได้ เพื่อว่าจะได้ใช้สิ่งที่เราได้เรียนเป็นที่พึ่งทางปัญญาแก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้มาศึกษาอย่างเรา ฟังแล้วผมจึงรู้สึก ว่า ผมต้องทำให้ได้ ไม่ใช่ทำเพื่อตัวเอง แต่ต้องทำเพื่อคนอื่นด้วย เมื่อช่วยใครได้แล้วก็ต้องช่วย ไม่ใช่ทำไปเพื่อนำไปข่มคนอื่นเขา แต่อาจต้องช่วยคนที่ถูกข่ม นี่เป็นเรื่องที่ผมประทับใจมาก รู้สึกว่ามันทำให้เกิดแสงสว่าง ทำให้ผมเกิดความมุ่งมั่นความเพียรพยายามจริงๆ

ตอนผมเขียนเสร็จแล้ว หนึ่งในคณะอาจารย์ที่ตรวจไม่ยอมให้ผ่านเพราะไม่เห็นด้วยในบางประเด็น ให้กลับมาแก้ไขใหม่โดยให้เวลาอีก ๖ เดือน ท่านซึ่งเป็นคนมองโลกในแง่ดี ให้ข้อคิดผมว่า “ตินะ ครูเอาใจใส่ อ่านละเอียด ถ้าผ่านได้ ก็น่าภูมิใจ” ผมก็มีแรงทำต่อ ค้นข้อมูลเพิ่มเติมตอบโต้คำวิพากษ์ของอาจารย์จนได้ และได้อุทิศวิทยานิพนธ์ให้แก่เจ้าของทุน คือประชาชนคนไทยที่เสียภาษี รวมถึงผู้ที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะเสียภาษีด้วย

มีคุยกันเรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” บ้างไหม

ไม่ได้คุยโดยตรง แต่ก็มีบ้างเป็นครั้งคราว ถ้าจะให้ปะติดปะต่อเองก็สรุปได้ว่า อาจารย์ปรีดีเป็นคนสนใจเรื่องวิทยาการ เรื่องอะไรใหม่ๆ เป็นคนมีจินตนาการและเชิดชูสันติภาพ ท่านเขียน *พระเจ้าช้าง*

เฟือก เพื่อบอกว่า ผู้ชนะไม่จำเป็นต้องชนะศึก เพราะสงครามมีแต่ความเสียหาย ต้องใช้วิทยาการทำเป็นภาพยนตร์ให้คนเขารู้เพื่อบอกถึงความไม่จำเป็นของสงคราม ความสงบสันติยิ่งใหญ่กว่าชัยชนะของสงคราม เพราะหนังเป็นเครื่องมือ (สื่อ) ที่ดีมาก และการทำเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้ต่างชาติรับรู้วิถีคิดของไทย

อีกประเด็น ท่านคิดว่าสงครามจะมาถึงไทยแน่ จะหาทางหนีทีไล่อย่างไร ท่านเห็นว่าแพร์เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมในการที่รัฐบาลปลดถิ่นจะยกออกไปยังประเทศข้างเคียง อย่างลาว พม่า และจีน และมีคนที่ท่านไวใจคือ เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธุ์ เป็น ส.ส.แพร์ การสร้างหนังเป็นวิธีที่สามารถออกไปสำรวจต่างจังหวัดโดยไม่มีใครเขารู้ ในฐานะผู้กำกับที่ต้องออกไปจะถ่ายทำหนังด้วย ท่านได้เลือกคน ได้แนวร่วม ได้เห็นภูมิประเทศจริงของการหาทางหนีทีไล่ มีเวลาวางแผนคร่าว ๆ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเสรีไทยที่จะส่งคนในรัฐบาลออกไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่เมืองจีน มีการส่งคนของเจ้าวงศ์สำรวจเส้นทางเดินป่าไปจีนก่อน เมื่อล้มเหลวจึงหาเส้นทางอื่นให้คุณจำกัด พลาทงกูร์ เดินทาง^๕

มีแง่มุมที่คิดไม่ถึงของอาจารย์ปรีดีบ้างไหม

คุณลุงสนใจลอตเตอรี่ฝรั่งเศส (Lotto) ตอนแรกผมนึกไม่ถึงว่าคนอย่างท่านจะสนใจ แต่พอได้เห็นท่านมีกระดาษจดสถิติที่ออกในแต่ละงวดไว้อย่างมาก เพื่อใช้ดูความน่าจะเป็นไปในการออกครั้งต่อ ๆ ไป จึงเข้าใจว่าท่านศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์ คือเล่นลับสมอง เหมือนอย่างเล่นโซโดกุในสมัยนี้อะไรแบบนี้ เพราะท่านชอบคิด ทดลอง ค้นคว้า

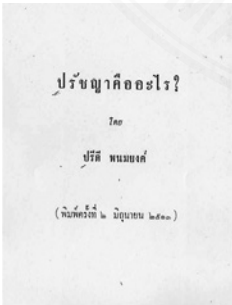
^๕ ดู นายฉันทนา [มาลัย ชูพินิจ], *X.O. Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: กระท่อม ป.ล., ๒๕๔๔) ใน นิตยศัพท์ นาดสุภา, *เพื่อชาติ เพื่อ humanity ภารกิจของวีรบุรุษเสรีไทย จำกัด พลาทงกูร์ ในการเจรจากับสัมพันธมิตร* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๙), น. ๒๖.

ติดตาม ผมเห็นหลานๆ ท่านซื้อตามที่ท่านคิด เหมือนกัน เห็นมีคนบอกว่าถูกย่อยๆ หลาย ครั้ง และถูกรางวัลใหญ่พอสมควรอยู่คราวหนึ่ง ด้วย

ถ้าจะให้ให้นิยามความเป็นปรีดี

เมื่อตอนท่านถึงแก่อสัญกรรม มีพวกนักเรียนไทยในฝรั่งเศสมาขอให้ผมเขียน คำสั้นๆ สำหรับเขียนลงในพวงหรีด ผมบอกว่าสำหรับท่านคือ “สัจจะ อมตะ” เพราะท่าน รักในสัจจะ ท่านจึงแสวงหาความรู้อยู่เสมอ พร้อมทั้งจะฟังข้อโต้แย้งที่มีน้ำหนัก แม้ผู้ที่ โต้แย้งจะเป็นเด็กกว่าก็ตาม ท่านจะได้แย้งกลับ ด้วยเหตุผล ไม่ใช่ตามอำเภอใจ และท่านเป็นผู้รักสัจจะเยี่ยงชีวิต คงเหมาะกับคำว่าอมตะ

คราวหนึ่ง ผมแย้งท่านเรื่องการใช้อำนาจภาษาอังกฤษว่าไม่ตรงความหมายนัก ท่านก็รับฟัง รุ่งขึ้นท่านบอกว่า “ลุงยังขอยืนยันตามเดิมนะ” ท่านหยิบพจนานุกรมเล่มโตที่ท่านมีอยู่หลายเล่มมาบอกว่า พจนานุกรมอังกฤษให้คำอธิบายสั้นๆ ส่วนพจนานุกรมอเมริกันจะอธิบายความมากกว่า ละเอียดยกว่า เมื่อตรวจสอบดูแล้ว ยังขอยืนยันตามเดิม ท่านก็ศึกษาลึกซึ้ง ผมก็เพิ่งรู้ว่าพจนานุกรมอังกฤษกับอเมริกัน ต่างกันอย่างไรในตอนนั้น

อ่าน *ปรีดีคืออะไร?*
ได้ที่

ท่านเป็นผู้มีหลักการและวิธีคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์จริงๆ เมื่อมีผู้กล่าวว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้นฉบับนี้ดีที่สุด หรือให้สิทธินั้นนั้นมากที่สุด ทำให้เลือกตั้งปรีดิบัตริธรรมที่สุด ท่านบอกผมว่าน่าจะให้นักศึกษาค้นคว้าว่าแต่ละฉบับมีเนื้อหาในประเด็นนั้นๆ อย่างไรนำมาเปรียบเทียบกันจะเหมาะกว่าที่จะพูดกว้างๆ ไม่มี “จิตใจมาตรการ”^๖ รัฐธรรมนูญบางฉบับเขาไม่กล่าวแต่ไม่ห้าม บางฉบับเขียนยาวก็ระบุมาก อาจมีช่องถูกโจมตีมากด้วย บางฉบับเขียนสั้นแต่กว้างขวาง เป็นต้น และท่านสรุปว่าก็ให้เลือกเอาที่ดีที่สุดที่เหมาะสมมาวางใช้ให้เหมาะกับประเทศในแต่ละช่วงเวลา ท่านไม่เคยบอกว่ารัฐธรรมนูญที่ท่านเกี่ยวข้องดีที่สุดหนึ่ง ถ้าดูในบทความขนาดยาวเรื่อง **จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม** ก็จะเห็นว่าท่านไม่ได้ต้องการแค่การเลือกตั้งหรือรูปแบบประชา-

^๖ จิตใจวิทยาศาสตร์ คือคุณลักษณะของบุคคลที่จะเข้าใจปรัชญาที่เป็นวิทยาศาสตร์ได้ มี ๖ ประการ ได้แก่ (๑) จิตใจสังเกต (๒) จิตใจมาตรการ (๓) จิตใจค้นคว้าหาหลักฐาน และใช้ความคิดทางตรรกวิทยา (๔) จิตใจพิเคราะห์หรือวิจารณ์ (๕) จิตใจปราศจากอคติ และ (๖) จิตใจที่มีความคิดเป็นระเบียบ อ่านเพิ่มเติมที่ ปรีดี พนมยงค์, *ปรัชญาคืออะไร?*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๓), น. ๓๙-๔๑.

อ่าน **จงพิทักษ์
เจตนารมณ์
ประชาธิปไตยสมบูรณ์
ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม**
ได้ที่

ธิปไตย แต่ต้องการเนื้อหาสาระของประชาธิปไตย (democratic elements) ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมากกว่า

นอกจากนี้ ตอนที่มีการแปรอักษรในงานฟุตบอลประเพณี จุฬา-ธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๒๖ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการเอ่ยถึงท่านอีกครั้ง ในฐานะบุคคลสาธารณะ^๗ เหมือน The Return of Pridi ท่านชาบซึ่ง เพราะคนพวกนี้รักสัจจะ และป็นนัสนทรณ์นักศึกษา มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ทำปฏิทินเป็นรูปท่าน ท่านก็ชาบซึ่งมาก ติดไว้ที่บ้าน อองโตนี่เลย เพราะคนเริ่มเห็นสัจจะและคุณค่าของท่านอีกครั้ง หลังจากนั้นอีกไม่นานท่านก็ถึงแก่อสัญกรรม ยิงดีที่ทันเวลา ดีกว่ามาระลึก หลังจากนั้น

ภาพการแปรอักษรครั้งประวัติศาสตร์ในงานฟุตบอลประเพณี พ.ศ. ๒๕๒๖

ภาพจาก Facebook: Vanchai Tantivitayapitak

^๗ ดู ภาคผนวก ๑ เรื่อง “การแปรอักษรครั้งประวัติศาสตร์ในงานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์” โดย วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์.

อยากทราบเบื้องหลังของเพลง “คนดีมีค่า”^๘ ที่คุณจรรย์วัฒน์แต่งขึ้นให้
อาจารย์ปรีดี

ตอน ๑๐๐ ปีชาตกาลของอาจารย์ปรีดี พี่คุณ^๙ มาขอให้เขียน
กลอนเพื่อเอาไปแต่งเพลงเป็นอนุสรณ์ถึงคุณลุง ผมปลื้มใจมากที่ได้รับ
เกียรติให้ทำงานนี้ แต่ตอนเขียนนับว่ายากมาก คิดอยู่เป็นเดือนว่าจะ
เขียนอย่างไร ต้องมีเล่นคำ มีการสรุปแก่นชีวิตของท่าน ผมไม่อยากให้
มีชื่อ ปรีดี พนมยงค์ ในเพลง เพราะอยากให้เพลงนี้เป็นอนุสรณ์ที่อมตะ
ถึงท่านในฐานะที่เป็นคนดี แต่ดีอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีค่าด้วย มีค่าในที่
นี้ มากกว่าแค่ตัวเอง มากกว่าแค่ครอบครัว แต่ต้องมีค่าต่อสังคม คิดถึง
หน้าที่ต่อสังคมด้วย ถึงจะเป็นสิ่งที่รู้สึกว่ามีค่าคุ้มกับที่เกิดมา

แต่เพลงต้องยืนอยู่บนฐานของการถ่ายทอดความเป็นจริง
คุณลุงเป็นคนดีในสิ่งที่ท่านเป็น สิ่งที่ท่านทำ ท่านคิดดี ก้าวหน้า ทำดี
อยู่แล้ว ไม่ใช่มาดีเพราะมีคนอื่นมายกย่อง ด้วยหลักคิดนี้ ผมจึงไม่ชอบ
และออกจะไม่เข้าใจคนที่เขียนหนังสือเชียร์ท่านจนเกินเลยไป อย่างคุณ
สุพจน์ ด้านตระกูล ที่ในช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ เขียนหนังสือต่าง ๆ ถึงท่าน
เยอะมาก แก่ต่างให้ท่านทุกประเด็น แต่ก็ยกยอท่านมากจนผมเห็นว่า
เกินควรจนผมไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริง คุณสุพจน์เพิ่งพบท่าน
ครั้งแรกที่ฝรั่งเศส เมื่อท่านอายุครบ ๘๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๓) เอง ผมเคย
ใช้นามแฝงเขียนวิจารณ์คุณสุพจน์ลงใน *สามัคคีสาร* ในทำนองเตือนว่า
ในการแสวงหาความจริงต้องระวัง เพราะความจริงที่เกินเลยไปไม่ช่วยให้
อะไรดีขึ้น คัดครูจะใช้ช่องนี้เล่นงาน ทำลายความน่าเชื่อถือในส่วนอื่นๆ ได้
พอคุณลุงได้อ่านบทความชิ้นนี้แล้วก็ไม่ค่อยพอใจ (ท่านไม่รู้ว่ามีผมเขียน)

^๘ ดู ภาคผนวก ๒ เพลง “คนดีมีค่า”.

^๙ คุณคุณุณี พนมยงค์ บุญทศนกุล บุตรีคนที่ ๕ ของอาจารย์ปรีดีและท่านผู้หญิง
พูนศุข ฯลฯ.

เพราะมองในแง่ที่ว่า คุณสุพจน์เป็นคนรักลัทธิจะ จึงค้นคว้าเขียนเรื่องงานต่าง ๆ ของท่าน และในช่วงนั้นคนที่ล้าออกมาปกป้องท่านตรง ๆ ไม่ค่อยมี แถมค้นคว้าจริงจริง ไม่ได้แต่งเรื่องแบบเล่าสู่กันฟังมาเขียน ผมเห็นใจท่านมาก รู้สึกว่าเราไม่ได้เอาบริบทของผู้อื่นมามองและวิจารณ์เลย

ปฏิทินของสภรณนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๖^{๑๐}

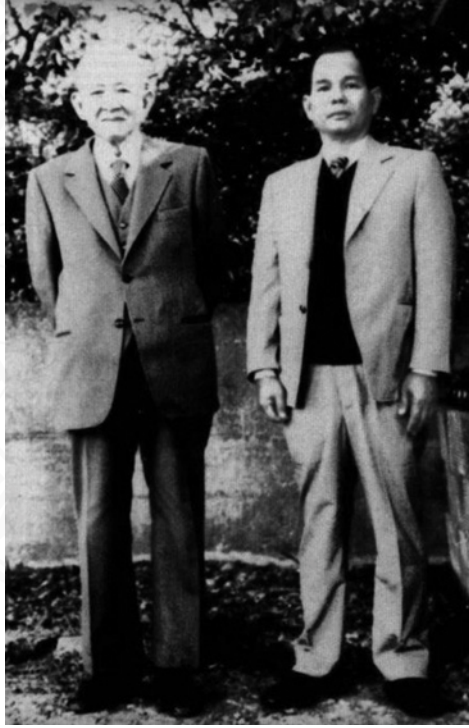
ภาพจาก หอเกียรติยศมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่จริง ตอนอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ อายุครบ ๗๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๕) พี่คุณก็เคยมาให้ผมเขียนกลอนไปใช้แต่งเพลง คือ “ถามถึง... คนดีที่อยู่ไกล”^{๑๑} แต่คราวอาจารย์ปรีดี ผมไม่อยากจะออกชื่อ อยากรลือ

^{๑๐} คุณจินดา ศิริमानนท์ เล่าว่า “ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นผู้จัดส่ง (ปฏิทินนี้) ไปให้ท่านอาจารย์เป็นแผ่นแรกที่สุด ณ กรุงปารีส คือพอมีการแจกจ่ายเผยแพร่ ดร.ชาญวิทย์ก็จัดส่งไปให้ท่านทางเมลล์อากาศทันที” [ดู จินดา ศิริमानนท์, *ความทรงจำจากบ้านชานกรุงปารีส บัจฉิมชีวิตของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์* (ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส ๑๐ ปีแห่งการจากไปของนายปรีดี พนมยงค์ , ๒๕๓๖), น. ๖๕].

^{๑๑} ดู ภาคผนวก ๓ เพลง “ถามถึง... คนดีที่อยู่ไกล”.

คุณจริยวัฒน์ถ่ายภาพ คุณสุพจน์ ด่านตระกูล กับอาจารย์ปรีดี พนมยงค์
ในงานวันเกิดอายุครบ ๘๐ ปีของท่านที่บ้านเองโตนี่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓
ภาพจาก สุพจน์ ด่านตระกูล. **รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์**
(กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓)

ความกล้าหาญ ความเสียสละเพื่อชาติ ความเป็นหลักด้านประชาธิปไตย ความเป็นสามัญชนธรรมดากอย่างเราๆ ความสมถะ ซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อหน้าและลับหลัง ความเก่ง ปราดเปรื่อง ฉลาดหลักแหลม รักสัจจะ สุภาพบุรุษ มีเมตตา เป็นผู้มีความคิดก้าวหน้า รักชาติโดยไม่หลงชาติ มีหลักคิดที่ยุติธรรมและเป็นจริงได้ ฯลฯ คิดอยู่นานจนสรุปได้ว่าบรรคหลักที่สื่อความ

เป็นท่านมากน้อยในทุกกาล คือ “รู้ทุกข์ รู้ธรรม รักถิ่น” ผมเห็นว่านี่คือแก่นแท้ของ “คุณลุง”

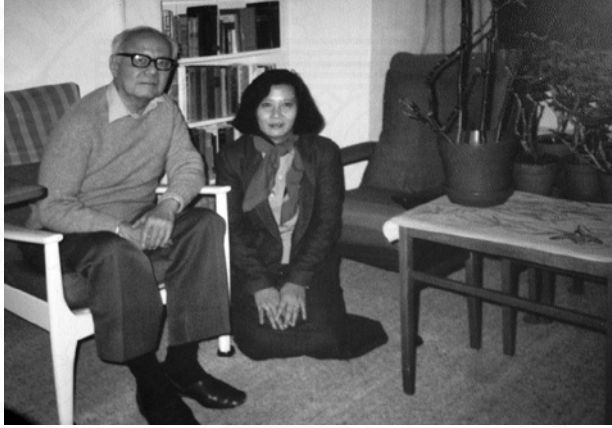
ตลอดชีวิตของท่าน ท่านมองเห็นทุกข์ทั้งในระดับปัจเจก และในระดับสังคม ดังท่านมองเห็นความทุกข์ยากของชาวนา ของประชาชน ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงได้ร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยเชื่อและหวังว่าประเทศชาติจะดี เสมอภาคมากขึ้น พร้อมกับตั้งหลัก ๖ ประการขึ้นมาเพื่อสู้กับปัญหาที่พบเห็นในสังคม

ในส่วนตัวของท่านเอง ความที่ท่านมีธรรมะ ทำให้ท่านมีชีวิตที่เรียบง่าย เข้าใจเรื่องโลกธรรม ๘ เมื่อประสบความสำเร็จในชีวิตทางการเมือง จึงสามารถรักษาจิตใจของตนเองมาได้ตลอด เรื่องนี้สอดคล้องกับชีวิตของคุณป้า คุณป้าสอนผมว่าคุณพ่อของท่าน^{๑๒} สอนเรื่องการวางตัวให้สมถะมาก สอนให้ขึ้นรถไฟชั้น ๓ ชีวิตจะได้ไม่มีตกต่ำ ถ้าได้ตึกว่านี่ก็ถือเป็นกำไรชีวิต ถ้ากลับมาที่เก่าก็คือกลับมาที่เดิมซึ่งคุ้นเคยไม่ได้ตกต่ำอะไร

ท่านภูมิใจและไม่เคยเสียใจเรื่องที่ท่านร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะท่านรู้ทุกข์ ท่านรู้ธรรม แน่แน่นอนว่าคณะราษฎรไม่ได้ประสบความสำเร็จมากพอสำหรับการสถาปนาระบอบการปกครองใหม่ให้เข้มแข็ง แต่ประชาธิปไตยที่คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดขึ้นก็ยั่งยืน ถึงจะล้มลุกคลุกคลานบ้าง แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังความรู้สึกว่าเป็นของสำคัญ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เรื่องธรรมะแท้ๆ นั้น ท่านเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด ท่านศึกษาแต่เด็ก และเคยปรึกษาท่านพุทธทาสหาทางตั้งสวนโมกข์ที่อยุธยา แต่การรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ ทำให้ท่านออกนอกประเทศ เรื่องเลยจบไป เดียวนี้พอผมเห็น “สวนโมกข์ ๒” ที่อยู่ติดกับสวนจตุจักร ผมยังนึกถึงท่านทุกที

---

^{๑๒} พระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา (ข้า ณ ป้อมเพชร์) อธิบดีกรมราชทัณฑ์คนแรก.

อาจารย์ป่วยกับคุณดุษฎี พนมยงค์
ที่บ้านพักของอาจารย์ป่วยซานกรุงลอนดอน
ภาพจาก คุณดุษฎี พนมยงค์

เรื่องรักถิ่น ก็เห็นชัดว่าถ้าท่านไม่รักบ้านเมือง ท่านคงไม่
ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะสามารถเป็นขุนนางที่รุ่งเรือง
ในระบอบเก่าได้สบายๆ รวมถึงไม่ต้องเสี่ยงชีวิตทำงานเสรีไทย แต่ท่าน
ก็ทำ และท่านก็ได้ศึกษาเรื่องราวของประเทศมาตลอดจนสิ้นอายุขัย
แม้ถูกขับออก ต้องระเห่ร่อนอยู่นอกประเทศ ถูกว่าร้ายป้ายสี ท่านก็ยัง
รักถิ่นเสมอ ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ท่านยังคงยึดถือรัฐบาลถึงภัยต่างๆ
(เช่น นิวเคลียร์ การไม่วางตัวเป็นกลาง ฯลฯ) นอกจากนี้ ท่านได้พยายาม
ให้ความรู้แก่เด็กรุ่นใหม่ตลอดมา ซึ่งมีอานิสงส์ถึงผมด้วยมากมาย

แล้วเพลง “แม่จ๋า”^{๑๓} ที่แต่งให้ท่านผู้หญิง
พูนศุข พนมยงค์ มีที่มาอย่างไร

ที่ผู้ชกรุณาให้เกียรติและโอกาส
อีกครั้งตอนคุณป้าอายุครบ ๙๐ (พ.ศ. ๒๕๕๕)
ซึ่งผมตั้งใจมาก เพราะท่านเหมือนแม่คนที่ ๒
ของผม ผมก็คิดเหมือนเดิมว่าไม่อยากแต่งให้
มีชื่อคุณป้า แต่อยากเขียนให้เป็นสากล เขียน
เป็นตัวอักษรของแม่ที่สามารถ กล้าหาญ และ
เป็นที่พึ่งของครอบครัวไม่ว่ายามใด จึงมาคิดว่า
ว่าท่านมีอิทธิพลอะไรต่อชีวิตคนอื่น มีคุณธรรม
อะไร

ก็ขึ้นว่า “มีสมองและสองแขนเป็น
แกนหลัก” คือท่านเป็นคนธรรมดา มีสมอง
และสองแขน มีความกล้า ความดี และความ
เมตตาเท่านั้นเอง ท่านให้ความรักความเมตตา
ต่อใครๆ เสมอมา ซึ่งผมเห็นเป็นคุณสมบัติหลัก
ของท่านและของแม่ส่วนใหญ่ด้วย แต่จุดสำคัญ
ของท่านอยู่ที่ เป็น “สตรีที่ไม่ท้อต่อผองภัย”
เพราะท่านเป็นอย่างนี้จริงๆ ตอนรัฐประหาร
๒๕๕๐ ท่านก็เผชิญหน้ากับทหาร กับรถถังที่มา
ยิงที่ท่าเทียบท่าช้าง ตอนเขาหาว่าท่านเป็นกบฏ
ท่านก็เดินขึ้นศาลอย่างองอาจ ถูกขังก็เอาลูกไป
เลี้ยงในคุกด้วย ท่านเข้มแข็งมาก อันนี้บ่อยคน

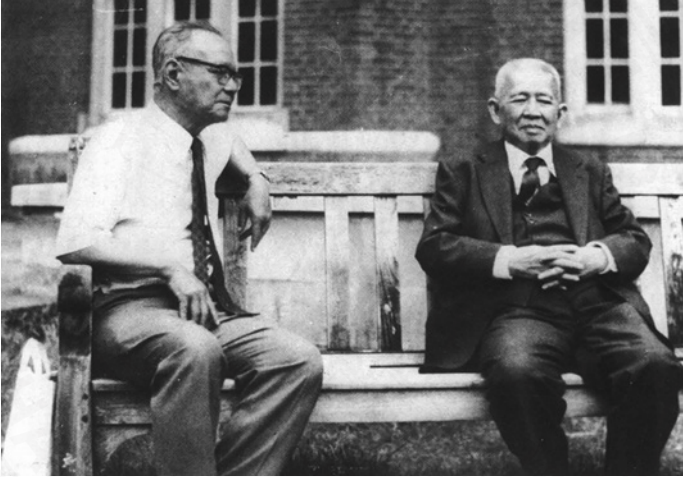

ฟังเพลง คนดีมีค่า ที่นี่

ฟังเพลง แม่จ๋า ที่นี่

^{๑๓} ดู ภาคผนวก ๔ เพลง “แม่จ๋า”

คุณจริยวัฒน์ถ่ายภาพคลาสสิกของอาจารย์ป่วยและอาจารย์ปรีดี
ที่อังกฤษในปี ๒๕๒๐
ภาพถ่ายโดย จริยวัฒน์ สันตะบุตร

ที่จะสามารถดำรงตนอยู่ในภาวะวิกฤติได้ตัวอย่างท่าน แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่ทำได้
ท่านเป็นตัวอย่างที่เราควรกตัญญูและเดินตาม

ภาพอมตะที่อาจารย์ชาวนิวทรี เกษตรศิริ เรียกว่า “ภาพมันั่งสองมหา
บุรุษ” ได้ทราบมาว่า คุณจริยวัฒน์เป็นผู้ถ่ายภาพนี้

คิดว่าภาพนี้ผมเป็นผู้ถ่ายที่ Beit Hall ที่ Imperial College
ในกรุงลอนดอน ปี ๒๕๒๐ ตอนนั้นสามัคคีสมาคมเชียงใหม่ทั้งสองท่านมา
ปาฐกถาที่อังกฤษ รายละเอียดผมจำไม่ได้มาก แต่มีบทความของพี่คุณ
เขียนเรื่องนี้ไว้แล้ว หาอ่านจากที่นั่นได้^{๑๔}

^{๑๔} ดู คุณภี พนมยงค์, “ท่านมองเห็นอะไร? ช่างหลังภาพปรีดี-ป่วย,” ใน *ปริตีบรรณานุกรณ์* ๒๕๕๙ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), น. ๑-๒๓.

สำหรับผม ทั้งสองท่านเป็น “คนดีมีค่า” เป็นมนุษย์ เป็นสามัญชนผู้ยิ่งใหญ่จริงๆ คนหนึ่งคืออาจารย์ปรีดีเป็นคนเปลี่ยนแปลง เป็นคนวางรากฐานไว้ อีกคนหนึ่งคืออาจารย์ป๋วยมาก่อสร้างสานต่อให้ดีขึ้น อย่างงานที่อาจารย์ปรีดีทำครอบคลุมทุกมิติในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร เป็นรัฐธรรมนูญว่าการกระทรวงมหาดไทย การต่างประเทศ การคลัง ตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง คิดเรื่องการประกันความสุจริตของราษฎร อาจารย์ป๋วยก็มาสานต่อ เสียสละมาร่วมงานเสรีไทย เรียกร้องชื่อแปงของบ้านเมือง ทำงานวางรากฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างสามารถ เริ่มนำนักศึกษาทำงานพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง แก้ปัญหาความอยุติธรรมในสังคม อุทิศตัวเพื่อการศึกษา ผมเชื่อว่าถ้ามีโอกาส (ไม่ถูกกักกันแก๊ง) ท่านคงทำอะไรรับใช้ประเทศชาติได้มากกว่านี้ อีกเยอะ สัมกับการเป็น “คนดีมีค่า” ทั้งสองท่าน

มีข้อคิดอะไรที่ได้จากอาจารย์ปรีดีที่อยากฝากท่านคนอื่นๆ ไหม

ผมได้เห็นตัวอย่างการดำรงชีวิตเป็นคนพุทธที่เรียบง่าย สมถะ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่อาฆาตมาดร้าย ชื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ คิดแต่จะทำตนให้เป็นประโยชน์เพื่อสนองคุณประเทศชาติและราษฎรไทย และทำเพื่อมวลชนส่วนใหญ่เป็นหลัก สิ่งเหล่านี้ท่านดำรงตนเป็นตัวอย่างตลอดชีวิต

และเมื่อศึกษาประวัติของท่าน จะพบว่าท่านทำบุญคุณให้กับประเทศชาติของเรามากมายมหาศาล แต่สิ่งที่ท่านได้รับ กลับไม่สมควรกันเลย คิดๆ แล้วก็น่าสงสารท่าน แต่ท่านกลับไม่สงสารตัวเองเลย ผมเชื่อว่าท่านสงสารประเทศไทย เพราะท่านสามารถทำอะไรได้อีกมากมาย แต่ท่านไม่มีโอกาสจะทำ ตอนที่กล่าวถึงพี่ปาล ท่านก็คงสะท้อนใจว่าท่านก็มีโอกาสน้อย ยังรับใช้ชาติไม่เพียงพอกับที่เกิดมา คนดี ๆ อย่างท่าน พอมาเจอการเมืองแย่ ๆ ท่านก็คงเอาชนะไม่ได้ ถึงกระนั้นท่านก็ไม่ได้ท้อถอย

และยังหวังใยประเทศชาติตลอดเวลา แม้เมื่อลี้ภัยไปอยู่ในต่างประเทศแล้วก็ตาม สิ่งเหล่านี้ผมคิดว่าเป็นบทเรียนสำคัญที่พวกเราทุกคนควรจะสังวรเอาไว้ ควรจะเอาเป็นตัวอย่าง

ถ้าเราศึกษาข้อคิดจากชีวิตของท่านแล้ว อุปสรรคใดๆ ที่เกิดกับเราในระหว่างการทำงานก็ดี การมีชีวิตอยู่ในฐานะเป็นคนไทยก็ดี มันเทียบไม่ได้กับสิ่งที่เกิดกับท่าน สิ่งที่เราได้ทำให้กับประเทศชาติ มันก็น้อยนิดเมื่อเทียบกับสิ่งที่ท่านได้ทำไปแล้ว ท่านยังยืนหยัดอยู่กับหลักการ และรักชาติ ถ้าเราได้ศึกษากันจริงๆ จะเห็นว่าคนดีและเก่งขนาดท่าน ยังเจออย่างนี้ได้ นับประสาอะไรกับเรา เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราเจอมันเล็กน้อยทีเดียว มีอุปสรรค เราต้องสู้ได้แน่ๆ จะได้เกิดกำลังใจ

มีอีกเรื่องหนึ่ง ผมเห็นว่าเป็นบทเรียนที่สำคัญ และท่านปรีดีเองก็คงภูมิใจ แต่ท่านไม่ได้พูดออกมานัก คือความภูมิใจของท่านที่มีภรรยาที่ดี มีครอบครัวที่ดี ท่านผู้หญิงพูนศุขอยู่เคียงข้างท่านอาจารย์ปรีดีเสมอ ไม่ว่าจะสุขจะทุกข์ จะรุ่งเรือง หรือจะถูกรังแกอย่างไร ต้องหลบหลีกหนีภัย ติดคุก ท่านผู้หญิงเจอมาแล้วทั้งนั้น และท่านยังคงแข็งแกร่งและยืนหยัดเคียงข้างเป็นกำลังใจให้ท่านปรีดีอยู่ตลอด แม้ท่านปรีดีจะจากไปแล้ว ท่านผู้หญิงก็ยัง

อ่าน
ปรีดีบรรณานุกรม
๒๕๕๙
ได้ที่

พยายามลืบทอดเจตนากรรมของท่านปรีดีเรื่อยมา เช่นการเป็นประธาน มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ การจัดงานรำลึกวันสันติภาพไทย ๑๖ สิงหาคม ฯลฯ ผมเห็นว่าท่านผู้หญิงพูนศุขและครอบครัวยิ่งใหญ่ในแง่ที่นอกจากไม่ทำตัวเป็นภาระคุณท่านแล้ว ยังสามารถสานต่องานและทำให้ท่านปรีดี ดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นประโยชน์และสมถะ พร้อมทั้งมีความสุขได้

นอกจากนี้ สิ่งสำคัญที่เราจะเรียนรู้จากท่านอาจารย์ปรีดีคือ เราต้องรู้จักพอ และพยายามมุ่งไปช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยโอกาสกว่าเรา อยู่เรื่อยๆ คือเราต้องทำเพื่อเป็นที่พึ่งของคนอื่นๆ ที่ไม่มีโอกาส เพื่อให้โอกาสเขา ให้เขาได้รับสิทธิบ้าง เราควรจะพัฒนาตัวเรามาลืบทอดเจตนากรรมประชาธิปไตยสมบูรณ์ของท่านด้วยการ “รู้ทุกข์ รู้ธรรม รักถิ่น” โดยใช้ “สมองและสองแขนเป็นแกนหลัก”

(แถวหลัง) ศุขปรีดา ท่านผู้หญิงพูนศุข ปรีดี ปาล
(แถวหน้า) ดุษฎี สุดา วาณี
ภาพนี้คุณจริย์วัฒน์กำกับและถ่ายภาพในงานวันเกิดอายุครบ ๘๐ ปี
ของอาจารย์ปรีดีที่บ้านองโตนี่
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓
ภาพจาก ๗ รอบ พูนศุข พนมยงค์ ๒ มกราคม ๒๕๓๙
(ลลิตา สุดา ศุขปรีดา ดุษฎี วาณี จัดพิมพ์ ๒๕๓๙)

ภาคผนวก ๑

การแปรอักษรครั้งประวัติศาสตร์ ในงานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์^๑

วันชัย ตันติวิททยาพิทักษ์

ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นปีแรกที่ผมเข้าเป็นนักศึกษาปี ๑ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ช่วงเวลานั้นเพิ่งผ่านเหตุการณ์สังหารหมู่ในธรรมศาสตร์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ได้เพียง ๓ ปี บรรยากาศในมหาวิทยาลัยยังอยู่ในช่วงฟื้นไข้จากเหตุการณ์เหตุโหด กิจกรรมนักศึกษาเพิ่งกลับมาแต่ยังซบเซา ปกคลุมไปด้วยความหวาดระแวง อึมครึม มีเรื่องต้องห้ามมากมายที่ห้ามพูดห้ามเอ่ยถึงจำได้ว่าบริเวณทางเข้าประตูท่าพระจันทร์มีโปสเตอร์ตีพิมพ์จดหมายของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จากประเทศอังกฤษ เป็นลายมือเขียนด้วยมือซ้ายด้วยเหตุว่าท่านเพิ่งฟื้นจากอาการเส้นโลหิตในสมองแตก พูดไม่ได้ มือขวาใช้การไม่ได้ แต่ความ

---

^๑ จาก Facebook: Vanchai Tantivitayapitak เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ เวลา ๑๘.๔๕ น.

ทรงจำยังดี อาจารย์ป่วยเขียนคำอวยพรสั้น ๆ ถึงเพื่อนใหม่ที่เพิ่งเดินสู่รั้ว
เหลืองแดงเป็นครั้งแรก

เวลานั้นไม่มีใครกล้าเอ่ยถึง ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นลี้ภัย
อยู่ในประเทศฝรั่งเศส ซื่อนี้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับสังคมไทยมานานกว่า
๓๐ ปีแล้วตั้งแต่ท่านลี้ภัยการเมืองภายหลังรัฐประหารปี ๒๔๙๐ จะมี
ข่าวสารเรื่องราวของท่านในสังคมก็เพียงช่วงสั้น ๆ ภายหลังเหตุการณ์ ๑๔
ตุลาคม ๒๕๑๖ แต่พอหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เรื่องราวของท่าน
กลับเงียบหาย แม้ในมหาวิทยาลัยที่ท่านเป็นผู้ก่อตั้งก็ยังไม่มีการพูดถึง
ในที่แจ้ง หนังสือเกี่ยวกับปรีดีตามชั้นหนังสือในห้องสมุดมีแทบนับเล่มได้

ปรีดี พนมยงค์ ในเวลานั้น คนในสังคมรู้เพียงว่าเขาคือหนึ่งใน
ในคณะราษฎรที่จะล้มสถาบันกษัตริย์ เป็นผู้เกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคต
ในหลวงรัชกาลที่ ๘ และเป็นคอมมิวนิสต์ เกียรติคุณของท่านในเวลานั้น
รู้กันเฉพาะในหมู่คนที่สนใจศึกษา และไม่มีใครกล้าพูดกล้าแสดงความ
เห็นในที่สาธารณะ ชีวิตการทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัยทำให้ผมมีโอกาส
ได้ศึกษาเรื่องราวของอาจารย์ปรีดีเป็นประจำ

จนกระทั่งปลายปี ๒๕๒๕ ผมมาช่วยเตรียมงานแปรอักษรของ
ชุมนุมเชียร์ในงานฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ที่จะมีขึ้นในเดือน
มกราคมปีถัดไป ผมเห็นปฏิทินของสหกรณ์ธรรมศาสตร์เป็นรูปปรีดี พนม
ยงค์ พร้อมคำกลอนบทหนึ่งว่า

“พ่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน พ่อสร้างแคว้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี
พ่อของข้านามระบือชื่อ ‘ปรีดี’ แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ”

ผมได้ไปปรึกษาคุณอดุลย์ โฆษะกิจจาเลิศ ประธานชุมนุมเชียร์
ซึ่งเป็นเพื่อนสนิท ว่างานบอลประเพณีฯ ที่จะมีในเดือนหน้า เราน่าจะ
แปรอักษรเป็นข้อความนี้ และเปิดรูปอาจารย์ปรีดีบนสแตนด์เชียร์ที่เต็ม

ฟรีดด้วยนักศึกษาจำนวน ๒,๕๐๐ คน เพื่อประกาศให้โลกรู้ว่านักศึกษ
ธรรมศาสตร์รุ่นนี้ไม่เคยลืมอาจารย์ปรีดี

คุณดุริย์เห็นด้วย และบอกว่าพวกเราอยู่ปี ๔ กันแล้ว น่า
จะทำอะไรเป็นการตอบแทนผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน
บั้นปลายชีวิตของท่าน เมื่อสืบจนพบว่าคนเขียนกลอนบทนี้เป็นเพื่อน
คณะนิติศาสตร์ชื่อเล่นว่า เอียร์ เราก็ได้ขออนุญาตนำกลอนของเขามา
แปรอักษร ต่อมาจึงประกาศให้ทีมงานบางคนทราบว่าการแปรอักษร
ครั้งนี้จะเป็นครั้งประวัติศาสตร์ที่ลูกแม่โตมจะเผยแพร่รู้อาจารย์ปรีดี
สู่สาธารณชนเป็นครั้งแรก เนื่องจากสถานีโทรทัศน์ช่อง ๙ ถ่ายทอดสด
ตลอดรายการ

เราตกลงกันว่าการแปรอักษรนี้จะเป็นความลับ รู้กันไม่กี่คน
ไม่บอกอาจารย์หรือศิษย์เก่าใดๆ เพราะกลัวว่าจะถูกผู้ใหญ่บางคนห้าม
ปรามด้วยความหวาดกลัว

เวลานั้นพวกเราวางแผนกันว่า หากแปรอักษรไปแล้วเกิดมี
ตำรวจหรือสันติบาลมาถามหาก็นัดแนะกันว่าจะหนีไปทางไหน และจะ
ไม่ซัดทอดกัน หากมีการจับก็ให้มีคนโดนจับน้อยที่สุด

พอถึงวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๖ งานฟุตบอลประเพณี
จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ครั้งที่ ๓๙ เริ่มขึ้น ณ สนามศุภชลาศัย เรวางแผน
เตรียมกับทางโฆษกสนาม ขณะที่ขบวนพาเหรดล้อการเมืองเข้าสู่สนาม
ได้สักพัก พอได้เวลาถ่ายทอดสดเราก็วิทยุไปยังโฆษกบอกผู้ชมให้ตั้งใจดู
หน้าสแตนด์เชียร์ธรรมศาสตร์เพราะจะได้พบปรากฏการณ์ครั้งแรกและ
ให้กล้องโทรทัศน์เตรียมจับภาพ บนอัฒจันทร์เริ่มแปรอักษรเป็นคำกลอน
พร้อมกันที่โฆษกสนามอ่านกลอนบทนี้ตั้งกองสนามศุภชลาศัย ปิดท้าย
ด้วยภาพอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ มีฉากหลังเป็นรูปโตม สัญลักษณ์ของ
ม.ธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์

เมื่อโฆษก
สนามฟุตบอลกลอนซ้ำ
อีกครั้ง ในสนามเงียบ
ก่อนที่เสียงปรบมือจะดัง
ลั่น คิษย์เก่าธรรมศาสตร์
คิษย์เก่า ต.ม.ธ.ก. หลาย
คนยืนขึ้น น้ำตาไหลด้วย
ความดีใจเพราะเป็นครั้งแรกในรอบ ๓๐ กว่าปีที่
มีการพูดถึงอาจารย์ปรีดี
ชัดเจนในที่สาธารณะ
ขณะที่นักศึกษานอ
อัฒจันทร์โห่ร้องด้วย
ความยินดีที่ตนในฐานะ
ลูกแม่โตมได้ทำอะไรบาง
อย่างเพื่อผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้

พอแปรอักษรรูปนี้เสร็จ พวกเราที่อยู่ด้านล่างทำหน้าที่ควบคุม
สแตนด์เชียร์ต่างสวมกอดกันด้วยความดีใจที่สามารถทำให้อาจารย์ปรีดี
ออกมาสู่พื้นที่สาธารณะได้เป็นครั้งแรก

ไม่กี่สัปดาห์ต่อมาชุมนุมเชียร์ก็ได้รับจดหมายจากอาจารย์ปรีดี
ส่งตรงจากประเทศฝรั่งเศส ความว่ามีคนส่งภาพการแปรอักษรครั้งนี้ไปให้
ท่านดู จึงเขียนจดหมายมาขอใจคนที่เกี่ยวข้องทุกคนที่ยังรำลึกถึงท่าน

แม้เหตุการณ์จะผ่านไปสามสิบกว่าปี แต่การแปรอักษร
ครั้งนั้นได้ถูกบันทึกไว้กลายเป็นหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ ที่นักศึกษา
ธรรมศาสตร์รุ่นนั้นภูมิใจจนถึงทุกวันนี้

ภาคผนวก ๒

เพลง “คนดีมีค่า”

คำร้อง จริย์วัฒน์ สันตะบุตร / ไกวัล กุลวัฒโนทัย
ทำนอง ไกวัล กุลวัฒโนทัย

ใครคือคนดีมีค่า	อาจแค่คนธรรมดาฟ้าส่ง
เมื่อเกิดบรรเจิดบรรจง	ยืนยงเพราะคุณความดี
ใครคือคนดีคนนั้น	สร้างสรรค์พิทักษ์ศักดิ์ศรี
เพื่อประชาชีพพร้อมยอมพลี	รักเสรีพร้อมสู้ภัย
ใจไม่เคยจะหวั่นไหวคลอน	มือไม่เคยจะอ่อนล้าลง
ตามองไปสู่จุดหมายตรง	มุ่งดำรงสู่ประชาธิปไตย
เทิดไทยนี้ ในดวงใจ	ปรารถนานำไทยให้รักสามัคคี
(เทิดไทยนี้) (สุดหัวใจไทย)	
ด้วยสมองสองแขนนำความดี	เพื่อแผ่นดินถิ่นนี้อ้างสมนามไทย
รู้ทุกซ์ ฐัธรรม รักถิ่น	เสียสละเพื่อแผ่นดินไว้ชื่อลือไทย
กล้าหาญแม้ทางมีอุปสรรคเพียงไหน	ไม่เคยท้อใจ ไม่เคยท้อเลย ยังมั่นคง
	ตั้งฟ้าเนติคนายดวงตะวัน

ใจไม่เคยจะหวั่นไหวคลอน

ตามองไปสู่จุดหมายตรง

เทิดไทยนี้ ในดวงใจ

(เทิดไทยนี้) (สุดหัวใจไทย)

ด้วยสมองสองแขนนำความดี

*นี่คือคนดีมีค่า

ด้วยสมองสองแขนเพื่อแผ่นดิน

มือไม่เคยจะอ่อนล้าลง

มุ่งดำรงสู่ประชาธิปไตย

ปรารถนานำไทยให้รักสามัคคี

เพื่อแผ่นดินถิ่นนี้ธำรงสมนามไทย

ปรารถนานำไทยรุ่งเรือง สมดังจินต์

สุขสมจินต์

ฝากความดีพร้อมพลีชีวิน

เพื่อเมืองไทย * (ร้องซ้ำ)

ภาคผนวก ๓

เพลง “ถามถึง... คนดีที่อยู่ไกล”^๒

คำร้อง จริย์วัฒน์ ลั่นตะบุตร

ทำนอง ศุภณี บุญทัศน์กุล และศิษย์

นึกถึง ท่านผู้หนึ่งด้วยซึ่งซาบ

นึกถึง ท่านนักต่อสู้ผู้ไม่กลัว

ถามหา ว่าท่านนี้อยู่ที่ไหน

ถามหา ว่าที่หนุ่หนุ่บุญหรือกรรม

นึกถึง ท่านผู้ว่ากรรณาการชาติ

ถามหา สันติประชาธรรมเคยค้าชู

นึกถึง คนดีที่มีอยู่น้อย

นึกตอบว่าที่ด้อยคือคือเมืองไทย

นึกถึง ภาพท่านอาบอ้มเคยยิ้มหัว

นึกถึง ตัวท่านชื่อป่วยผู้รวยธรรม

ถามหา ว่าสุขใจหรือภัยกล้า

ถามหา ประจำค่าคืนวันกตัญญู

นึกถึง นักเศรษฐศาสตร์เพื่อราษฎรผู้

ถามหา ครูผู้เสียสละเพื่ออะไร

ถามหา ว่าท่านด้อยถอยตรงไหน

ถามต่อไปโยคนดีมีน้อยลง

---

^๒ “ถามถึง...คนดีที่อยู่ไกล,” ใน *คิดถึงคนไกลบ้าน ป่วย อังภาภรณ์* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๑), น. ๓๘๒.

ภาคผนวก ๔

เพลง “แม่จ๋า”

คำร้อง จริยวัฒน์ สันตะบุตร / ไกวัล กุลวัณโณทัย
ทำนอง ไกวัล กุลวัณโณทัย

มีสมองและสองแขนเป็นแกนหลัก

ชีวิตแม่อุทิศความรักและ
เมตตา

คุณธรรมประจำใจเลิศความหมายล้ำชีวา

เกินกว่าจะหาสิ่งเปรียบปาน

แม่จ๋า แม่จ๋า แม่คือฟ้าอันสูงส่ง

แม่ยืนยงบนหนทางสร้างสิ่งดี

แม่จ๋า แม่จ๋า แม่คือฟ้า คือศักดิ์ศรี

คือความรัก คือสตรีที่ไม่ท้อ

ต่อผองภัย

ถึงพ่อจะพลัดจะพรากจากไป

หากยังมีแม่ดูแลไม่ห่างไกล

บ้านก็คงไว้และหัวใจก็คงอยู่

แม่อุ้มชูประสานใจ

เป็นพลังอยู่เบื้องหลัง กำลังแห่งจิตใจ

ต่อเติมฝันสดใสชี้นำพา

เป็นดั่งแสงส่องนำใจให้ลูกเดินก้าวสืบมา

ด้วยศรัทธาลูกนั้นหนักตัณญู

*แม่จ๋า แม่จ๋า แม่คือฟ้าอันสูงส่ง

แม่ยืนยงบนหนทางสร้างสิ่งดี

แม่จ๋า แม่จ๋า แม่คือฟ้า คือศักดิ์ศรี

คือความรัก คือสตรีที่ไม่ท้อ

ต่อผองภัย * (ร้องซ้ำ)

คือความรัก คือความดี รักแม่นี้ตราบชีวิตวาย

The background features a large, faint watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and 'THAMMASAT UNIVERSITY' in English at the bottom. In the center is a stylized emblem with a crown-like top, a lotus flower, and a base with four pillars.

ปรีดี พนมยงค์
ทำอะไร

ขอเชิญร่วมการอภิปรายวิชาการ

วัน

ปรีดี พนมยงค์

11 พฤษภาคม 2560

“แนวคิดปรีดี พนมยงค์
กับบทเรียนและพัฒนากการ
ประชาธิปไตย”

แนวคิดปรีดี พนมยงค์ กับบทเรียนและพัฒนาการ ประชาธิปไตย

ในส่วนนี้เรียบเรียงขึ้นจากการเสวนาในหัวข้อ “แนวคิดปรีดี พนมยงค์ กับบทเรียนและพัฒนาการประชาธิปไตย” ณ ห้องประชุม สัณญา ธรรมศักดิ์ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เนื่องในงานวันปรีดี พนมยงค์ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐

โดยมีวิทยากรร่วมเสวนาจำนวน ๓ ท่าน คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล ผู้เชี่ยวชาญและผู้สนใจชีวิตและผลงานของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ จากคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ผู้เชี่ยวชาญเรื่องกฎหมายรัฐธรรมนูญ พรรคการเมือง การเลือกตั้ง และมีผลงานเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ประชาธิปไตย จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ อาจารย์ปฤถณ เทพนรินทร์ อาจารย์จากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยมี ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ติระสังขะ จาก
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็น
ผู้ดำเนินรายการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ติระสังขะ

สวัสดีท่านผู้มีเกียรติและผู้เข้าร่วม
สัมมนาทุกท่าน วันนี้เป็นการอภิปรายวิชาการ
เนื่องในวันปรีดี พนมยงค์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐
การอภิปรายในวันนี้ หัวข้อเรื่อง “แนวคิด
ปรีดี พนมยงค์ กับทฤษฎีและพัฒนาการ
ประชาธิปไตย” มีวิทยากร ๓ ท่านที่ให้เกียรติ
กับเรา ท่านแรก รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์
รัชชกุล คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหา-
วิทยาลัยพะเยา ท่านที่สอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และท่านสุดท้าย
อาจารย์ปฤถณ เทพนรินทร์ วิทยาลัยการเมือง
การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ก็
จะมีมุมมองที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมาย
นักประวัติศาสตร์ และนักรัฐศาสตร์

จริงๆ แล้วการศึกษาหรือมองแนวคิด
ของคนใดคนหนึ่ง ก็คือประวัติศาสตร์ทาง
แนวคิดทางการเมืองในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งการ
มองแบบนี้มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ใช่แค่รายการของ

ชมบันทึก
การเสวนาเรื่องนี้

(จากซ้าย) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ตีระสังขะ
อาจารย์ปดุน เทพนรินทร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล
และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล
[ภาพประกอบบทความนี้ทั้งหมดมาจากงานเสวนารองคักร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]

คนคนนั้น เพราะว่าเรามองคนนั้นเป็นวีรบุรุษ แต่สำหรับในทางวิชาการ
แล้ว เรามองในคนคนนั้นในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ที่มีแนวคิดใน
ยุคสมัยใดสมัยหนึ่งที่ยังมีคุณค่าอยู่ และแนวคิดนั้นก็ดำรงอยู่ในสังคม
ปัจจุบัน แน่หนอนว่าแนวคิดบางอย่างยังทรงคุณค่าและทำให้เราได้หวน
คิดถึงรากเหง้าการก่อร่างสร้างประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในสังคมไทย
อย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่แนวความคิดของอาจารย์ปรีดีบางอย่างก็ถูกสร้าง
วาทกรรมกระแสการบิดเบือนจากเจตนาภมณไปอย่างน่าเสียดาย แม้ว่า
จะมีการพยายามบิดเบือน ทำร้าย แต่มันก็ไม่สามารถปกปิดความจริง
อันเป็นลัจจะได้ ดังคำกล่าวที่อาจารย์ปรีดีเคยกล่าวไว้ว่า “ผลของการ
ที่ก่อขึ้นไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย”

งานเสวนาในวันนี้จัดขึ้นเพื่อพูดคุยกับท่านวิทยากรทั้ง ๓ ท่าน ว่าแนวความคิดของอาจารย์ปรีดีมีอะไรบ้าง ที่ยังมีความหมาย มีคุณค่า ต่อสังคมไทยบ้าง และแนวความคิดเหล่านี้มีบทเรียนอย่างไรบ้างกับการ พัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย โดยเรามองผ่านแว่นของอาจารย์ปรีดี ลองมองย้อนกลับมามหาพวงเราในวันนี้ ขอเรียนเชิญรองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล เริ่มเป็นท่านแรก

รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล

สวัสดิ์ท่านผู้ฟังที่มาเข้าร่วมการสัมมนาทุกท่าน ประการแรก ผมต้องขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันปรีดี พนมยงค์ ที่เชิญผมมาพูดในวันนี้ ด้วย ๒ เหตุผลหลัก เหตุผลแรกคือทำให้ผมได้ ทบทวนงานที่เขียนเกี่ยวกับอาจารย์ปรีดี และควบคู่กับว่าในฐานะที่เคย ได้พบท่านหลายครั้งหลายวาระหลายโอกาส ๒ สิ่งนี้อามาทบทวนใหม่ แล้วก็มองท่านอาจารย์

ต้องขอโทษถ้าเกิดว่าผมจะใช้สรรพนามที่ ๓ ถึง “ปรีดี พนมยงค์” สลับไปสลับมา ในฐานะที่เคยเจอกันก็เรียกท่านอาจารย์ว่า “ท่านอาจารย์” แต่ถ้าเกิดในฐานะผู้ศึกษาก็เรียก “ปรีดี พนมยงค์” ท่าน ในฐานะที่ได้เถียงทางการเมืองก็เรียก “ปรีดี” เฉยๆ สรรพนามนี้จะใช้ ต่างๆ กันไป ในแต่ละโอกาสก็จะไม่ระวังต่อการใช้สรรพนามที่ ๓

ก็คือว่าทำให้ได้ทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับทางประวัติศาสตร์ และก็ทบทวนที่เคยได้เสวนากัน รวมทั้งในตอนหลังมานี้ ตั้งแต่ก่อนและ หลังการที่หมุดคณะราษฎรหาย ก็มีข่าวโจมตีท่านอาจารย์ในโลกออนไลน์ มากมาย การทบทวนของผมคราวนี้ผมคิดว่าได้เห็นเกี่ยวกับอาจารย์ปรีดี ต่างไปจากที่เคยเห็น ต่างไปจากที่เข้าใจ หลายประเด็นด้วยกัน

ขอเริ่มต้นด้วยเรื่องการศึกษา ก่อน งานศึกษาทางวิชาการตั้งแต่ในช่วงปี ๒๔๗๕ ไปจนถึงปี ๒๕๐๐ หรือจนกระทั่งในปัจจุบัน เชื่อว่าจะไม่มีงานศึกษาเรื่องอื่นใดจะมากเท่ากับการศึกษาในปี ๒๔๗๕ ถึงปี ๒๕๐๐ ทั้งนี้เพราะว่าในประเด็นช่วงนี้เป็นที่สนใจทั้ง ๒ สาขาวิชาคือทางประวัติศาสตร์และทางรัฐศาสตร์ ถ้าก่อนหน้านี้ ก่อนปี ๒๔๗๕ ทางรัฐศาสตร์ก็สนใจน้อย มาสนใจตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ เรื่อยมา เพราะฉะนั้นถ้าจะพูดถึงงานศึกษาทั้งหมด เกือบจะพูดได้ว่าข้อมูลที่เหลือที่ยังไม่ได้พบเหลือน้อยเต็มที ส่วนนภาษาอังกฤษก็คือ การศึกษาเกี่ยวกับ ๒๔๗๕ จนถึง ๒๕๐๐ เกือบสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ว่า no stone left unturned หมายความว่า ค้นคว้ากันอย่างละเอียด

แน่นอนอย่างที่ท่านอาจารย์ผู้ดำเนินการอภิปรายว่ามีการบิดเบือน มีการใส่ร้าย อันนั้นก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่ข้อมูลที่จะพูดถึงมันค่อนข้างมาก อาจจะมีบางท่านสงสัยว่า ท่านปริตีตายไปแล้ว เขาพูดกันเยอะ ช้า ๆ ยังจะมีอะไรให้พูดอีกหรือ ผมคิดว่านี่คือประเด็นหลัก

เรายังไม่เคยได้ยินว่ามีใครโจมตีพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) หรือคนอื่น ๆ มากเท่ากับปริตี พนมยงค์ มีคนโจมตีจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่บ้าง แต่อยู่ในวงวิชาการประวัติศาสตร์มากกว่า ไม่มีคนไหนที่ถูกโจมตีเท่ากับปริตี พนมยงค์ และที่โจมตีก็ไม่ใช่โจมตีเพียงเล็กน้อย ๆ โจมตีตั้งแต่ ๒๔๗๖ เรื่อยมาจนกระทั่งปี ๒๕๖๐ โจมตีอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือท่านอาจารย์ปริตีถูกโจมตีมากกว่าใครในคณะราษฎร

และข้อประเด็นที่ยกมาโจมตีนั้นก็ต่าง ๆ กัน ซึ่งเดี่ยวจะขยายความไปตามบริบทของการเมืองไทย (๑)เกี่ยวกับตัวท่านอาจารย์ปริตี พนมยงค์ (๒) บอกเกี่ยวกับคนที่โจมตีท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้นการที่

ท่านอาจารย์ถูกโจมตีอยู่เสมอๆ ตลอดมา เป็นการบอกถึงความสำคัญ
ของปรีดี พนมยงค์ เพราะถ้าไม่สำคัญก็คงเลิกพูดถึงกันไปแล้ว ผมหวังว่า
วันหนึ่ง อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ จะไม่ถูกพูดถึงอีก อีก ๑๐๐ ปีข้างหน้า
อีก ๕๐ ปีข้างหน้า ไม่ต้องพูดถึงอีกแล้ว ถ้าเกิดเรามีประชาธิปไตย
ที่สมบูรณ์ แต่เนื่องจากยังไม่ถึง จึงยังมีเสียงโจมตีอาจารย์ปรีดีอย่าง
ต่อเนื่องตลอดมา เราจะเห็นว่าเมื่อย้อนกลับไปตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ จนกระทั่ง
ปัจจุบัน ๒๕๖๐ ผมใช้คำนี้ โจทย์ของการเปลี่ยนแปลงสังคมและการเมือง
ไทยยังเหมือนเดิม ยิ่งไปกว่านั้น โจทย์ของการทำลายประชาธิปไตย
ยุทธวิธีในการทำลายประชาธิปไตยก็ยิ่งเหมือนเดิม

ท่านถูกโจมตีหลายข้อ ตั้งแต่ ๒๔๗๖ ความจริงตั้งแต่ปี ๒๔๗๕
เลย โจมตีท่านอาจารย์เรื่องอะไรบ้าง เราจะเห็นว่าเราสามารถที่จะมอง
และทำความเข้าใจปรีดี พนมยงค์ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
การเมืองไทยผ่านปรีดี พนมยงค์ ได้อย่างดีมากๆเลย เราศึกษาปรีดี
พนมยงค์เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

อาจารย์ปรีดีถูกโจมตี ๕ อย่างด้วยกัน ๕ ข้อ ๕ ประเด็น
เปลี่ยนไปแต่ละช่วง ซึ่งบ่งบอกถึงการเมืองไทยในแต่ละช่วง ประเด็น
แรก เป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง เป็นลูกชานามาจากอยุธยา เรียนเก่งกลับมา
จากเมืองนอกอยากจะเป็นใหญ่เป็นโตมักใหญ่ใฝ่สูง ผมขอได้ว่าคณะ
ราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำเสร็จไปเชิญพระยามโนปกรณ-
นิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) มาเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนปรีดีมาเป็นนายกฯ
หลังสงคราม เป็นรัฐมนตรีเท่านั้นเอง แต่เป็นนายกฯ เพียงช่วงสั้นๆ ถ้า
มักใหญ่ใฝ่สูงต้องเป็นเองตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่หาเป็น
เช่นนั้นไม่ ผมได้กับฝ่ายที่โจมตีอาจารย์ตลอดมา

ประเด็นที่ ๒ ชิงสุกก่อนห่าม อันนี้เราได้ยินบ่อยว่าท่าน
อาจารย์ชิงสุกก่อนห่าม ขอโทษที่ เรื่องของการเปลี่ยนแปลงการเมือง

การปกครองไม่ได้เพิ่งมีสมัย ๒๔๗๕ มีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ที่เรารู้จักกันในเรื่องว่า ร.ศ. ๑๐๓ ตอนนั้นพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทำหนังสือบอกให้เปลี่ยนแปลง มีคำว่า constitutional monarchy ซึ่งคณะราษฎรไม่ได้ใช้คำนี้แต่ว่าแนวคิดอันเดียวกัน คณะราษฎรใช้คำว่า ขอให้กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งก็คือประเด็นของ constitutional monarchy คือหมายความว่า ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ ไป ๕๐ ปี มีความคิดอันนี้อยู่แล้วแต่ไม่เป็นผล ต่อมาที่เราเรียกว่ากบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ครั้งนี้ก็พยายามเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ถูกจับก่อนอย่างที่เราทราบ เพราะฉะนั้น การที่จะบอกว่า ชิงสุกก่อนห่าม ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองไทยมีมานานแล้ว ท่านอาจารย์กลับมาเมืองไทยปี ๒๔๗๐ เคยเขียนบันทึกไว้ว่า สมัยเรียนอยู่ปารีสได้มีการพูดคุยกันกับนักเรียนไทยที่นั่นเรื่องการเปลี่ยนแปลงการเมืองไทย พอกลับถึงเมืองไทยกลับพบว่าคนไทยที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในเรื่องการปกครองประชาธิปไตยในต่างประเทศก็มีความสนใจในเรื่องนี้เช่นกัน^๑ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการก่อตั้งสมาคมคณะราษฎร มีจำนวนสมาชิกภายในเวลาช่วงสั้น ๆ นับแสนคน มีการศึกษารายละเอียดหลายอย่าง จริง ๆ ประเด็นนี้โยงกับประเด็นที่ ๓

ประเด็นที่ ๓ คือปรีดี พนมยงค์ตัดหน้าเอาเครดิตแทนรัชกาลที่ ๗ เพราะรัชกาลที่ ๗ ต้องการที่จะให้รัฐธรรมนูญอยู่แล้ว ดังให้พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ชุนตระกูล) กับที่ปรึกษาคอนอเมริกัน เรย์มอนด์ สตีเวน ไปร่างเตรียมไว้ เพราะฉะนั้นปรีดีทำแบบนี้เท่ากับว่าเป็นการตัดหน้าเอาเครดิต นี่คือข้อโจมตีข้อที่ ๓ ถ้าเกิดประเด็นนี้เป็นเรื่องจริง มันจะไปขัดกับประเด็นที่ ๒ และถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ถ้าฝ่ายที่สนับสนุน

^๑ ดูเพิ่มเติมที่ ปรีดี พนมยงค์, “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย,” ใน *แนวความคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๒), น. ๓๔.

ระบบเจ้าขุนมูลนายต้องการที่จะเปลี่ยนไปใช้ระบบประชาธิปไตยจริง ต้องห้ามกบฏวระเดชที่เกิดขึ้นมาในไม่ถึงปีด้วยซ้ำ ห้ามไม่ห้าม ห้ามไม่หยุด และบังเอิญ กบฏวระเดชแพ้ไป ก็ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยดำเนินไปอีกขั้นหนึ่ง ถ้าเกิดว่ามีความประสงค์ที่จะให้ประชาธิปไตยจริงต้องห้ามกบฏวระเดช และบางคนอาจทราบว่ นอกจากรัชกาลที่ ๗ จะไปเรียนที่อังกฤษแล้ว ที่หลังท่านยังไปเรียนที่ฝรั่งเศสด้วย พระองค์เจ้าบรมเดชตอนนั้นอยู่ปารีส ไปพักอยู่กับพระองค์เจ้าบรมเดชตั้งหลายเดือน เรื่องนี้เป็นเรื่องรายละเอียด^๒

ประเด็นที่ ๔ ปรีดี พนมยงค์เป็นคอมมิวนิสต์ เราได้ยื่นบอ่ยจากเค้าโครงการเศรษฐกิจ เราต้องบอกว่า มีการโจมตีมากมาย ปรีดีเหมือนบอลเชวิค เหมือนคนนั้นคนนี้ ผมตั้งข้อสังเกตว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย ๕ ปี ก็เป็นไปตามโซเวียตโมเดล แต่ก็ไม่เคยได้ยินใครว่าสภาพัฒน์ฯตามแบบโซเวียต ที่ว่า ปรีดี พนมยงค์เป็นคอมมิวนิสต์จากเค้าโครงการเศรษฐกิจ ใครเชื่อ ลองไปเปรียบเทียบดูมีหนังสือขาย^๓ ต้องการให้ราษฎรทุกคนมีงานทำ อันนั้นแหละคอมมิวนิสต์มีการพูดถึงพระศรีอารีย์ แล้วไม่ดีหรือ

เขายกปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ ลี้ภัยไปอยู่เมืองจีนซึ่งเมืองจีนก็เป็นคอมมิวนิสต์ เคยไปถ่ายรูปรูปกับเหมาเจ๋อตงด้วย ขอให้ศึกษาประวัติศาสตร์ อาจารย์ปรีดีลี้ภัยออกไปครั้งแรกเมื่อเกิดรัฐประหารรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ในปี ๒๔๙๐ ต้องหนีไป และกลับมาอีกครั้งในปี ๒๔๙๒ ก่อนที่ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ จะพ่ายแพ้ไป เราต้องเข้าใจก่อนว่าตอนที่ท่านอาจารย์ไปเมืองจีน เหมาเจ๋อตงไม่รู้

^๒ ดู พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.จ., *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๙) น. ๓๐๘.

^๓ ดูฉบับพิมพ์ล่าสุดที่ ปรีดี พนมยงค์, *เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรม* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๒).

จะชนะหรือไม่ ไม่รู้ว่าฝ่ายก๊กมินตั๋งหรือฝ่ายคอมมิวนิสต์จะชนะ ยังไม่แน่นอน เพราะฉะนั้น ท่านอาจารย์ไปอยู่เมืองจีนก่อนที่เมืองจีนจะเป็นคอมมิวนิสต์

แต่ปัจจุบันไม่มีคนว่าท่านอาจารย์เป็นคอมมิวนิสต์แล้ว เพราะว่าตอนนี้ระบบคอมมิวนิสต์ล่มสลายไปแล้ว ถ้าพูดภาษาธรรมดา อันนี้ก็ไม่สำคัญแล้ว เพราะฉะนั้นการโจมตี มีหลายข้อที่ต่อ ๆ กันมา แล้วแต่บริบท

ประเด็นที่ ๕ เราทราบกันดีว่ามีคนไปตะโกนในโรงหนังว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง” อันนี้เป็นข้อกล่าวหาที่จรรยาบรรณ ตอนนี้อยู่ไม่มีใครพูดแล้ว ตกลงใช่หรือไม่ใช่ ผมขอทำให้มีคณะกรรมการตั้งมาศึกษาเรื่องของการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ ใครว่าปรีดีเป็นคนทำก็ให้นำหลักฐานไม่ว่าจะมีของใครก็ตามเอามาศึกษากัน ท่านอาจารย์ออกจากจีนไปฝรั่งเศส แล้วถ้าผมจำไม่ผิด ค.ศ. ๑๙๗๑ ไม่ก็ ๑๙๗๒ ท่านอาจารย์ไปอังกฤษ แต่ผมไม่ได้อยู่ในที่ประชุม นั้น มีคนถามท่านอาจารย์ในเรื่องรัชกาลที่ ๘ ท่านอาจารย์ไม่ได้ตอบว่าข้าพเจ้าไม่ทราบ ถ้าท่านพูดว่าข้าพเจ้าไม่ทราบ ท่านอาจารย์ไม่ครองตนอยู่ในศีล ๕ ที่สมบูรณ์ ท่านไม่ได้พูดว่ามีได้ทราบ หากแต่พูดว่าประวัติศาสตร์มีได้จบในช่วงชีวิตของคนใดคนหนึ่ง ในอนาคตก็ขอให้สัจจะทางประวัติศาสตร์ได้ปรากฏไม่ใช่วันนี้ อาจจะไปข้างหน้าหลังจากที่ท่านวายชนม์ไปแล้ว อาจจะมีรุ่นลูกหลานผมอีกไกล ก็จะทำให้สัจจะประวัติศาสตร์เกิดขึ้นได้ก็ขอทำ ตอนนี้อยู่คนที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ ไม่ได้ได้อยู่บนโลกมนุษย์ทุกคนแล้ว ไม่ใช่จะเอาผิดใคร เพราะทางกฎหมายอาญาก็เอาผิดไม่ได้แล้ว แต่เราต้องการสัจจะทางประวัติศาสตร์

ประเด็นของผมก็คือที่พูดไว้ตอนเริ่มว่า ในบรรดาคณะราษฎร ยังไม่เคยมีใครถูกโจมตีเท่ากับหลวงประดิษฐมนูธรรมหรือปรีดี พนมยงค์

ไม่มีเลย เอาตั้งแต่พระยาทรงสุรเดชไล่มาทุกคนเลย ตั้งแต่ที่เริ่มก่อการของคณะราษฎร และไม่ใช่ถูกโจมตีหนักอยู่คนเดียวเท่านั้น แต่โจมตีอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งวันนี้ เพราะฉะนั้นเรามีเรื่องต้องพูดกันอีกมาก เรามีเรื่องต้องศึกษากันอีกมาก

ข้อกล่าวหาเหล่านี้มาพร้อมกระแสที่เราเรียกว่ากระแสการฟื้นฟูอิทธิพลของฝ่ายนิยมเจ้า และฝ่ายขุนนางเก่า ถ้าจะพูดไม่ให้เห็นใจกันมากก็คือการที่จะฟื้นฟูระบบเจ้าขุนมูลนาย โจทย์นี้ยังไม่หายไปเพราะโจทย์นี้ยังไม่ได้แก้ โจทย์ของการสร้างสังคมประชาธิปไตยยังไม่ได้แก้

มาอีกประเด็นหนึ่ง การทำลายพลังประชาธิปไตย ยุทธวิธีก็เหมือนเดิม ไม่ใช่แต่โจทย์ที่เหมือนเดิม ยกตัวอย่าง รัฐประหารปี ๒๕๕๐ มีพรรคการเมืองพรรคหนึ่งซึ่งก็เป็นพรรคเดียวกันกับที่ทำลายประชาธิปไตยเมื่อเร็วๆ นี้ อกิปราย ๘ คิน ๘ วัน เรียกว่าเอาให้ท่วมเลย ขอภัยพูดภาษาบ้าน ๆ กล่าวหากันสารพัด ไปดูในบันทึกการประชุมของรัฐบาลได้ นี่คือการทำลาย เป็นการดำ่ว่าจริงเท็จจะปนกันไป จนรัฐบาลเสียเครดิต แล้วยังเป็นการปูทางให้กับการรัฐประหาร tactics นี้ยังใช้เหมือนเดิมในปี ๒๕๕๗ ทำลาย บั่นทอน ปูทางให้กับรัฐประหาร เพียงแต่ว่า ไม่ได้ใช้ในรัฐบาลเท่านั้นเอง เพราะว่าลักษณะของการเมืองไทยเปลี่ยนไป เปลี่ยนจากอำนาจที่โต้เถียงในรัฐสภามาเป็น mass politics ในภาษารัฐศาสตร์ tactics เดิม และยังคงใช้ tactics นี้ต่อไป トラบไตท์ โจทย์ของการสร้างการเมืองประชาธิปไตยยังไม่สมบูรณ์ ก็จะต้องมีต่อไปอีก ด้วยลักษณะอาจจะต่างไปในเล็ก ๆ น้อย ๆ มีหัวหน้าของคนที่ว่าเป็นมวลชนใหญ่ เขาบอกว่าเขาลาออกจากพรรคแล้วไม่เกี่ยวกับพรรคแล้ว ให้ไปดูที่ต่างจังหวัดพรรคเดียวกันทั้งนั้นเลย ตรงนี้ผมไม่อยากจะพูดให้เสียอารมณ์ ผมเพียงแต่จะบอกว่า อันนี้เป็น tactics เดิมเดียวกัน

ตอนที่เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ท่านอาจารย์เขียนหนังสือเล่มหนึ่ง อันนี้สำคัญมาก ท่านอาจารย์เรื่องราว **จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม** ตอนนั้นผมไม่เข้าใจ ผมคิดว่าเป็นสโลแกนลอยๆ แต่เมื่อมองย้อนทวนกลับไป อันนี้เป็นคำที่สำคัญมาก จงพิทักษ์นี่คือเรียนจากคณะราษฎรที่ชนะแล้วไม่ได้พิทักษ์ เชื้อลูกให้พระยามโนฯ ไปยิงเข้าประตูตัวเอง ไม่เข้าประตูฝ่ายตรงข้ามคณะราษฎร ไม่ได้พิทักษ์ แต่พยายามกลับมาได้ (๑) จงพิทักษ์ (๒) เจตนารมณ์ประชาธิปไตย ความมุ่งมั่นให้เกิดประชาธิปไตย

ผมขอขอบคุณอาจารย์วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่พูดที่หอประชุมศรีบูรพาเมื่อหลายเดือนมาแล้ว จริงอยู่เราอยู่ใต้ระบบเผด็จการทหารคงไม่มีใครเถียง หรือประชาธิปไตยทหารผมไม่ทราบเขาเรียกอย่างไร จริงอยู่ เราสู้ไม่ได้ ไม่ซิงกัดไม่ซุงเราสู้ไม่ได้ เราไม่ต้องการจะเสียเลือดเสียเนื้อ แต่สิ่งที่เราจะชนะ ผมขออ้อมคำของอาจารย์วรเจตน์ก็คือว่า “สิ่งที่เผด็จการกลัวที่สุดคือไฟที่โชติช่วงในใจทุกคน ซึ่งดับไม่ได้” ทราบเท่าที่ความหวังในใจของคนที่รักประชาธิปไตยยังโชติช่วงอยู่ วันหนึ่งเผด็จการจะรู้ว่า เขาไม่อาจดับไฟเหล่านี้ได้ และในวันที่ไฟในใจของประชาชนมารวมกัน วันนั้นเราก็จะมีประชาธิปไตย มีกฎหมายที่เป็นธรรมอย่างแท้จริง”^๔

อาจารย์ปรีดีพูดถึงประชาธิปไตยสมบูรณ์ สำคัญมาก แสดงว่าประชาธิปไตยไม่ใช่ประชาธิปไตยเฉพาะในทางการเมืองในรัฐสภาเท่านั้น หรือเป็น political democracy เท่านั้น ท่านอาจารย์พูดถึง social democracy ด้วย ประเด็นก็คือ จงพิทักษ์ ชนะแล้วต้องรักษาไว้ของเจตนารมณ์ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

^๔ ปาฐกถา “ประชามติ ๗ สิงหา กับอนาคตสังคมไทย” ของศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

ท่านอาจารย์พูดอยู่เสมอๆ ว่า “ผลของการก่อสร้างไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย” ดั่งมีคำภาษาบาลีว่า “อโถ สัจฉนตสส ผลันตสสติ” ผมขอพูดเป็นเกร็ดว่า ผมเคยเถียงกับท่านอาจารย์ในประเด็นนี้ ตอนนั้นผมอายุยังน้อย บอกว่าที่อาจารย์พูดมันจริงหรือ ชีวิตต้องมาลำบากอยู่ฝรั่งเศส ถูกเขาว่าอะไรอย่างนี้ และถ้าท่านผู้หญิงพูนศุขไม่ขายที่ที่สืลิมไปซื้อบ้าน อองโตนี่ ท่านอาจารย์จะไปอยู่ไหน สถานีรถไฟหรือ ไปนอนที่ไหน บำนาญก็ไม่ได้ และมันจริงหรือที่ทำได้ไว้แล้วไม่สูญหาย ท่านอาจารย์คงจะโกรธขึ้นมา จุนมาก ว่าผมหลายอย่างเลย สรุปคือว่าขอให้ไปศึกษา พุทธศาสนา ตอนนั้นก็มึนนักวิชาการฝรั่งบอกว่า อยากให้มีการศึกษาความเข้าใจทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง งานที่ศึกษาเกี่ยวกับท่านอาจารย์ปรีดีในแง่มุมใหม่ๆ ยังมีอีกเยอะ ยังมีให้ทำอีกมาก トラบไตที่ประเทศไทยยังมีระบบเจ้าขุนมูลนาย ยังพยายามรื้อฟื้นระบบนี้ขึ้นมาอยู่เสมอๆ トラบนั้นท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ก็ยังมี ความหมายต่อสังคมไทย

ประเด็นที่ผมอยากจะขอสื่อสารมากที่สุดในวันนี้มีอยู่ว่า ความคิดของท่านอาจารย์บางอย่างทันสมัยไปแล้ว อย่างเช่น *เค้าโครง การเศรษฐกิจ* ความคิดหลายอย่างก็คงจะไม่เหมาะกับสังคมไทยปัจจุบัน แต่สิ่งที่สำคัญและผมคิดว่าเป็นมรดกที่ยิ่งใหญ่ก็คือว่า อาจารย์ปรีดี มีความคิดและ spirit คือมีความคิดที่จะทำให้เกิดความสุขแก่มวลราษฎรไทย นี่คือความคิดซึ่งใครๆ ก็มีได้ แต่สิ่งที่สำคัญคือ spirit ที่ยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อบรรลุความคิดนั้น ซึ่งหายาก ผมขอยกตัวอย่างอีกคนหนึ่งก็คือ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งผมเคยรู้จักท่านตอนที่ผมเป็นบัณฑิตอาสาสมัคร อาจารย์ป๋วยก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีความคิด และพร้อมที่จะ เสียสละเสี่ยงตายเพื่อบรรลุความคิดนั้น ที่ผมประทับใจที่สุดของปรีดีก็คือว่า อาจารย์ป๋วยสมัครเข้ากับกองทัพอังกฤษเพื่อจะเข้าทำงาน

ขบวนการเสรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เสี่ยงตาย ไม่ใช่ง่าย ๆ และมีคนตายจำนวนมาก เพราะฉะนั้นท่านเสี่ยงมาก ทั้ง ๆ ที่กำลังจะเรียนจบปริญญาเอกอยู่แล้ว เช่นเดียวกัน ถ้าอาจารย์ปรีดีพลาดในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พลาดในการทำงานเสรีไทย อาจารย์ปรีดีก็ตายได้ง่าย ๆ เหมือนกัน

นี่คือมรดกอันยิ่งใหญ่ ที่คือแรงบันดาลใจสำหรับเราทุกคน (๑) ความคิดสำหรับประโยชน์สุขของมวลราษฎรไทย (๒) ความมุ่งมั่นที่จะเสียสละ เสี่ยงชีวิต เพื่อบรรลุความฝันอันนี้ นี่คือนิยามที่เราควรยกย่องอาจารย์ปรีดีด้วยความคิดและ spirit เช่นนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ติระสังขะ

อาจารย์ไชยยันต์เริ่มตั้งคำถามให้เราว่า ทำไมตั้งแต่การศึกษาทางวิชาการตั้งแต่การศึกษา ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน ศึกษาผลงานและแนวคิดของอาจารย์ปรีดีเยอะแยะมากมาย และทำไมวันนี้เราจึงต้องพูดถึงกัน จริง ๆ แล้วทุกท่านอาจจะเข้าใจด้วยตัวเองว่า ณ วันนี้สังคมไทยเราไปถึงจุดที่มันเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แล้วหรือยัง ถ้ายัง งานของอาจารย์ปรีดีก็ยังทรงคุณค่าอยู่

บทเรียนที่อาจารย์ไชยยันต์มองอาจารย์ปรีดี จริง ๆ แล้วก็พยายามถอดออกมาได้ ๓ บทเรียนก็คือ (๑) เมื่อมีประชาธิปไตยแล้วต้องปกป้องต้องพิทักษ์ (๒) เจตนาปรารถนาประชาธิปไตยหรือมุ่งมั่นที่จะให้เกิดประชาธิปไตยจะต้องอยู่ในจิตใจของทุกคน และ (๓) แล้วประชาธิปไตยสมบูรณ์มันจะยอมเกิดขึ้นได้ไม่เพียงแต่เฉพาะประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ หรือว่าการเมืองเท่านั้น แต่คุณจะมีทัศนคติสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ก็คือ social democracy ที่อาจารย์ปรีดีอยากให้ไปถึงตรงนั้นด้วย นี่คือนิยามที่เราได้อินจากอาจารย์ไชยยันต์

สำหรับลำดับถัดไป เราอยากได้ยินอาจารย์ปริญญาบ้างว่า อาจารย์มองแนวคิดของอาจารย์ปรีดี มองบทเรียนที่ผ่านมายังไงบ้างต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย หรือว่าถ้าอาจารย์ปรีดี ถ้าวันนี้ย้อนกลับมา อาจารย์ปรีดีมองประชาธิปไตยในไทย อาจารย์จะมองยังไง เรียบเชิญอาจารย์ปริญญา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล

แนวคิดของอาจารย์ปรีดีมีทั้งที่นำมาทำแล้วเกิดผล กับเรื่องซึ่งนำมาทำแล้วไม่สำเร็จ แล้วยังเรื่องที่อาจารย์ได้มาเขียนในภายหลังหลังจากลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ ผมจะเริ่มต้นเรื่องที่อาจารย์เอามาทำแล้วเกิดผลขึ้นมา คือเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความจริงแล้ว คนมักจะไปพูดถึงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วก็ข้ามไปรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แต่ว่าเราพูดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังเปลี่ยนการปกครอง ๓ วัน น้อยเกินไป ทั้งๆ ที่เป็นจุดที่ได้บอกถึงแนวคิดและผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีผลมาจนถึง

ปัจจุบันอย่างเด่นชัดที่สุด นั่นคือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทย ในขณะที่ขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีศัพท์คำว่ารัฐธรรมนูญด้วยซ้ำไป เพราะรัฐธรรมนูญฉบับแรกซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ร่างขึ้น ร่างมาด้วยเจตนาที่ไม่ได้ให้เป็นฉบับชั่วคราว แต่ไว้ในหลวงรัชกาลที่ ๗ ท่านทอดพระเนตรเห็นว่า เนื่องจากระยะเวลาในการจัดทำมันค่อนข้างสั้น ดังนั้นก็ให้ใช้เป็นการชั่วคราวไปก่อน ท่านจึงเติมชั่วคราวเข้าไปแล้วลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน^๕

ชื่อของรัฐธรรมนูญฉบับแรกคือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าเนื้อหาข้างในคือคำปรารภ เพราะคือจุดที่เป็นรอยต่อของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ผมขออนุญาตอ่านคำปรารภให้ท่านทั้งหลายได้ฟัง “*โดยที่ คณะราษฎรได้ขอร้องให้อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินเพื่อบ้านเมืองจะได้เจริญขึ้น และโดยที่ได้ทรงยอมรับตามคำขอร้องของคณะราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยมาตราต่อไปนี้ มาตรา ๑ อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย*” แล้วทรงลงพระบรมนามาภิไธย ประชาธิปก พร ประกาศ ณ วันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

ท่านที่เคารพ ความหมายของคำปรารภนี้คืออะไร นั่นคือการเปลี่ยนแปลงให้สถาบันพระมหากษัตริย์นั้น กลายเป็นสถาบันที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ สิ่งที่เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศยุโรปทั้งหลาย ตอนนั้นเริ่มมีการยกเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ไปหลาย ๆ ประเทศ เราจะพบว่าประเทศซึ่งยังมีสถาบันพระมหากษัตริย์

---

^๕ ดู ปรีดี พนมยงค์, “ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ต่อ ฯพณฯ สัญญาธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เรื่อง วิธีสั่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย,” ใน *แนวความคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๒), น. ๑๘๙-๑๙๐.

อยู่มาจนถึงปัจจุบันล้วนแต่เป็นประเทศที่มีการปฏิรูป จาก pseudo democracy มาเป็น constitutional democracy ทั้งสิ้น นั่นคือสิ่งที่ เป็นผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งในหลวงรัชกาลที่ ๗ ท่านทรง ลงพระปรมาภิไธย นั่นคือจุดที่เป็นรอยต่อจากระบอบแต่เดิมทำให้เกิด ระบอบใหม่ที่เกิดหลัก The king can do no wrong นั่นหมายถึงว่า พระมหากษัตริย์จากเดิมทรงต้องรับผิดชอบในทางการเมืองโดยตรง แล้วมีผลทำให้เกิดปัญหาขึ้นในยุโรปหลายประเทศ ก็กลายเป็น พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือความรับผิดชอบในทางการเมือง และสิ่งนี้คือ การปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง

ในแง่นี้ ในด้านหนึ่งจึงเป็นการ organization สถาบัน พระมหากษัตริย์ ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ท่านทรง organization ประเทศไทย ให้เป็นประเทศสมัยใหม่ ด้วยการเปิดประเทศ ด้วยการค้า ด้วยการ ทำระบบราชการทันสมัย ทรงริเริ่มโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งต่อมาก็เป็น มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ทรงริเริ่มโรงเรียนแพทย์ ซึ่งต่อมาก็เป็นคณะแพทย์ของศิริราช ของมหิดล แต่ว่าสิ่งที่ยังไม่ได้ทำ ก็คือ organization ในส่วนของสถาบันพระมหากษัตริย์ และนี่คือ คุฎุปการในการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกทำให้สถาบันพระมหา กษัตริย์นั้นผ่านช่วงเวลาซึ่งในยุโรปหลายประเทศมีการยกเลิกไป ทำให้ เกิดเป็นประชาธิปไตยที่อาจารย์ปรีดีก็ยืนยันอย่างชัดเจนว่าระบอบ การปกครองของประเทศไทยจักต้องเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ประการที่ ๒ เป็นการ organization การเมืองการปกครอง ของไทย ซึ่งไม่เคยมีการทำเรื่องนี้มาก่อน เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เราจะเห็น ได้ว่ามนุษย์ชาตินั้น เมื่อเราเริ่มมีอารยธรรม ก็คือเริ่มมีกติกาในการ อยู่ร่วมกัน จากเดิมใช้กำลังตัดสินปัญหา เราเริ่มเกิดกติกาศึกษาขึ้นมา แล้ว

คนกำหนดกติกา ก็เริ่มขยายฐานเอาไปมากขึ้นเรื่อยๆ สุดท้ายเมื่อเกิดเป็น
ประชาธิปไตยคือทุกคนเป็นเจ้าของประเทศแล้วมาตกลงกติการ่วมกัน
ตกลงโดยตรงไม่ได้ก็ผ่านตัวแทน โดยการเลือกผู้แทนเข้าไปตกลง รัฐบาล
ก็อยู่ภายใต้กติกา ศาลทั้งหลายก็ต้องตัดสินตามกติกา นี่คือพัฒนาการ
ของประชาธิปไตย ถ้ามองว่ากติกาควรจะมาจากไหน มันก็ต้องให้บรรดา
ผู้คนทั้งหลายที่อยู่ในสังคมเป็นผู้ตกลงกันว่ากติกามันคืออะไรในการ
อยู่ร่วมกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทิศทางของมนุษยชาติ เมื่อเริ่มเกิด
อารยธรรม เริ่มเกิดกติกา และเริ่มมีฐานะของคนกำหนดกติกาที่มันแผ่
ออกมาเรื่อยๆ มันคือทิศทางที่เกิดขึ้นทั่วโลก ใครเริ่มก่อนก็ไปได้ไกลกว่า
เมื่อมองในด้านนี้เอง ประเทศที่เริ่มเกิดก่อน เมื่อพูดถึง
ประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตยสมัยใหม่ก็ต้องคือประเทศอังกฤษ เริ่มต้น
เมื่อ ๘๐๐ ปีที่แล้ว ในเหตุการณ์ Magna Carta เริ่มเกิดการปกครอง
ที่มีกติกาขึ้นมาเป็นครั้งแรก ประเทศฝรั่งเศส เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง
French Revolution แต่ฝรั่งเศสเองล้มลุกคลุกคลานอยู่นานมากกว่าจะ
มาตั้งหลักได้ คนนี้กว่าพอมีปฏิวัติฝรั่งเศสแล้วเกิดประชาธิปไตยสมบูรณ์
ขึ้นมา ซึ่งไม่จริง ฝรั่งเศสนั้นเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง แต่ผมจะ
ขออนุญาตกล่าวโดยสังเขป หลังจาก French Revolution ในฝรั่งเศส
มีระบอบราชาธิปไตย ๓ ครั้ง มีระบอบจักรพรรดิ ซึ่งขึ้นสู่อำนาจโดย
การยึดอำนาจของนโปเลียนและก็หลานของนโปเลียน อีก ๒ ครั้ง
มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ๕ ครั้ง แล้วยังมีระบอบที่เป็นเผด็จการ
ฟาสซิสต์อีกครั้งหนึ่ง ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นสลับกันไปมา ฝรั่งเศสเองก็เพิ่งมา
ตั้งหลักในสาธารณรัฐที่ ๕ โดยชาร์ล เดอโกลล์ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒
นี้เอง ถ้าเกิดใครรู้สึกท้อถอย รู้สึกมีความหวังน้อยลง จากปัญหาของ
ประชาธิปไตยไทย ผมขอให้ลองดูประเทศฝรั่งเศส ฝรั่งเศสหนักกว่าเรา
มากแล้วล้มลุกคลุกคลานนานประเทศไทยเยอะ ๑๕๐ ปีเป็นอย่างน้อยที่

เขาล้มลุกคลุกคลานและฆ่ากันไปมา หรือประเทศเยอรมนี ถ้านับจริงๆ ตั้งแต่เยอรมนีเริ่มสาธารณรัฐไวมาร์ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ก็ปี ค.ศ. ๑๙๑๙ ยังขาดอีก ๓ ปีครบ ๑๐๐ ปี

ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ หรือว่า ปี พ.ศ. ๒๕๗๕ ผมเห็นว่ามันคือการ organization การเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นทั่วโลกอยู่แล้ว เมื่อผู้คนที่ต้องการความเป็นธรรมมากขึ้น สิ่งที่คุณเรียกร้องคือการมีส่วนร่วม เมื่อคนเสียภาษากันมากขึ้น ก็อยากจะเรียกร้องว่าไอ้เงินที่เป็นเงินของผมจ่ายภาษีไป รัฐบาลเอาไปใช้อย่างไร สุดท้ายแล้วเป็นเรื่องที่มีมันเกิดขึ้นมาแล้วในอังกฤษ ถ้ามองว่า House of Lords ใน Magna Carta มันเกิดขึ้นมาได้ยังไง ก็เรื่องของขุนนางต้องเสียภาษี จึงรวมตัวกันไปเรียกร้อง ต่อมาเกิดชนชั้นพ่อค้าขึ้นมา พวกพ่อค้าก็เสียภาษี ก็ต้องการจะมีส่วนร่วมบ้างว่าภาษีที่เขาเสียไปเอาไปทำอะไร ก็เลยเกิดเป็น House of Commons ขึ้นมา

จากอังกฤษ อเมริกาก็แบบเดียวกัน เมื่ออังกฤษไม่ยอมให้อเมริกามีผู้แทนในสภา Westminster แต่อยากภาษีเก็บพวกเขาอยู่ เขาก็ประกาศเอกราชแล้วเกิดเป็นประเทศอเมริกาขึ้นมาธรรมเนียมก็ประกาศใช้ ค.ศ. ๑๗๘๗ ก่อนปฏิวัติฝรั่งเศส ๒ ปีด้วยซ้ำไป อเมริกาก็ตั้ง ๒๐๐ กว่าปีแล้วถ้ามองอเมริกา ๒๐๐ กว่าปีแล้วได้อะไร ได้ Donald Trump ดังนั้นไม่ต้องท้อใจกับประชาธิปไตยของไทยที่อาจจะลุดลุดบ้าง

เห็นจะมีเยอรมนีที่เป็นตัวอย่างในทางบวก เยอรมนีเมื่อ ๘๐ ปีที่แล้ว เยอรมนีเป็นผู้ร้ายของโลกใบนี้ เพราะว่ามีส่วนนำประเทศที่ชื่อ Adolf Hitler แม้ว่าจะได้เสียงในสภาจากพรรคนาซีเพียงแค่ ๓๓ เปอร์เซ็นต์ แต่ด้วยกลยุทธ์นอกสภาต่างๆ ก็ทำให้สามารถตั้งรัฐบาล มีเสียงข้างมากขึ้นมาได้ แล้วตัวเองก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ก่อนตั้งบรมราชาธิปไตยปี ๑๙๓๔ ฮิตเลอร์ขึ้นสู่ตำแหน่งนายกฯ จอมพล Paul von Hindenburg ขึ้นเป็น

ประธานาธิบดี อันนี้เป็นเคราะห์ร้ายของเยอรมนี เมื่อประธานาธิบดีซึ่งเป็นคนเดียวที่คุมฮิตเลอร์ได้ถึงอัสัญกรรมขึ้นมาก็เสร็จเลย ฮิตเลอร์ก็รวมตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกับตำแหน่งประธานาธิบดีเข้าด้วยกัน แล้วก็นำพาประเทศเยอรมนีเข้าสู่ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จและก่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นมา

ท่านทราบอยู่แล้วว่าในเรื่องของสงครามโลกครั้งที่ ๒ อาจารย์ปรีดีก็มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะว่าอาจารย์ปรีดีอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับเยอรมนีในตอนที่ เยอรมนีเป็นผู้ร้ายของประชาคมโลก ถ้าถามว่าตอนนั้นพระเอกคือใคร ในขณะที่ตุลอำนาจสงคราม ดุลกำลังสงครามในยุโรปมันดุลกันอยู่ระหว่างเยอรมนีข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งคืออังกฤษกับรัสเซีย ไม่พูดถึงฝรั่งเศส ฝรั่งเศสแพ้ไปตั้งแต่ ๗ วันแรกแล้วในตอนนั้น ดุลมันเปลี่ยนไปเมื่อญี่ปุ่นก็ลากเอาอเมริกาเข้ามาสู่สงคราม ก็ทำให้เยอรมนีแพ้สงครามไปในท้ายที่สุด ประเด็นคือเมื่อ ๘๐ ปีที่แล้ว ผู้ร้ายคือเยอรมนี พระเอกคืออเมริกา แต่ตอนนี้ดูเหมือนโลกจะกลับข้างกัน ผู้ร้ายดูเหมือนว่ากำลังจะกลายเป็นอเมริกาโดยที่ผู้นำเองก็มาจากวิถีทางในแบบที่ใช้กระบวนการเลือกตั้งเข้ามา แล้วพระเอกของโลกตอนนี้คือใคร Angela Merkel

ผมเรียกว่าสิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญที่ผมอยากจะพูดถึง คือระบอบการเมืองที่จะเกิดขึ้นหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยระบอบนี้คือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเกิดหลัก the king can do no wrong ขึ้นมา แล้วเป็นจุดเริ่มต้นของการปกครองในหลักการพื้นฐานที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ คือประชาธิปไตย โดยพระประมุขของประเทศคือพระมหากษัตริย์

ทีนี้สิ่งที่เป็นการคำว่า “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ของอาจารย์ปรีดี ก็จะมีมิติทางเศรษฐกิจทางวัฒนธรรมทางสังคม ผมจะได้พูดในตอนท้าย แต่เอาเรื่องการเมืองก่อน ความจริงโดยหลักการในข้อที่ผมพูดไปสักครั้งนี้

คือมาตรา ๑ “อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ได้โดย
นัยของการที่ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ คือในหลวง
รัชกาลที่ ๗ ท่านเป็นผู้มอบอำนาจสูงสุดนี้ให้กับราษฎรทั้งหลาย ว່าง่ายๆ
คือฐานะของรัฐธรรมนูญฉบับแรก เป็นหนังสือมอบอำนาจอธิปไตยให้กับ
ประชาชน อันนี้เป็นสิ่งที่แตกต่างกับรัฐธรรมนูญ ๒ ฉบับที่เราทราบกัน
ภายหลังว่าก็ได้มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาร่างรัฐธรรมนูญ
และทำให้คณะราษฎรถูกโจมตีว่าใจเร็วด่วนได้ซึ่งสุกก่อนห่าม ในหลวง
รัชกาลที่ ๗ ท่านทรงรู้อยู่แล้วถึงความแตกต่างว่า ขณะที่มาตรา ๑ ของ
รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ คือ “อำนาจสูงสุดของประเทศ
เป็นของราษฎรทั้งหลาย” มาตรา ๑ ของร่างรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับ
“อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของพระมหากษัตริย์” คือระบอบการ
ปกครอง เป็นคนละอย่างกัน โดยระบอบการปกครองตามร่างรัฐธรรมนูญ
ที่ผู้เชี่ยวชาญมาร่างให้ ยังไม่เกิด the king can do no wrong ยังไม่เกิด
การปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์จากความขัดแย้งและความตึงเครียด
ในทางการเมืองของแต่ละประเทศและประเทศไทยในขณะนั้น แม้ว่า
มาตรา ๑ จะเป็นหลักการดังเช่นว่านั้น ร่างรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับก็ยังไม่
ผ่านความเห็นชอบจากบรรดาข้าราชการผู้ใหญ่พระบรมวงศานุวงศ์
ผมคิดว่าในข้อนี้มันคือเรื่องที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ

ประเด็นสำคัญคือ รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕
ในหลวงรัชกาลที่ ๗ ทรงเติมคำว่าชั่วคราวเข้าไป แล้วก็ทำให้เกิดการมา
ปรับปรุงให้กลายเป็นฉบับถาวรแล้วก็ประกาศใช้ใหม่อีก ๕ เดือนเศษๆ
วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้วเราเรียกว่าวันรัฐธรรมนูญ ถ้าไปดูแล้ว
ถ้าใครศึกษาดูรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ คือฉบับ
๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ฉบับขยายที่ได้เพิ่มเติมเข้าไป

สิ่งสำคัญมากที่ผมจะพูดถึงในตอนี้ ผมจะพูดถึงประเทศไทย
เยอรมนีอีกครั้งหนึ่ง ระบบรัฐสภาคือระบบที่ประเทศไทยใช้ตั้งแต่
เปลี่ยนแปลงการปกครองมา เป็นระบบที่มีจุดอ่อนโดยตัวของมันเพราะ
อะไร เพราะว่าหน้าที่ประการแรกของรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตย
คือการวางหลักการเรื่องของการแบ่งแยกอำนาจ separation of power
ข้อนี้คนจำนวนมากก็ยังไม่เข้าใจนัก

ผมยกตัวอย่างเช่น ที่ผมยกบ่อยๆ คือถ้ามีเค้กชิ้นหนึ่ง มีคน
๒ คนจะได้กินเค้กคือ นาย ก. กับ นาย ข. เราให้คนหนึ่งเป็นคนตัดเค้กคือ
นาย ก. เราจะทำอย่างไรให้ผู้มีอำนาจคือ นาย ก. ตัดเค้กให้นาย ข. เท่ากัน
วิธีการแบบไทยๆ คือว่าไปขอร้องนาย ก. ให้เป็นคนตี ถ้านาย ก. ตัดเค้ก
ไม่เท่ากันก็จะโจมตีนาย ก. ว่าเป็นคนเลว หาทางจัดการอย่างหนึ่ง
อย่างไรไป และวิธีการที่ชอบจัดการคือด้วยการปฏิวัติ ถ้ามว่าการแบ่ง
อำนาจคืออะไร ก็คือถ้าหากว่านาย ก. เป็นคนตัดเค้ก คนเลือกเค้ก
ต้องเป็นอีกคนหนึ่งคือ นาย ข. ถ้าหากว่านาย ก. ตัดเค้กอย่างเดียว แต่
คนเลือกคือ นาย ข. แล้วนาย ก. มีเจตนาอยากกินเค้กชิ้นใหญ่กว่า เลยตัด
เค้กชิ้นหนึ่งใหญ่กว่า ผลลัพธ์ก็คือว่านาย ก. จะได้เค้กชิ้นเล็ก เพราะคน
เลือกคือ นาย ข.

นี่คือหน้าที่ของรัฐธรรมนูญ แต่ปัญหาของระบบรัฐสภาคือ
เนื่องจากว่านายกรัฐมนตรีมาจากเสียงข้างมากของสภาผู้แทนราษฎร
ซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐบาลมีอำนาจภายใต้กฎหมายที่มาจากฝ่าย
นิติบัญญัติใช้ใหม่ แต่พอระบบรัฐสภา นายกรัฐมนตรีมาจากเสียงข้าง
มากของฝ่ายนิติบัญญัติ ผลลัพธ์คืออะไร ฝ่ายบริหารครอบงำฝ่าย
นิติบัญญัติได้ด้วยเสียงข้างมาก ก็เลยไม่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลกันอีก
ต่อไป แล้วก็เครื่องมือของฝ่ายรัฐบาลในการครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติก็คือ
ใช้พรรคการเมือง อ้างมติพรรคในการทำให้ ส.ส. ยกมือให้กับรัฐบาล

นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศเยอรมนีสมัยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์
นั่นเอง เมื่อ ส.ส. ของรัฐบาลต้องยกมือให้กับฮิตเลอร์ทุกสิ่งอย่าง
ไม่สามารถยกมือเป็นอย่างอื่นได้ แต่ว่าประเทศเยอรมนีก็เป็นตัวอย่าง
เพราะว่าก่อนหน้าฮิตเลอร์ เป็นผลร้ายของรัฐสภาในอีกรูปแบบหนึ่ง
นั่นคือถ้าหากว่ารัฐบาลครอบงำสภาาก็จะเกิดเผด็จการโดยใช้
พรรคการเมืองขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่งคือรัฐบาลแบบตรงข้าม คืออ่อนแอ
ไม่มีสิทธิภาพ เพราะว่าลำพังเพียงพรรคหนึ่งพรรคใด ไม่สามารถตั้ง
รัฐบาลได้โดยลำพังก็ต้องไปชวนพรรคอื่นมาร่วมรัฐบาล ปัญหาคืออะไร
พรรคที่จะมาร่วมรัฐบาลเขาต้องรองตำแหน่งต่อรองเก้าอี้รัฐมนตรี พอถึง
เวลาจะไปตรวจสอบเขาจะไปสั่งอะไร ถ้าทำงานบริหารกระทรวงไม่ได้
ก็ไม่ควบคุมอะไรไม่ได้มากเพราะถ้าเขาถอนตัวไปไปอยู่อีกข้างหนึ่งรัฐบาล
ก็ล้ม ว่าง่าย ๆ คือสิ่งที่ตรงกันข้ามของรัฐบาลเข้มแข็งเกินไปก็คือ
รัฐบาลที่อ่อนแอเกินไป และนี่คือสภาพของการเมืองก่อนหน้าฮิตเลอร์
จะขึ้นสู่อำนาจ

ว่าง่าย ๆ คือระบบรัฐสภามีข้อเสียโดยตัวมันเอง คือถ้าไม่เกิด
รัฐบาลที่เป็นเผด็จการไปเลยก็อ่อนแอไปเลยและประเทศไทยก็เผชิญกับ
ปัญหาของระบบสภามาแล้วทั้ง ๒ แบบ ประเด็นคือว่าน่าสนใจ ประเทศ
เยอรมนีนั้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เยอรมนีตะวันตก ความจริงเขา
เลือกได้เพราะประเทศเขาเป็นสาธารณรัฐ ว่าง่าย ๆ คือเขาสามารถ
เลือกระบบการเมืองที่ประมุขของประเทศมาจากการเลือกตั้งได้ คือ
ระบอบประธานาธิบดี แต่ประเทศเยอรมนียังคงเลือกระบบรัฐสภาต่อไป
ก็แปลว่าระบบรัฐสภา มันมีข้อดีอะไรบางอย่างใช้ไหม แล้วที่สำคัญคือว่า
เยอรมนีก็เลือกระบบรัฐสภาโดยที่ได้หาวิธีการแก้ไขทำ อย่างไรให้รัฐบาล
ไม่สามารถที่จะมาครอบงำสภาได้ ผมขอขยายความสั้น ๆ นิดเดียว คือ
ระบบประธานาธิบดีแม้ว่าจะมีจุดแข็งเรื่องการแบ่งแยกอำนาจเพราะว่า

ฝ่าย ส.ส. กับ ฝ่ายบริหาร ต่างคนก็ต่างมาจากการเลือกตั้งที่แยกกัน การถ่วงดุลกันก็จะดีกว่าเพราะเป็นคนละพวกกัน แต่ข้อเสียคือว่าดังเช่นกรณีที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาสมัย Barack Obama เมื่อรัฐบาลไม่มีเสียงข้างมากในสภา เสนอกฎหมายอะไรก็ไม่ผ่าน งบประมาณที่จะบริหารไปตามนโยบายก็ไม่ผ่าน เพราะไม่มีเสียงข้างมาก คือว่าง่ายๆ มันมีดีมีเสียเป็นคนละอย่าง เยอรมนีก็เลือกระบบสภา แต่ได้ข้อมัจจุที่เป็นจุดอ่อน ๓ ข้อ คือเขาวีเคราะห้ว่าเครื่องมือของรัฐบาลในการครอบงำ ส.ส. คือพรรคการเมือง ก็เลยแก้ ๓ ข้อ ข้อแรกคือ ส.ส. นั้นควรสังกัดพรรคการเมืองแต่ไม่บังคับให้ต้องสังกัดพรรคการเมือง ว่าง่ายๆ คือเปิดโอกาสให้มี ส.ส. ที่ไม่สังกัดพรรคได้ เพื่อให้ ส.ส. นั้นสามารถจะเป็นตัวของตัวเองได้ในระดับหนึ่ง ไม่ถูกพรรคมาครอบงำเกินไป ข้อสองมีการประกันเสรีภาพในการทำหน้าที่ผู้แทนปวงชน ถ้าหากเป็นเรื่องการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนแล้วใครก็มาสั่งหรือบังคับ ส.ส. ไม่ได้ เรียกว่าหลัก free mandate อิสระอาณัติของผู้แทนปวงชน ข้อสาม สร้างหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง เพื่อประกันว่าพรรคการเมืองเป็นของสมาชิกทุกคน ไม่มีใครเป็นเจ้าของพรรคแล้วมาสั่ง ส.ส. ยกมือได้

เยอรมนีตะวันตกก็ร่าง basic law ขึ้นมาบนพื้นฐานของหลักการที่ว่านั่นแล้วผลลัพธ์คืออะไร เยอรมนีที่เป็นประชาธิปไตยติดอันดับ ๑๐ ดีที่สุดในโลก ๑๐ อันดับแรก top ten ของประชาธิปไตยจากการให้คะแนน ของสถาบัน democracy ranking เยอรมนีเป็นประเทศเดียวที่ประเทศขนาดกลางค่อนข้างใหญ่ ที่ติด top ten ประเทศที่เหลืออีก ๙ ประเทศ เป็นประเทศที่มีประชากรน้อยทั้งสิ้น ๕ ล้านคน ๑๐ ล้านคนในประเทศสวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก ออสเตรเลีย แม้กระทั่งอังกฤษที่ชนะสงคราม แม้กระทั่งฝรั่งเศสที่ชนะสงคราม

สหรัฐอเมริกาที่ชนะสงครามโลกครั้งที่ ๒ อย่างดีก็แค่ top twenty คือ ๒๐ อันดับแรก นี่คือผลจากการแก้สำเร็จ แล้วเกี่ยวกับเราอย่างไร

รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๗๕ ผมจะอ่านให้ฟัง “มาตรา ๒๐ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย มิได้แทนแต่เฉพาะผู้ที่เลือกตนขึ้นมา ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของตนโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมายใดๆ” แล้วอาจารย์ปรีดีก็ไม่บังคับ ส.ส. ให้สังกัดพรรค ว่าง่าย ๆ คืออาจารย์ปรีดีทราบเป็นอย่างดีว่าจุดอ่อนของระบบรัฐสภาคืออะไร แล้วก็ได้วางหลักการนี้เอาไว้แล้ว และหลักการนี้ก็ได้อยู่มา ฉบับ ๒๔๘๙ ฉบับ ๒๔๙๒ ฉบับ ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๔๙๕ ฉบับ ๒๕๑๑ จนกระทั่งหายไปในปี ๒๕๑๗ แล้วก็หายไปเลย ประเทศไทยก็บังคับให้ ส.ส. ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของพรรคการเมืองตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ เป็นต้นมา สิ่งที่มีนัยเกิดขึ้นในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาเป็นผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงในเดอนครั้งทางของประชาธิปไตยไทย คือเมื่อ ๒๕๑๗

ผมยกตัวอย่างง่าย ๆ คือถามว่าร่างพระราชบัญญัติฉบับสุดท้ายที่สภาผู้แทนชุดสุดท้ายพิจารณาก่อนที่จะมีการยุบสภาในชื่ออะไร และเป็นที่มาของการทำให้รัฐบาลต้องพังไปเลย พระราชบัญญัตินิรโทษกรรม บรรดา ส.ส. ที่ยกมือให้กับร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมฉบับสุดท้าย เขาไม่รู้ไหมว่ายกมือจะเกิดปัญหา เขาไม่รู้ เห็นด้วยไหม ไม่เห็นด้วยทำไมยกมือ เขาสั่งให้ยกมือ เพราะว่าหลักการคือตรงนี้ ถ้าหากปล่อยให้สภาผู้แทนราษฎรคุยเองได้ เราจะไม่มาไกลถึงขั้นนี้ การแก้ปัญหาต้องแก้ที่สาเหตุคือต้องทำให้ ส.ส. เป็นตัวของตัวเอง บรรดาเจ้าของพรรคจะมาสั่งไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงพรรคการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งทั้งหมดที่ผมพูดไป มันมีตั้งแต่ต้นหมุด แต่เลิกไป

ถามว่าฉบับ ๒๕๖๐ ของอาจารย์มีชัย ฤชุพันธุ์ ยังคงทำให้ ส.ส. ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของพรรคการเมือง แม้ว่าจะมีเงื่อนไขหลักที่เรียกว่า free mandate กลับมาใหม่ ความจริงหลัก free mandate กลับมาตั้งแต่ ปี ๕๐ อิสรระแต่อย่างบังคับสกัดพรรค ผลลัพธ์คืออะไร free mandate ใช้ไม่ได้ เพราะว่าสมัยหน้าคุณต้องลงสมัครในพรรคการเมืองใช่ไหม ก็ต้องจงรักภักดีต่อพรรคหนึ่งแล้วเขาไม่ส่งคุณลงสมัครต่อ ความจริงผม เรียกว่าการบังคับสกัดพรรคไม่ได้แปลว่าเราจะส่งเสริมให้มี ส.ส. อิสรระ มากๆ ตัวอย่างในอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา ออสเตรเลีย ทุกประเทศ ชัดเจนหมด คือ ส.ส. อิสรระมีน้อยเพราะประชาชนเขาเลือก ส.ส. ที่สังกัด พรรคก็เหมือนได้นโยบายด้วย เลือกนายกฯ ผ่านการเลือก ส.ส. ด้วยการเลือก ส.ส. อิสรระ ได้แค่ ส.ส. ดังนั้นการไม่บังคับ ส.ส. ให้ต้องสังกัด พรรคไม่ใช่การส่งเสริมให้มี ส.ส. อิสรระมากๆ แต่คือการส่งเสริมให้ ส.ส. เป็นอิสรระจากเจ้าของพรรคต่างหาก พูดอย่างตรงที่สุด

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไม่เข้าใจเรื่องนี้เลย ผมอ่านเฉพาะ มาตราเรื่องหลักอิสรระอาณัติ มาตรา ๑๑๔ “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภาย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย” แค่เรื่องสมาชิก วุฒิสภาย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยนี้ก็ประหลาดแล้วใช่ไหม เพราะว่า คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นคนเลือก ส.ว. แต่มาเขียนเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยในชุดแรกแล้ว โดยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมายหรือความครอบงำใดๆ และต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ ซื่อสัตย์สุจริตเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุก ของประชาชนโดยรวม โดยปราศจากการขัดกันผลประโยชน์ หลักการ เหมือนจะดี แต่ว่าการจะทำให้ ส.ส. ไม่ถูกครอบงำ วิธีการคือต้องทำให้ เขาเป็นอิสรระจากพรรคการเมืองระดับหนึ่ง อิสรระแต่ก็ต้องสมดุลกัน ระหว่างเสรีภาพกับวินัย

เนื่องจากเวลาจำกัด ผมจึงยกเรื่องนี้มาเพียงเท่านี้ ว่าสิ่งที่เป็นเรื่องของการเมืองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงคืออะไร ความจริงยังมีประเด็นเรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ถ้าไปอ่านงานในช่วงหลังๆ ของอาจารย์ปรีดี ท่านพูดถึงประชาธิปไตยสมบูรณ์ ความหมายคือประชาธิปไตยมีแค่การเมืองไม่ได้ แต่ต้องมีทางเศรษฐกิจด้วย สิ่งนี้คือสิ่งที่อาจารย์ปรีดีพยายามทำด้วยการร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้นมา แต่ท่านทำไม่สำเร็จและถูกกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์ ผมเรียกว่าความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์หรือฟาสซิสต์กับแบบอาจารย์ปรีดีอยู่ตรงนี้ หลักความเสมอภาคในระบบประชาธิปไตยไม่เหมือนกับความเสมอภาคในระบบคอมมิวนิสต์ตรงไหน ระบบคอมมิวนิสต์นั้นเหมือนกับว่าทุกคนต้องเท่ากันหมด มีอะไรก็เท่ากันหมด แต่ความเสมอภาคของระบบประชาธิปไตยคือโอกาส โอกาสที่ต้องเสมอกัน คนทำมากได้มาก คนทำน้อยได้น้อย เค้าโครงการเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีคือสร้างโอกาสที่เสมอกัน โดยมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยการผลิตคือที่ดิน ทุกคนมีโอกาสที่เสมอกัน ไม่ได้แปลว่าทุกคนมีเท่ากัน ที่เท่ากันคือโอกาส แต่น่าเสียดายเรื่องนี้ก้าวหน้าเกินไปในขณะนั้น แล้วคนไม่เข้าใจว่านี่คือคนละเรื่องกันกับระบบคอมมิวนิสต์ จึงทำให้อาจารย์ปรีดีถูกโจมตี

ในทางวัฒนธรรมทางสังคมคืออะไร เราเรียกด้วยศัพท์สมัยใหม่ว่า civic education คือประชาธิปไตยสำเร็จได้ ประชาชนต้องเป็นพลเมืองด้วย คือรับผิดชอบต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องใช้การศึกษา เมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นมา อาจารย์ปรีดีเลือกวันที่ ๒๗ มิถุนายน เป็นวันก่อตั้งธรรมศาสตร์ ไม่เลือก ๒๔ มิถุนายน เหตุใดอาจารย์ปรีดีถึงไม่เลือกวันที่ ๒๔ มิถุนายน ก็เพราะวันที่ ๒๗ มิถุนายน อำนาจอสูงสุดของประเทศได้กลายเป็นของราษฎรทั้งหลาย อาจารย์ปรีดีจึงเลือกวันที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศเป็น

วันก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์จึงไม่ใช่ของคณะราษฎร แต่เป็นมหาวิทยาลัยของราษฎร
อาจารย์ปรีดีท่านไม่ได้คิดทำเพื่อคณะราษฎร ท่านคิดเรื่องราษฎร ซึ่งไม่
เหมือนกัน ประเด็นที่ท่านอาจารย์ได้พูดในวันเปิดมหาวิทยาลัย ท่านพูด
ว่า “ยิ่งในสมัยที่ประเทศของเราปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้
แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีมหาวิทยาลัยสำหรับประชาชนความรู้
ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้กับพลเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะ
เป็นได้”^๖ นี่คือเรื่องของทางการศึกษาซึ่งเป็นหลักข้อที่ ๖ ของคณะราษฎร

ก่อนหน้าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถ้าไม่นับ
โรงเรียนกฎหมายกับโรงเรียนแพทย์ ประเทศไทยมีเพียงแค่จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่พออาจารย์ปรีดีตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ขึ้น ๒ ปี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็เกิดเกษตรศาสตร์ เกิด
ศิลปากร มหิดล ม.เชียงใหม่ ม.ขอนแก่น ม.สงขลานครินทร์ เป็นลำดับไป
ซึ่งก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่มี มีเพียงแค่จุฬาลงกรณ์
ที่เดียว การศึกษาเป็นของชนชั้นสูงเท่านั้น นี่คือนี่ที่เกิดขึ้นเป็นผลของ
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ เมื่อมีการ
ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ทั้งหมดที่พูดมาประโยชน์คืออะไร มีสิ่งที่ผม
ชื่นชมอาจารย์ปรีดีเป็นอย่างมากอย่างหนึ่ง คืออาจารย์ปรีดียอมรับว่า
ตัวเองก็ผิดพลาด นี่คือความยิ่งใหญ่ของอาจารย์ปรีดี อาจารย์ปรีดีพูด
ประโยคอมตะว่า “ข้าพเจ้าอายุ ๓๒ ปี พวกเราได้ทำการอภิวัฒน์ แต่
ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน และครั้งนั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น

---

^๖ คำกราบบังคมทูลของหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ในฐานะ
ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) ต่อผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ ในวันสถาปนามหาวิทยาลัย วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗.

ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ^๗ คือท่านยอมรับว่าผิดพลาด นี่คือสิ่งที่เราควร
จะเรียนรู้ ว่าที่ผ่านมาเราผิดพลาดอะไรไปก็แก้ไข เราเปลี่ยนแปลง
ประวัติศาสตร์ไม่ได้ แต่เราสามารถเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ได้ เพื่อให้
ประชาธิปไตยของไทย ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นเมื่ออำนาจสูงสุดได้กลายเป็นของ
ประชาชนจากการลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกเมื่อ
วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ประสบความสำเร็จในวันข้างหน้า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ตีระสังขะ

อาจารย์ปริญญาทำให้เราเห็นถึงแนวคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์
ของอาจารย์ปรีดีว่าทำแล้วเกิดผลหรือไม่ มีหลายประเด็นโดยเฉพาะ
ทางการเมือง สิ่งที่อาจารย์ปรีดีพยายามทำและวางรากฐานก็คือทำ
รอยต่อของระบอบให้มันสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผ่านรัฐธรรมนูญ ทั้งเรื่องกฎกติกา
สูงสุดของประเทศ รวมถึงหาข้อบกพร่องและอุดช่องว่างไว้ก่อนหน้านั้น
แล้ว แต่อย่างไรก็ดี ณ วันนี้การเมืองได้ย้อนกลับมา ยังไปไม่ถึง ณ จุดนั้น
สำหรับประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ แนนอนอาจารย์บอกว่ายังไม่ถึง
ยังมีความหวัง และน่าจะไปได้ถ้าทุกคนรวมใจกัน อีกประเด็นหนึ่งที่เป็น
ผลพวงจากแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยสมบูรณ์ของอาจารย์ปรีดี ทัศนะ
สังคมที่เป็นประชาธิปไตยผ่านมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัย
ที่ถูกกล่าวหาเยอะพอสมควรว่าชายของเก่ากิน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคง
คุณค่าบางอย่าง ดิฉันคิดว่า มันต้องทำและทำต่อเนื่องคือเรื่องการศึกษา
เยอรมนีทำสำเร็จ ที่อาจารย์เคยเล่าว่าอย่าง civic education ที่เยอรมนี
ทำสำเร็จ ไทยเราถ้าจะเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ เรื่องการศึกษาที่อาจารย์
ปรีดีตั้งใจไว้ ธรรมศาสตร์ก็จะสืบสานความตั้งใจนี้ต่อไป ดิฉันคิดว่านี่เป็น

---

^๗ Paul, "Pridi Through A Looking Glass," *Asiaweek* (28 December 1979-4 January 1980).

บทเรียนที่ทำให้เราได้กลับมาทบทวนว่าอะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้ แล้วเราจะไปถึงจุดนั้นด้วยเจตนารมณ์ประชาธิปไตยร่วมกันได้อย่างไร ลำดับถัดไปเป็นทิศทางด้านรัฐศาสตร์ โดยอาจารย์ปฤถณ อาจารย์น่าจะมองให้เห็นภาพการเมือง โดยเฉพาะเรื่องบทเรียนและพัฒนาการประชาธิปไตย และมองโดยผ่านแนวคิดของอาจารย์ปรีดี

อาจารย์ปฤถณ เทพนรินทร์

ในหัวข้อวันนี้ “แนวคิดของปรีดี พนมยงค์ กับบทเรียนและพัฒนาการประชาธิปไตยไทย” ผมจะพูดในประเด็นที่ว่า มรดกทางภูมิปัญญาของอาจารย์ปรีดีเหมาะสำหรับคนทั้งหลายซึ่งกำลังแสวงหาลัทธิที่ดีกว่า ในยุคที่เรา กำลังจะเดินเข้าสู่ศักราชใหม่แห่งการผูกตัวเข้ากับทุนนิยมอย่างแน่นแฟ้นกว่าเดิม นี่เป็นใจความอันหนึ่ง ฉะนั้นสิ่งที่จะพูดมีด้วยกัน ๓ เรื่องในวันนี้คือ (๑) สภาพปัจจุบันเป็นอย่างไร อะไรคือสิ่งที่เรียกว่าศักราชใหม่ของการผูกตัวเข้ากับทุนนิยม คือคอนเซ็ปต์แบบ deep marketization และ (๒) อะไรคือแนวคิดของอาจารย์ปรีดีที่

เหมาะเจาะกับสภาพแบบนี้ (๓) สุดท้ายคือเหมาะกับใคร และทำไมถึงเหมาะกับคนเหล่านั้น จะพูด ๓ เรื่องผ่านประเด็นพวกนี้ หนึ่ง ที่พูดวันนี้ไม่ได้มีอะไรใหม่มาก เพียงแต่เรียบเรียงให้นำสนใจขึ้น อันไหนที่หยิบมา ก็อาจอิงเป็นระยะ ๆ ใจความหลักของหัวข้อคือ winter is coming ก็คือพายุใหญ่กำลังจะมา ถ้าอยากจะผ่านพ้นมันไปให้ได้ วิธีหนึ่งที่โอกาสเอื้ออำนวย และน่าทดลองเติมฟันแม้จะไม่ง่าย ก็คือการร่วมกันสร้างชาตินิยมที่มีพวกเราเป็นสมาชิกอย่างเสมอหน้า ถ้าจะเริ่มกันน่าจะเริ่มผ่านพวกเรา

หัวข้อแรก ถ้าใครติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่บ้าง จะพบว่า ๒-๓ ปีหลังเราพูดกันมากเรื่องกับดักรายได้ปานกลาง แปลว่าสภาพของประเทศกำลังพัฒนาที่ถีบตัวจากความยากจนได้ในบางระดับ มีการพัฒนาอุตสาหกรรมเบาในบางระดับ ทำให้ประชาชนกินดีอยู่ดีได้บ้าง อย่างไรก็ตาม มันไปไกลกว่านั้นไม่ได้ นี่เป็นโจทย์อันหนึ่งในทางเศรษฐกิจที่ไม่ว่าชนชั้นนำฝ่ายไหนก็ทราบ และต้องการจัดการกับสภาพแบบนี้ หากจะกล่าวให้เฉพาะเจาะจงคืออาจจะต้องการยกระดับของชนชั้นกลางใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น หรือว่าชาวนารายได้ปานกลางเหล่านี้ ให้พวกเขาเข้าไปสู่ในระบบตลาดให้มากขึ้น ผลักดันให้การผลิตที่ไม่สามารถแข่งกับใครได้ เช่น การผลิตที่มีแรงงานราคาถูก การผลิตที่ใช้ทุนแรงงานเข้มข้น ผลักให้คนเหล่านี้เปลี่ยน และผลักดันให้กลายเป็นตลาดใหม่ที่ยกระดับแล้ว

เรื่องนี้อาจารย์เกษียร เตชะพีระ เคยให้ทัศนะไว้ในปี ๒๕๕๖ ท่านพูดถึงการจัดการโจทย์เรื่องนี้ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร คือโจทย์ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านการใช้โครงการปรับเปลี่ยน logistic หรือว่าการทำรถไฟความเร็วสูง และปรับการคมนาคมทั้งหมดมันคือโจทย์นี้ โดยหวังว่าการปรับเส้นทางคมนาคม การปรับ logistic พวกนี้ จะผลักดันการอุตสาหกรรม ลดการอุตสาหกรรมแบบที่ใช้แรงงานเยอะ ๆ ค่าแรงต่ำ

เทคโนโลยีต่ำให้มันลดลงไปได้ โดยผลักดันให้อุตสาหกรรมพวกนี้ไปอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านแทน และแทนที่อุตสาหกรรมพวกนี้ด้วยอุตสาหกรรมที่เน้นความเข้มข้น ทุนมนุษย์เข้มข้น ความรู้เข้มข้น หรือ Hi-tech ค่าแรงสูงขึ้น และก็หวังกันว่าหากโครงการนี้จะได้ดำเนินการ จะนำพาให้เราพ้นจากรายได้ปานกลางไปอีกก้าวหนึ่ง

อย่างไรก็ดี ในสภาพของอะไรแบบนี้ อยากรจะบอกว่ามันไม่ใช่ครั้งแรกที่เพิ่งเกิดขึ้นในประสบการณ์ของทุนนิยมไทย สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างหนึ่ง กระบวนการก้าวสู่ของทุนนิยมไม่ว่าจะระลอกไหน มันไม่เคยสร้างคนชนะมากกว่าคนแพ้ กล่าวคือมันสร้างคนแพ้จำนวนมหาศาลมากกว่า สู้แล้วรวยไม่ใช่ทุกคน ดังนั้นหากเราต้องการอำนวยความสะดวกให้กับคนได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องดำเนินไปภายใต้สัมพันธภาพทางอำนาจแบบประชาธิปไตย ในความหมายที่ว่า ในมิติทางการเมืองที่ว่า มีการประกันสิทธิเสรีภาพให้การเรียกร้องต่อต้าน ชัดขึ้น ในนโยบายที่กำลังจะเกิด ในแง่ที่ว่าในมิติทางเศรษฐกิจคือ อนุญาตให้คนจำนวนมากที่สุดมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและตัดสินใจในทรัพยากรส่วนกลางที่พวกเขาเป็นเจ้าของ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเราคงเห็นวิธีการแก้ปัญหาหรือว่าวิธีการแก้ไขของของกลุ่มชนชั้นนำปัจจุบันได้ เราคงเห็นอะไรบางอย่าง แม้ว่ายังไม่แน่ชัดว่าจะพูดอย่างไรได้บ้าง แต่เชื่อว่าแนวโน้มโดยรวมไม่ต่างกัน การหวังว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม จะสร้างเศรษฐกิจแบบใหม่ แล้วก็โครงสร้างเหล่านั้น จะนำพาประเทศให้กลายเป็นศูนย์กลางตัวกลางทางผ่านของสินค้าและบริการ นำไปสู่การสร้างกิจกรรมเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่ตามมา และก็หวังว่าสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงนี้จะดูดซับเอาชาวนายรายได้ปานกลางให้อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ได้ ให้เราก้าวไปสู่ทุนนิยมอีกครั้ง

สิ่งที่ต่างออกไปอย่างชัดเจนนั้นคือว่าครั้งนี้ดูเหมือนเราจะอิงกับจีนอยากเด่นชัดตามโมเดลเรื่อง “เห็บสยาม” กระโดด ตามคำพูดของคุณสมชัย ลัจจพงษ์ ปลัดกระทรวงการคลัง จริง ๆ แล้วท่านสมชัยอาจจะไม่ได้พูดผิดเพราะว่า ถ้ามองในอดีตไปให้ไกลอีกหน่อยเราเคยเปลี่ยนอย่างนี้มาอย่างน้อย ๓ ระลอกแล้ว ระลอกแรกก็คือเราไปกับเศรษฐกิจอาณานิคมที่มีอังกฤษเป็นแกนนำ แล้วรอบที่ ๒ คือเราไปกับบริบทของอเมริกาภายใต้บริบทสงครามเย็น แล้วรอบที่ ๓ ก็คือ ๒๕๒๐ ระลอกของโลกาภิวัตน์ Eastern Seaboard ซึ่งได้เชื่อมตามงานของอาจารย์กุลดา เกษบุญชูรัตน์ ก็คือว่า ส่วนนี้ก็จะเป็อเมริกาอีกเช่นกัน ภายใต้ทุนของญี่ปุ่นที่มาผลิตชิ้นส่วน

และตอนนี้ไม่ว่าเราอยู่ภายใต้รัฐบาลจากไหน สิ่งที่เราากำลังจะเผชิญก็คือเรากำลังผลักดันเข้าไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกรอบ และถ้าได้เรียนรู้จากอดีตมาบ้างเราก็จะพบว่าผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละลอรกนั้นมันนำไปสู่การเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองแบบที่ไม่ค่อยเอื้อกับคนตัวเล็กตัวน้อยเท่าไร และนี่เป็นสภาวะที่เชื่อว่ามันจำเป็นต้องรับมือ ฉะนั้นในสถานะแบบนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเกิดการมีพลังกำกับจากภาคสังคมเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงและต่อรอง และดึงให้การกระจายทรัพยากรและความมั่งคั่งที่จะตามมาจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ให้ไปสู่คนจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แน่แน่นอนว่าสภาพดังกล่าว การเมืองแบบประชาธิปไตย มีเสรีภาพ จำเป็นอย่างมาก การเปิดโอกาสให้มีการรวมตัวเรียกร้อง ต่อรอง ชัดขึ้น จำเป็นอย่างมาก ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่มีในปัจจุบัน และเราก็ได้เรียนรู้มาบ้างแล้วว่าหากเราก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจโดยที่ไม่มีเรื่องพวกนี้ เราเรียนรู้มาบ้างจากสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่ามันเป็นการพัฒนาที่โตเดี่ยวและเหลื่อมล้ำสูงขนาดไหน

ในสภาพแบบนี้เราต้องการการรวมพลัง โจทย์จึงไม่ใช่ทักษะ
ซินิวส์ หรืออามาดยี่ในแง่ที่เป็นตัวบุคคล เพราะว่าไม่ว่าอย่างไรชุดใหญ่
คุณอธิปไตยไม่ว่าพวกไหนสีไหนก็แสวงหาประโยชน์สูงสุดกับพวกเขา
ก่อนอยู่แล้ว ในช่วงเวลาแบบนี้ที่เราต้องการการรักกันมากกว่าครั้งไหน
ไหน เพื่อรักษาพื้นที่และทรัพยากรที่เหลือไม่มากเอาไว้ โดยสรุปก็คือว่า
สภาพปัจจุบันมันกำลังจะเจอกับภัยคุกคามจากการกระโดดเข้าสู่ทุนนิยม
รอบใหม่อย่างลงลึกมากขึ้น ซึ่งหากไม่เป็นประชาธิปไตยก็ยากที่ส่วนแบ่ง
การกระจายทรัพยากรจะเป็นไปอย่างเป็นธรรม และก็ยากยิ่งกว่าที่จะ
ไม่ไปบีบคอใครให้เสียสละเพื่อสังเวทความเติบโตเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม
ในภัยคุกคามก็มีโอกาสอยู่ ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อสุดท้าย

หัวข้อที่ ๒ แนวคิดอะไรของอาจารย์ปรีดีที่เหมาะสมกับสภาพ
แบบนี้ ท่ามกลางความพยายามของอาจารย์ปรีดีหลายเรื่อง มี ๒ โจทย์
ใหญ่ที่อาจารย์ปรีดีพยายามทำอยู่ตลอดคือ (๑) ประชาธิปไตยสมบูรณ์
และ (๒) การประนีประนอมระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่ จะว่าไปก็
อาจจะเป็นหลังตุลาคม ๒๔๗๖ (เหตุการณ์กบฏบวรเดช) และสิ่งที่ตีความ
เพิ่มเข้าไปก็คือ เงื่อนไขแห่งความสำเร็จของ ๒ ภารกิจนี้จะเป็นไปได้เมื่อ
มีชาตินิยมของประชาชน

ก่อนจะกล่าวต่อขออธิบายวิธีการที่ใช้สำหรับการตีความสัก
เล็กน้อย คืออาจจะไม่ถึงขั้นเป็นวิวิธวิทยาแต่ว่าอาจจะเป็นการแลกเปลี่ยน
และตีความด้วยวิธีแบบไหน กล่าวคือเวลาเราต้องการนำเสนอถึงหัวข้อ
การศึกษาความคิด วิธีคิด ระบบคิด หลายครั้งเราพบว่าเรามักจะเสนอ
แบบ เช่น หนึ่งก็คือว่าบอกว่าเขาคิดอะไรหรือว่าอะไรที่ทำให้เขาคิด
แบบนั้น อันนี้ก็ทำได้ หรือจะเสนออีกแบบอย่างที ๒ ก็เช่นอาจจะเสนอ
ด้านกรรมว่าที่ผ่านมาเขาไม่ได้คิดแบบนั้นไม่ได้เชื่อแบบนั้น ซึ่งไม่จริงแล้ว
เรามีวิธีการนำเสนอที่ตีความใหม่ ดีกว่า ใหม่กว่า สิ่งที่ผมจะนำเสนอ

ในวันนี้ไม่ใช่ทั้ง ๒ แบบ อาจจะไม่คล้ายกับแบบแรกอยู่บ้างแต่ไม่ใช่แบบที่ ๒ แน่ๆ ไม่ได้ต้องการหรือทำลายหรือว่าถกเถียงกับระบบการให้เหตุผลแบบเดิม ความเชื่อชุดเดิม ไม่ได้มาเถียงตรงนั้นหรือนำเสนอแทนที่ด้วยลัทธิธรรมแบบใหม่ ไม่ใช่ ฉะนั้นที่จะบอกต่อไปนี้ในการตีความแนวคิดอาจารย์ปริตีไม่ได้จะมาบอกว่ามันตีความดีกว่า ตรงกว่า จริงกว่า หรือแหลมคมกว่าแต่อย่างใด แล้ววิธีการเหล่านี้เป็นอย่างไร พูตรวมๆ มันคือการเข้าไปสวมทับสวมรอยความหมายวาทกรรมและการตีความที่มีอยู่เดิม เข้าไปดัดแปลงโครงสร้างตีความใหม่หรือว่าบิดความหมายใหม่ให้มันรับใช้เป้าหมายที่ต้องการ ประเด็นสำคัญก็คือว่าในแง่ที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ถูกจัดอยู่ในประเภทเดียวกันกับความคิด ไม่ว่าจะเป็วิทยาศาสตร์ ชาตินิยม ก็น่าจะใช้วิธีแบบนี้ทำได้ไม่ต่างกัน อยากรู้ก็ตีไม่ได้หมายความว่าจะไปบิดเบือนเอาเองอย่างง่าย ๆ เพราะว่าต้องตระหนักด้วยว่าทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้ มันมีไวยากรณ์ที่ไม่สมมาตร กล่าวคือ บางอย่างหากอยู่ในมือของคนบางกลุ่มอาจทรงพลัง เช่น วิทยาศาสตร์ เป็นต้น อยู่ในมือของคนธรรมดา มันง่อย ในทางกลับกันแนวคิดอาจารย์ปริตีเมื่ออยู่ในมือของภาคประชาชนก็น่าจะทรงพลังกว่า

ผมมีตัวอย่าง ๒ เรื่องเพื่อให้เข้าใจวิธีการตีความแบบนี้ได้ดีขึ้น คือข่าวที่อยู่ในเร็ว ๆ นี้ สั้น ๆ เรื่องแรงงานของอาจารย์เดชรัต สุขกำเนิด ในบทความ “เศรษฐศาสตร์ในความไม่เบียดเบียน: เมื่อเท่าเทียมก็พอเพียง”^๘ ตีความเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีแง่มุมในการส่งเสริมความเท่าเทียมกันด้วยพอดีที่ว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น อาจารย์เดชรัตถึงขั้นตีความว่าแนวคิดนี้ไปกันได้กับแนวคิดทางเศรษฐกิจของมาร์กซิสม์ด้วยซ้ำ กับอีกกรณีหนึ่งก็คือ กรณี

---

^๘ อ่านบทความเต็มได้ที่ <https://thematter.co/pulse/marxist-theory-and-sufficiency-economy/23519>.

ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ที่เสนอให้มีการรับน้องแบบใช้
ความเป็นไทยกระแสหลัก ก็คือเขาบอกกับนักศึกษาที่อยู่ก่อนว่าจงคิดซะ
ว่าเรากำลังทำตามความเป็นไทยคือ “เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ
ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ”^๙ ซึ่งแน่นอนว่านักศึกษาที่อยู่มาก่อนหาก
คิดหรือเชื่อแบบนี้ มันไปกันไม่ได้วิธีคิดแบบการเน้นการว่ากหรือว่าการ
เน้นการรับน้องแบบเก่าๆ นี่เป็นตัวอย่างว่าวิธีการตีความในทรัพยากร
ทางวัฒนธรรมมันทำอย่างไรได้บ้าง ผมก็อยากจะลองทดลองใช้วิธีแบบนี้
ดูกับกรณีของความคิดอาจารย์ปรีดี

คราวนี้ ๒ เรื่องที่ตีความมรดกทางภูมิปัญญา เรื่องแรกคือ
ประชาธิปไตยสมบูรณ์ ในที่นี้ตีความว่ามันเป็นความพยายามในการปฏิรูป
เศรษฐกิจพร้อมกับการปฏิรูปการเมือง คือเน้นมิตินี้มากกว่า ซึ่งอาจจะ
ต่างกับของอาจารย์ไชยน์ต์^{๑๐}ที่ซึ่งละเอียดกว่า อาจารย์ไชยน์ต์จะตีความ
ตั้งแต่เจตนารมณ์ จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยแล้วก็สมบูรณ์ ผม
ขออนุญาตตีความรวมๆ ว่ามันเป็นเรื่องของความพยายามปฏิรูปเศรษฐกิจ
พร้อมกับการปฏิรูปการเมือง อีกเรื่องอาจารย์ปรีดีอาจจะไม่ได้กล่าวอย่าง
ชัดเจน แต่ถ้าเราดูผลงานของอาจารย์ปรีดี เราอาจจะพอกกล่าวได้ว่า สิ่งที่
อาจารย์ปรีดีทำก็คือข่าวความพยายามประนีประนอมระบอบเก่ากับ
ระบอบใหม่หลัง ๒๔๗๕ หรืออาจจะจะเป็นหลังตุลาคม ๒๔๗๖ ก็ได้ ในแง่
ที่จุดยืนของอาจารย์ปรีดีก็คือการส่งเสริมระบอบใหม่ให้ลงหลักปักฐาน
แต่ตระหนักและเข้าใจพลังระบอบเก่า ทั้งนี้ที่เชื่อมระหว่าง ๒ ประเด็น
เข้าด้วยกันและเป็นเงื่อนไขความสำเร็จ คือความเป็นชาติ ความสามารถในการ
ยึดถือความเป็นชาติ จะเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ก็ต้องมีพลัง
ขนาดใหญ่อย่างเช่นชาตินิยมเข้ามาช่วย จะประนีประนอมระบอบไหนให้
ลงหลักปักฐานและมีอำนาจนำได้ ระบอบนั้นก็ต้อยึดชาตินิยมให้ได้

^๙ ตัวอย่างข่าว เช่น <https://www.thairath.co.th/content/935970>.

มาดูเรื่องแรก ประชาธิปไตยสมบูรณ์ แม้ว่าคำคำนี้จะปรากฏเด่นชัดหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แต่หากตีความให้นัยมันกว้างขึ้น เราจะพบว่าความคิดที่ว่าประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจไม่ได้แยกออกจากกัน หลายคนคงตีความได้ประมาณนี้ ซึ่งก็ปรากฏอยู่ในงานของอาจารย์ปรีดี เช่น “อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไปในรูปใด” ซึ่งเป็นงานปาฐกถาของอาจารย์ปรีดีเมื่อกรกฎาคม ๒๕๑๖ กล่าวคือเราจะพบว่านี่คือการไม่แยกระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับการเมือง แปลว่าการปรับเปลี่ยนการผลิตควรจะสอดคล้องกับการปฏิรูปทางการเมืองด้วยเช่นกัน สำนักแบบนี้ น่าจะเป็นอิทธิพลจากสำนักแบบฝ่ายซ้ายของอาจารย์ปรีดี อย่างน้อยคณะราษฎรจำนวนหนึ่งเห็นด้วยกับสิ่งที่อาจารย์ปรีดีทำตอน ๒๔๗๕ อย่างไรก็ตามมันเป็นโซ่คร้ายที่เค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นลงเอยด้วยการกลายเป็นจุดเริ่มต้นของขัดแย้งระลอกใหม่ อาจจะเป็นบทเรียนอันสำเร็จให้กับพวกเราว่าการประเมินสูงและการปลักตันในสิ่งที่หมิ่นเหม่ในสภาพที่ยังไม่พร้อมนั้นเป็นอย่างไร ผมเชื่อตามงานอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล อีกครั้งเราพบข้อเสนอของอาจารย์ปรีดีก็คือหลัง ๑๔ ตุลา “จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม” ซึ่งจริงๆ ปรากฏการณ์หลัง ๑๔ ตุลา ก็อาจจะเป็นอีกครั้งที่มีความพยายามปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระหว่างกรรมาชีพกับนายทุน แน่แน่นอนว่าล้มเหลวอีกครั้งอย่างที่เราทราบกันดี

บทเรียนที่เราได้จากความพยายามในหลักการแบบนี้ก็คือว่าอย่างน้อย ๒ รอบของการพยายามปรับเปลี่ยนทางการเมืองไปพร้อมกับข้อเสนอทางเศรษฐกิจ บทเรียนนี้แสดงให้เห็นว่าไม่ง่ายที่เปลี่ยนแปลงภายใต้ข้อจำกัดทางโครงสร้างที่ชนชั้นนำบางกลุ่มเข้มแข็ง ยืนยง ยาวนาน พวกเขาเหล่านั้นครอบครองทรัพยากรทางอำนาจทั้งทางกำลังและทาง

ความคิด พอย้อนมาสู่ปัจจุบันเองความพยายามที่จะปฏิรูปการเมืองหรือความพยายามที่จะปรับแต่งอำนาจในการจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นมิติทางเศรษฐกิจ เราพบว่าจำนวนมากถูกแยกออกจากกัน จากปรากฏการณ์รัฐประหารรอบนี้ ดูเหมือนว่าหลายคนจะเชื่อจริงๆ ว่าการปฏิรูปก่อนเลือกตั้งจะเป็นคำสั่งัญญาที่ผู้มีอำนาจยึดมั่นทำตาม ในแง่หนึ่งจึงไม่ต่างกับการเชื่อว่าชนชั้นนำที่กุมทรัพยากรต่าง ๆ เอาไว้จะเมตตาและช่วยในการผลักดันความก้าวหน้าในเศรษฐกิจการเมือง ในแง่หนึ่งคือยอมลดอำนาจพวกเขาลงเพื่อส่วนรวม หากวัดจากการกระทำที่ปรากฏออกมาแล้ว ความเชื่อดังกล่าวในการแยกมิติเศรษฐกิจและการเมืองออกจากกัน น่าจะถูกตั้งคำถามได้ กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้หลายอย่างทั้ง พ.ร.บ.สื่อ การจัดการทรัพยากรหลายอย่างที่ทำไปแล้ว ที่ดิน แม่น้ำ เขื่อน หรือโครงการขนาดใหญ่ต่าง ๆ มันค่อย ๆ ตอกย้ำว่าไม่ว่าคนพวกไหนที่กุมอำนาจ คนพวกนั้นก็ดำเนินเศรษฐกิจไปในแบบที่ไม่กระทบต่อผลประโยชน์ของพวกเขา

ฉะนั้น หากเรามีเป้าหมายการปรับแต่งทางเศรษฐกิจให้คนเล็กคนน้อยในการจัดการทรัพยากรของพวกเขา จึงค่อนข้างจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างอย่างประชาธิปไตย ก็ต้องยอมรับว่ามันจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง ตัวแทนของประชาชนในด้านการเมือง ถึงจะอย่างไรก็ยังคงถูกกดดันได้ กฎหมายแบบปกติที่ไม่ใช่ชั้นศาลทหาร สื่อที่มีเสรีภาพและเปิดกว้าง และไม่เพียงเท่านั้น อาจจะต้องมีอำนาจต่อรองของประชาชนที่รวมตัวกันได้ มีพลังเพียงพอ กดดัน คุกคาม ควบคุมอำนาจไม่ว่าจะเป็นพวกไหน สิ่งนี้ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นพอ ๆ กัน เพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนหมู่มากตามหลักการประชาธิปไตยสมบูรณ์จริง ๆ ในแง่หนึ่งเมื่อเป็นคนมือเปล่า ไม่มีอะไรมาต่อรองมาก สิ่งที่เราพอจะสร้างได้ นั่นก็คือสิ่งที่พยายามบอกไปคือการตีความว่าใช้ชาตินิยมใหม่ การเรียกร้องประชาชาตินั้นเป็นสิ่งที่ท่านทราบ

สิ่งพวกนี้เป็นมรดกของคณะราษฎรและประชาชนผู้สืบทอด ๒๔๗๕ เช่น
กัน

มาในเรื่องมรดกภูมิปัญญาเรื่องที่ ๒ การประนีประนอมกับ
ระบอบเก่า นี่ก็เป็นอีกเรื่องที่อาจารย์ปรีดีพยายามทำมาตลอด คือความ
พยายามที่จะประนีประนอมอยู่กับระบอบเก่าก่อน ๒๔๗๕ กับระบอบ
ใหม่หลัง ๒๔๗๕ เราจะตีความทำนองนี้ได้ในปาฐกถา แม้ว่าอาจจะ
มีความโต้แย้งในความคลุมเครือความคิดอาจารย์ปรีดีในเรื่องนี้บ้าง
เช่น งานของอาจารย์ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ “จากซ้ายกลายเป็นขวา VS
สัมพันธภาพของ “ตัวบท” และ “การตีความ”: แง่คิดจากการศึกษาความ
คิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์”^{๑๐} อย่างไรก็ตามผมเชื่อว่าการตีความ
ว่าการประนีประนอมระหว่างระบอบเก่ากับใหม่ที่อาจารย์ปรีดีพยายามทำ
คืออาจารย์ปรีดีจะไม่ไปไกลกว่านั้น ผมคิดว่าเป็นโจทย์ เพราะนี่ไม่ใช่
โจทย์เฉพาะของอาจารย์ปรีดีเท่านั้น แต่เป็นเงื่อนไขของยุคสมัย กล่าวคือ
หลังตุลาคม ๒๔๗๖ สัมพันธภาพทางอำนาจไม่มีวันกลับไปเหมือนก่อน
หน้านั้นแล้ว ฉะนั้นจะอย่างไรให้ constitutional กับ monarchy ดำรง
อยู่อย่างมีดุลยภาพ ผมคิดว่าไม่ว่าฝ่ายไหนหรือพวกใดของสมการ ต่าง
ต้องการประนีประนอมในความหมายที่ว่า ประนีประนอมอย่างไรให้ฝ่าย
ตนได้เปรียบที่สุดในเงื่อนไข นั่นคือโจทย์ของเขา

เงื่อนไขในความสำเร็จที่ผ่านมา ความสามารถในการคุม
ความเป็นชาติเป็นเงื่อนไขสำคัญในการตอบโจทย์นี้ได้ เราจะเห็นร่อง
รอยของความสำเร็งนี้หลัง ๑๔ ตุลา ถ้าเราเชื่องานของอาจารย์ประจักษ์
ก้องกัรติใน และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ^{๑๑} รูปธรรมของมันแสดง

^{๑๐} ดู ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ “จากซ้ายกลายเป็นขวา VS สัมพันธภาพของ “ตัวบท” และ
“การตีความ”: แง่คิดจากการศึกษาความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์” *วารสาร
ธรรมศาสตร์* ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๓ (ก.ย.-ธ.ค. ๒๕๕๓), น. ๑๐๕-๑๓๐.

^{๑๑} ดู ประจักษ์ ก้องกัรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ (นนทบุรี: ฟ้าเดี๋ยวกัน,
๒๕๕๖).

ตอนออกมาผ่านยุค ๒๕๓๐-๒๕๔๐ ทศวรรษเหล่านั้น หลัง ๒๕๔๐ เรา
จะเห็นรูปธรรมของสภาวะดุลยภาพนี้ในบางระดับ กล่าวคือมีดุลภาพ
ระหว่าง constitutional กับ monarchy คือมันมี function ของมันที่
มันทำให้สภาพสังคมมี order ได้ คือเป็นดุลยภาพและสัมพันธ์ภาพทาง
อำนาจที่เพียงพอจะหลักให้ประชาธิปไตยก้าวหน้าได้บ้าง ภายใต้กรอบ
โครงสร้างและข้อจำกัดทางโครงสร้างจำนวนมาก อย่างไรก็ตามสิ่งพวกนี้เป็น
ลักษณะเฉพาะและหมดไปแล้วเมื่อบริบทเปลี่ยน ฉะนั้นสภาพปัจจุบันจึง
เป็นโอกาสในการสร้างดุลยภาพใหม่

หัวข้อที่ ๓ มรดกภูมิปัญญาเหล่านั้นทั้ง ๒ เรื่องที่เหมาะสมกับ
สภาพปัจจุบันเหมาะกับใครบ้าง แน่แน่นอนจั่วหัวอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่า
ว่าข้างต้นเหมาะกับสากล คือไม่ได้พูดว่าเหมาะสมอย่างสากล คำตอบ
คือสำหรับคนที่เหมาะ ขออนุญาตเสนอเป็นผู้ที่ผันถึงสังคมที่ดีกว่า ผม
เชื่อว่าอย่างนั้น ไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน นักแสวงหา ฝ่ายก้าวหน้า
อะไรก็ได้ รวมเอาคนที่เคยเชียร์ทักษิณ ทั้งเคยเชียร์รัฐประหารก็ตาม
คิดว่าในหมู่ของคนเหล่านั้นมีคนที่ผันถึงสังคมที่ดีกว่าอย่างซื่อสัตย์จริง ๆ
อย่างไรก็ตามความแตกแยกมันพัฒนามาไกลมาก พูดแบบนี้หลายคน
อาจจะรู้สึกขมคอ เพราะจะต้องไปญาติดีกับอีกฝ่ายหนึ่ง ก็ยังเชื่ออยู่ว่า
ยังมีคนที่แสวงหาอย่างนั้นอยู่จริง ๆ และมีไม่น้อยด้วย ในบุคคลเหล่านี้
นับถืออาจารย์ปรีดีเป็นอาจารย์ ซึ่งผมคิดว่าเป็นไปได้ก็น่าจะลองรวมตัว
คุยกัน ซึ่งเราเห็นปรากฏการณ์เหล่านี้อยู่บ้างในเร็ว ๆ นี้ เช่น การคัดค้าน
พ.ร.บ.สื่อ การคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ของรัฐบางเรื่อง

ถ้าเรามองว่านี่เป็นโอกาสเหมาะของการเรียนรู้ภูมิปัญญาทั้ง
สองในเรื่องประชาธิปไตยสมบูรณ์เหมาะสำหรับเราทุกคนที่อาจคิดถึงผัน
ถึงการปฏิรูป ทั้งยังเป็นข้อเตือนใจว่าผู้ที่แยกพิจารณาระหว่างเศรษฐกิจ
และการเมืองออกจากกัน ผู้ที่ผันว่าการเมืองเผด็จการจะนำมาซึ่งความ

เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตให้มันเท่าเทียมขึ้นหรือการกระจายรายได้ น่าจะหวังยาก กล่าวคือเราไม่มีอำนาจจะไปต่อรองหวังได้เพียงแค่ว่าเขาจะเอ็นดูหรือว่าเมตตา หากเราไม่เชื่อหรือว่าขัดขวางก็ไม่มีอะไรจะไปคัดค้านได้ เขาไม่จำเป็นต้องแคร์ ฉะนั้นการจับมือกับคนที่มีความผันผวนกันอาจจะเป็นสิ่งจำเป็น เงื่อนไขสำคัญอย่างที่เสนอก็คือว่า ถ้าลองดูว่าเงื่อนไขของความสำเร็จของประชาธิปไตยสมบูรณ์ หรือว่าการประนีประนอมระหว่าง ๒ ระบอบ คือการยึดกุมความเป็นชาติ หากจะเริ่มตรงนี้แน่นอนว่ามันคงต้องค่อยๆ เริ่มจากคนที่พอกันกันได้และค่อยๆ เริ่มขยายไป

และหากเรารับเอาบทเรียนของภูมิปัญญาเรื่องที่ ๒ ว่าการประนีประนอมระบอบเก่ากับระบอบใหม่ หากเราลองไปศึกษาเก็บรวมประวัติศาสตร์การประนีประนอมที่ผ่านมา เราจะรู้ว่านี่เป็นโอกาสที่จะสร้างดุลยภาพใหม่ขึ้นมาได้ ในแง่นี้การขยายแนวร่วมไปสู่สังคมวงกว้างอาจจะพอเป็นไปได้ ไม่ง่ายแน่ๆ แต่มีโอกาสภายใต้โจทย์ร่วมว่าจะทำอย่างไรให้มีพื้นที่ต่อรองกับทุนคณาธิปไตยที่กุมอำนาจรัฐ เมื่อถึงเวลาที่เราต้องกระโดดเข้าสู่ทุนนิยมในรอบล่าสุดที่กำลังจะมาถึงนี้ ซึ่งแน่นอนว่าตรงนี้จำเป็นต้องร่วมมือกันอย่างมาก

ผลสุดท้ายเรื่องที่เสนอนี้ จำเป็นจะต้องตระหนักถึง ๒-๓ เรื่องดังต่อไปนี้ ความเสี่ยง ความท้าทาย และการเติมพื้นที่ที่ทราบความเป็นชาติถือเป็นการเมืองอัตลักษณ์แบบหนึ่ง ธรรมชาติที่เสี่ยงไม่ได้ของการเมืองอัตลักษณ์ก็คือว่ามันจำเป็นต้องมีความเป็นอื่น the other การจะนิยามว่าเราหรือ self เป็นใครจำเป็นต้องมีการนำ the other มาเทียบ มันจะมีพลังได้ก็ต่อเมื่อความเป็นอื่น ที่ว่าเป็นรูปธรรม ชัดเจน จับต้องได้ เข้าใจง่าย และต้องอันตรายคุกคามต่อการดำรงอยู่ อาจจะเช่นการมีเป็นตัวบุคคลหรืออาจจะเป็นกลุ่มคนอย่างกรณีที่เราเห็นบ้าง เช่น การมี

ผู้อพยพเป็นเป้า หรือมีกลุ่มชาติพันธุ์ อาจจะไม่ใช้ตัวคนก็ได้ อาจจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้ หรือกลุ่มศาสนาก็ได้ เราอาจจะเห็นอาหรับ อิสลาม หรือว่าตะวันตกคนขาว หรืออาจจะเป็นรัฐต่างชาติที่คุณคาก็ได้หมด จะบอกว่าจะมี self ได้ต้องมีความเป็นอื่นเข้ามาเทียบ แนวโน้มที่รัฐอื่นๆ เผชิญอยู่ขณะนี้คือว่าในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ มีนัสร้างผู้แพ้จำนวนมากไว้ในระบบ สิ่งที่พบเจอก็คือการเมืองอัตลักษณ์ มีแนวโน้มไปทาง fundamentalism อย่างมาก ไม่ว่าจะยึดอยู่กับชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะยึดอยู่กับชาตินิยมแบบเกลียดคนนอก ไม่ว่าจะยึดอยู่กับศาสนานิยมแบบต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นที่พึ่งให้กับผู้ที่พ่ายแพ้และหวั่นไหวเหล่านั้น ฉะนั้นในแง่นี้ชาตินิยมที่เราพยายามจะทำให้เกิดย่อมมีความเสี่ยงที่จะเดินไปในทิศทางนี้

อย่างไรก็ตาม ถ้ามองว่าความเป็นชาติมันก็มีหลายเฉด สิ่งนี้ก็ยังเป็นความท้าทายพอๆ กัน จริงๆ มีงานวิจัยเกี่ยวข้องกับการอัตลักษณ์ในเชิงก้าวหน้า อยากแนะนำให้อ่านของคุณ Marc Saxer ซึ่งอยู่ในเมืองไทยมานานพอสมควร ในบทความชื่อ “In search of a Progressive Patriotism”^{๑๒} กล่าวคือมันท้าทายอย่างไร เราจะสร้างความเป็นหนึ่งที่เหมาะสมได้อย่างไรที่ไม่มุ่งไปสู่จุดที่มันต้องห้ามมนุษย์หรือว่าพวกใดพวกอื่นที่ต้องเป็นศัตรูของชาติอย่างที่เราเป็นกันมา เราจะหาความเป็นอื่นอะไรที่จะรวมพวกเราทั้งหมดได้ มันท้าทายแน่นอนว่าการสร้างความเป็นอื่นแบบนี้เป็นความเป็นอื่นที่เป็นนามธรรม ตัวอย่างเช่น ความล้าหลัง ความด้อยพัฒนาของประเทศชาติ เห็นแล้วเราอยากได้ชาติเจริญ เห็นแล้วเราไม่อยากจะมานั่งดำชาติตัวเองอีกต่อไป เห็นแล้วเราอยากจะทำลงแรงและเรียกร้องการลงแรงจากทุกคนเพื่อให้มันก้าวพ้นจุดนี้ ด้วยความ

---

^{๑๒} อ่านได้ที่ https://medium.com/@marc_saxer/in-search-of-a-progressive-patriotism-9fe0ebaac8e4.

เคารพ คิดว่าขณะพูดอยู่นี้มีหลายคนกำลังลงแรงอยู่ไม่ต้องมาพูดมากแบบผม ซึ่งก็น่าจะชื่นชมคนเหล่านั้น

สุดท้ายโดยส่วนตัวผมคิดว่าการรณรงค์ประชาชาตินิยมเป็นเติมพื้นที่นำลง (๑) คือเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มทดลองหาดุลยภาพใหม่ และอย่าคิดว่าฝ่ายรัฐมองไม่เห็นโอกาสนี้ เพราะว่าเขาเริ่มไปแล้วผ่านโครงการประชารัฐ ลองอ่านงานของอาจารย์พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ดูในประเด็นนี้ได้ลง *มติชน*^{๑๓} (๒) ไม่ว่าจะอย่างไรการทดลองนี้หากเรายินดีจะร่วมกันมันจะเป็น collective learning ก็คือการเรียนรู้ร่วมกันของเรา และสุดท้ายผมคิดว่ามัน “คุ้ม” ขอบคุณมากครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ติระสังขะ

อาจารย์ปฎนฉายภาพให้เราเห็นถึงสภาพการณ์ที่มันจะเกิดขึ้นที่ทุนนิยมระลอกใหม่จะเข้ามาในสังคมไทยและสังคมโลก การปรับตัวรับมือโดยผ่านแนวความคิดของอาจารย์ปรีดีที่เหมาะสม น่าจะเอามาใช้ได้คือ การปฏิรูปการเมืองเศรษฐกิจไปพร้อมกันโดยมีการพูดถึงประชาธิปไตยสมบูรณ์ เงื่อนไขต้องมีชาตินิยม แต่ขึ้นอยู่กับว่าใครจะแย้งชิงชาตินิยมไปได้ก่อนกัน ประนีประนอมระบอบเก่าระบอบใหม่ ดิฉันคิดว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในสังคมไทยเกิดขึ้นได้ ประชาธิปไตยสมบูรณ์เกิดขึ้นได้หรือว่าระบอบใหม่ระบอบเก่าจะดำรงอยู่ได้ มันควรจะต้องมีดุลยภาพที่ดี ในเรื่องนี้ก็เป็นหัวข้อใหญ่ที่สังคมไทยเราทุกคนมีหน้าที่ต้องทำให้มันเกิดขึ้นให้ได้ อาจารย์บอกว่าใครที่เหมาะสมกับใครบ้างกับแนวความคิดแบบนี้ ผู้ที่ผันถึงสังคมที่ดีกว่า ดิฉันก็ไม่แน่ใจว่าในคณะกรรมการปรองดองผันถึงสังคมแบบนี้ด้วยกันหรือเปล่า

---

^{๑๓} ดู <https://www.matichon.co.th/news/87359>.

ต้องขอขอบคุณวิทยากรทั้ง ๓ ท่าน ดิฉันอยากจะจบด้วยคำ
ของอาจารย์ปรีดีในปาฐกถาเรื่อง “อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไป
ในรูปใด” ที่ว่า “ท่านอาจได้ยินวาทะของบางคนว่าระบบประชาธิปไตยใน
อนาคตของประเทศไทยนั้นจะต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างไทย ๆ วาทะ
นี้ฟังดูแล้วน่าเลื่อมใส ถ้าผู้กล่าวปรารถนาอย่างจริงใจให้ระบบการเมือง
ของไทยเหมาะสมแก่สภาพท้องถิ่นที่กาลสมัยของมวลราษฎรไทย แต่ก็ควร
พิจารณาว่าคำที่ว่าอย่างไทย ๆ นั้น ขออย่าให้เหมาะสมเพียงแค่เฉพาะ
คนไทยส่วนน้อยของสังคมเท่านั้น”^{๑๔}

ดิฉันขอให้ทัศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตยที่อาจารย์ปรีดีตั้งใจ
อยากให้เกิดขึ้น เจตนารมณ์ประชาธิปไตยไทย อยู่ในใจของพวกเราทุกคน
ตลอดไป

---

^{๑๔} ประกายธรรม (รวบรวม), วาทะ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
ประเทศไทย (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), น. ๖๔.

ปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นประธานในพิธีเปิด
สำนักงานธนาคารชาติไทยอย่างเป็นทางการ
เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๓
(บุคคลด้านซ้ายมือ คือ พระยาทรงสุรรัฐ อธิบดีกรมบัญชีกลาง
และรักษาการผู้อำนวยการสำนักงานธนาคารชาติไทย)
ภาพจาก ธนาคารแห่งประเทศไทย

ปรีดี พนมยงค์ กับธนาคารชาติ^๑

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม^๒

ทราบกันไหมครับว่า ปรีดี พนมยงค์ คือผู้ที่ริเริ่มให้มีการวางรากฐานธนาคารชาติขึ้นเป็นครั้งแรก

สำหรับผู้สนใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเงิน กำเนิดธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น มีเรื่องราวความเป็นมาที่น่าสนใจไม่น้อย ทั้งนี้เนื่องจากก่อนการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ได้เกิด ‘สภาพปฐมแห่งธนาคารกลาง’ หรือที่เรียกว่า ‘สำนักงานธนาคารชาติไทย’ ขึ้นมา ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นความพิเศษของประวัติศาสตร์ธนาคารกลางที่ไม่เหมือนใครในโลก

เราจะมาสำรวจกันว่า สำนักงานธนาคารชาติไทย ที่ปรีดี พนมยงค์ ผลักดันจนออกเป็นพระราชบัญญัติให้มีการจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.

---

^๑ เผยแพร่ครั้งแรกที่ the101.world เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๐ โดยปรับปรุงจากหนังสือ ๗๒ ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย.

^๒ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

๒๕๕๒ มีที่มาอย่างไร ต้องประสบปัญหาอะไร ทำไมถึงมีความสำคัญ
อย่างยิ่งต่อการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๕

ข้อเสนอการจัดตั้งธนาคารชาติ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ และ
คณะราษฎรได้มอบหมายให้ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่าง ‘เค้าโครงการ
เศรษฐกิจ’ ขึ้นเพื่อใช้เป็นแผน “บำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทาง
เศรษฐกิจ” หนึ่งในข้อเสนอก็คือการจัดตั้งธนาคารชาติขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่
สำคัญคือการเป็นนายธนาคารของรัฐบาลทั้งในด้านการจัดหาทุนและให้
เงินรัฐบาลกู้เพื่อทำนุบำรุงเศรษฐกิจ

แม้ว่าร่างโครงการเศรษฐกิจไม่ได้ถูกนำมาใช้ ปรากฏว่าในช่วง
ปี ๒๕๑๖-๒๕๑๘ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก
ได้มีการเสนอความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งธนาคารชาติหลาย
ครั้งหลายคราทั้งจากคนไทยด้วยกันเอง และความเห็นในเชิงขัดแย้งของ
ที่ปรึกษาชาวต่างชาติของกระทรวงการคลัง

ข้อเสนอของคนไทยมักจะมีความเห็นไปในทางสนับสนุนให้มีการ
การจัดตั้งธนาคารชาติ โดยเชื่อว่าธนาคารชาติจะสามารถช่วยแก้ปัญหา
ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้ ส่วนความเห็นของที่ปรึกษาชาวต่างชาติของ
กระทรวงการคลังมักไปในทางที่เห็นว่าคนไทยยังไม่มี ความเข้าใจดีพอ
ยังไม่พร้อมทั้งคนและระบบการเงิน เนื่องจากการจัดตั้งธนาคารกลาง
นั้นควรต้องกระทำอย่างละเอียดถี่ถ้วน จำเป็นต้องมีที่ปรึกษาที่เป็นผู้
เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านนี้เป็นการเฉพาะ

พระสารสาสน์พลขันธ์
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ
ในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา
ภาพจาก www.digitalrarebook.com

พระยาสุริยานุวัตร
ผู้แต่งหนังสือ*ทรัพย์ศาสตร์*
ภาพจาก
หนังสือ*ประวัติชีวิตและผลงาน*

ในจดหมายฉบับวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ พระยาสุริยานุวัตร ได้ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา เรียกร้องให้มีธนาคารชาติ และกล่าวว่าอุปสรรคใหญ่คือ “กระทรวงการคลังจะไม่สามารถให้ธนาคารชาติเป็นผู้แทนตัว (เอเจนต์) ทำการแทนในการเก็บและจ่ายเงินผลประโยชน์รายได้ของแผ่นดินแทนกระทรวงการคลัง” และได้ลงท้ายจดหมายไว้ว่า “ทุกวันนี้สารพัดกิจการงานของแผ่นดินจะดำเนินไปไม่ได้ ก็เพราะไม่มีธนาคารชาติที่จะหาเงินมาให้อย่างเดียว เพราะหวังจะเอาเงินภาษีอากรมาใช้ในการทั้งหลายนี้ ไม่เพียงพอแน่นอน ถ้าไม่เอาศัชนาธนาคารชาติก็เป็นอันว่าโครงการนี้ทั้งหลายของกระทรวงพาณิชย์ และ

ทบวงการอื่นๆ ที่ทำขึ้นนั้น ก็เป็นอันป่วยการ จะสมกับความที่หลวงพิบูลย์สงครามยืนยันว่ารัฐบาลใน ๒ ปีที่แล้วมา ยังไม่ได้ทำการอะไร ให้ปรากฏแก่ตาปวงชนราษฎรสักอย่างเดียว และการธนาคารชาติที่จะสงเคราะห์ราษฎรได้นั้น จะเป็นที่ยินดีด้วยกันทั้งแผ่นดิน”

นอกจากนี้ พระสารสาสน์พลขันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ในขณะนั้น ได้ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๗๗ โดยมีข้อความว่า “...เราพยายามจะเพาะการค้าและอุตสาหกรรมในประเทศ แต่มีข้อขัดข้องที่ไม่มีแบงก์ แบงก์ที่เราต้องการมีถึง ๔ ชนิด แต่เรามีอยู่ชนิดเดียวคือ Exchange Bank เรายังต้องการอีก ๓ คือ Land Mortgage Bank, Co-operative Bank และ Industrial Bank แต่จะตั้งไม่ได้เพราะไม่มีแม่ ต้องตั้งแม่แบงก์เสียก่อน คือแบงก์ชาติแล้วแบงก์อื่นๆ ก็คงเกิดขึ้นเอง...”

เรื่องจัดตั้งธนาคารชาตินี้ ยังได้มีการพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎร ๒ ครั้งคือ ครั้งแรกโดยหลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ได้เสนอร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งธนาคารชาติ พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งร่างดังกล่าวมีเพียง ๘ มาตรา โดยมีหลักการว่าจะควบบริษัทสยามกัมมาจลทุนจำกัด (ปัจจุบันคือธนาคารไทยพาณิชย์) กับธนาคารชาติเข้าด้วยกัน แต่มิได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของธนาคารชาติไว้ ให้เพียงเหตุผลว่าเพื่อเป็นหนทางทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น สุดท้ายร่าง พ.ร.บ. นี้ก็ตกไปเนื่องจากมีเสียงสนับสนุนน้อย

ส่วนในครั้งที่ ๒ ได้มีผู้แทนราษฎรตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๔๘๐ โดยมีความว่า (๑) รัฐบาลได้คิดหาทุนและเตรียมฝึกคนเพื่อจัดตั้งธนาคารชาติไว้บ้างหรือไม่ (๒) ถ้าไม่ เช่นนั้นหมายความว่ารัฐบาลไม่คิดตั้งธนาคารชาติเลยกระนั้นหรือ

พระยาไชยยศสมบัติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ตอบว่า (๑) ยังไม่ได้หาทุน และยังไม่ได้ฝึกคน (๒) แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลมิได้คิดตั้งธนาคารชาติ ในเวลาต่อมารัฐบาลของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ต้องพ้นจากตำแหน่งเนื่องจากการยุบสภา

▶ ปรีดี พนมยงค์ ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงการเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑-๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔) เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ยศขณะนั้นคือ พลตรี หลวงพิบูลสงคราม) เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ ๓ ไว้ว่า

“หลวงพิบูลฯได้ขอให้ข้าพเจ้าร่วมในรัฐบาลใหม่โดยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศต่อไปโดยยืนยันดำเนินนโยบายสันติภาพเช่นเดียวกับรัฐบาลพระยาพหลฯ ข้าพเจ้าจึงรับเข้าร่วมในรัฐบาลใหม่นี้ ครั้นถึงวันนัดประชุมผู้ที่หลวงพิบูลฯทาบทามและรับเข้าร่วมในรัฐบาลเพื่อร่างนโยบายที่จะแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร พระยาไชยยศสมบัติที่รับว่าจะจะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังนั้นได้เกิดเปลี่ยนใจขึ้นมาฉับพลันขอไม่ร่วมในรัฐบาลนี้ ความโกลาหลจึงเกิดขึ้น หลวงพิบูลฯจึงขอร้องข้าพเจ้าขณะนั้นว่าขอให้ข้าพเจ้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังโดยยืนยันดำเนินตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรและนโยบายสันติภาพต่อไป...”

การเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีคลังโดยบังเอิญนี้เอง ได้กลับกลายเป็นโอกาสอันสำคัญที่จะรื้อฟื้นความคิดเรื่องการจัดตั้งธนาคารชาติขึ้นมา

อุปสรรคข้อแรก: วิกฤตที่ปรึกษาชาวอังกฤษ ของกระทรวงการคลัง

ตำแหน่งที่ปรึกษาชาวต่างชาติของกระทรวงการคลังนี้ มีบทบาทอย่างสำคัญด้านการเงินการคลังของประเทศมาโดยตลอด ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้กระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ดังจะเห็นได้จากการที่ Sir Josiah Crosby อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยเขียนไว้ในรายงานถึง R.G. Howe กรมกิจการตะวันออกไกล กระทรวงต่างประเทศ ไว้ว่า: “...ที่ปรึกษากระทรวงการคลังสมัยก่อนนั้น ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลอย่างมาก และความเห็นที่เสนอก็มักจะได้รับปฏิบัติตาม แม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว กระทรวงการคลังก็ยังยอมให้ที่ปรึกษากระทรวงการคลังมีอิทธิพลเรื่อยมา”

ขณะนั้น ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศของกระทรวงการคลังคือ นาย W.A.M. Doll ชาวอังกฤษ นายดอลล์ได้เคยเสนอความเห็นผ่านรายงานประจำปีของสำนักงานที่ปรึกษากระทรวงการคลังในปี ๒๔๘๑ ไว้ว่า “คนส่วนมากยังเข้าใจผิดในเรื่องธนาคารกลางว่าจะเป็นทางให้เกิดมีธนาคารและธุรกิจเครดิตอื่น ๆ ซึ่งความจริงตรงกันข้าม ควรมีสิ่งเหล่านี้ก่อนจึงมีธนาคารกลาง บ้างก็คิดว่าจะเป็นทางให้ได้เงินมาใช้ในสิ่งซึ่งในขณะนั้นหาเงินมาทำไม่ได้ บ้างก็คิดว่าจะเป็นแหล่งช่วยชาวนา ซึ่งที่ถูกเป็นธนาคารเพื่อการเกษตรมากกว่าธนาคารกลาง”

ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้พยายามที่จะลดบทบาทของที่ปรึกษาการคลังของชาวต่างชาติลงให้คงเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำแก่รัฐบาลเท่านั้น

เรื่องนี้อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยรายงานถึงกระทรวงการต่างประเทศว่า “หลวงประดิษฐมนูธรรมมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะดำเนินงานตามนโยบายของตนที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้ว ...หลวงประดิษฐมนูธรรมจะไม่ยินยอมให้นายดอลล์หรือผู้ใดในกระทรวงการคลังเป็นผู้กำหนดนโยบายแทนตน หลวงประดิษฐมนูธรรมถือว่าหน้าที่ของที่ปรึกษา ก็คือให้คำปรึกษาเท่านั้น อีกนัยหนึ่งก็คือหลวงประดิษฐมนูธรรมยึดหลักว่า คณะรัฐมนตรีและข้าพเจ้าเป็นผู้ร่างนโยบายของประเทศของเราเอง นายดอลล์มีหน้าที่เพียงให้คำแนะนำว่าเราจะดำเนินการอย่างไรจึงจะได้ผลดีที่สุดตามนโยบาย”

ในการที่จะคานอำนาจของที่ปรึกษาชาวอังกฤษ ปรีดีพนมยงค์ จึงได้ตั้งตำแหน่ง ‘ที่ปรึกษาการคลังฝ่ายไทย’ ขึ้นมาอีกหนึ่งตำแหน่ง โดยให้หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ขณะนั้นเป็นอธิบดีกรมศุลกากร (ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย และเป็นผู้การธนาคารแห่งประเทศไทยพระองค์แรก) ดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงการคลังฝ่ายไทยเป็นคนแรก และเรื่องนี้ได้ทำให้นายดอลล์ได้แสดงความเห็นที่ไม่ค่อยพอใจ

ดังความในจดหมายของนายดอลล์ถึง Sir Otto Niemeyer ธนาคารแห่งประเทศไทย ตอนหนึ่งว่า “เป็นที่รู้กันว่าฝ่ายฝรั่งเศสต้องการเข้ามามีบทบาทในกระทรวงนี้ และหลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย Sorbonne ก็ถือได้ว่าเป็นผู้นิยมฝรั่งเศสไม่เพียงแต่เท่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระสราสาศน์พลซันท์ ซึ่งเป็นคนสนิทและเป็นคนที่หลวงประดิษฐมนูธรรมรับฟังความคิดเห็นก็เป็นฝ่ายญี่ปุ่น ...นี่เป็นเหตุผลสำคัญเลยที่ข้าพเจ้าตัดสินใจที่จะอยู่ต่อเพื่อยับยั้งการขยายตัวดังกล่าวในฐานะตัวแทนของอังกฤษ”

นอกจากนี้ นายคอลล์ยังได้กล่าวถึงที่ปรึกษาชาวไทยว่า “... ข้าพเจ้าเข้าใจว่ารัฐมนตรีกำลังร่างหลักการนโยบายการตั้งธนาคารชาติอยู่ จึงได้แต่งตั้งพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรและหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เป็นตัวแทนในการปรึกษาหารือเรื่องนี้กับข้าพเจ้า (ซึ่งเป็นวิธีการที่ค่อนข้างแปลก) ซึ่งอาจจะหมายความว่ารัฐมนตรีต้องการขยายงานให้มากไปกว่าที่ข้าพเจ้าได้เสนอแนะไว้ แต่ข้าพเจ้าจะพยายามหาทางผ่อนปรนให้ดีที่สุด มิให้มีการตั้งธนาคารชาติอย่างเต็มรูป เพราะการตั้งธนาคารชาติเช่นนั้นมีโอกาสอย่างยิ่งว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ เนื่องจากการควบคุมสินเชื่อและเงินตราจะตกอยู่ในมือของนักการเงินมือสมัครเล่น”

แม้ว่านายคอลล์จะไม่เห็นด้วยกับการตั้งธนาคารชาติ แต่การที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้พยายามทำความเข้าใจกับนายคอลล์ถึงวัตถุประสงค์ที่จะจัดให้มีธนาคารแห่งชาติขึ้น ในลักษณะที่มีการดำเนินการเป็นขั้นตอน และผลสรุปจึงออกมาในลักษณะที่มีการประนีประนอมกัน คือในขั้นแรกให้ตั้งองค์การขึ้นเพื่อให้ดูแลแทนรัฐบาลโดยเฉพาะ ในด้านการจัดการเงินกู้และเตรียมการฝึกคนให้มีความชำนาญแล้วจึงค่อยตั้งธนาคารชาติเต็มรูปแบบขึ้น

นอกจากนี้ เล็ง ศรีสมวงศ์ (ต่อมาคือ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย คนที่ ๓) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่แรกได้เล่าว่า “ท่านรัฐมนตรีคลัง หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือท่านปรีดี พนมยงค์ ได้รื้อฟื้นการจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นพิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่งเพราะหลายยุคหลายสมัยมาแล้วได้ดำริที่จะตั้งธนาคารกลาง แต่ไม่สำเร็จ เพราะที่ปรึกษากระทรวงการคลังซึ่งเป็นชาวต่างประเทศไม่เห็นชอบด้วย โดยอ้างว่ายังไม่มีความพร้อมพอที่จะมีธนาคารกลางทำหน้าที่เป็นแม่ธนาคาร แต่คราวนี้ Mr. Doll กลับสนับสนุนความดำริที่จะตั้งธนาคารกลาง แต่ใน

พระวรวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

พระองค์แรก

ภาพจาก หนังสือ*วิวัฒนไชยานุสรณ์*

เล้ง ศรีสมวงศ์

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

คนที่ ๓

ภาพจาก ธนาคารแห่งประเทศไทย

ขั้นแรกให้ทำในขอบเขตจำกัด โดยเฉพาะให้ดำเนินการเรื่องพันธบัตรเงิน
กู้ในประเทศ ๓ รายนี้ก่อน จึงได้มีการออก พ.ร.บ. สำนักงานธนาคารชาติ
ไทยขึ้น เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า The Thai National Banking Bureau
(T.N.B.B.) ร่าง พ.ร.บ. นี้ ได้อาศัยพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ซึ่งขณะนั้นดำรง
ตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายไทยและเป็นหัวหน้าสำคัญผู้หนึ่ง”

คุณเล้งยังคงกล่าวถึงสาเหตุที่ใช้ชื่อ ‘สำนักงานธนาคารชาติ’ ไว้ว่า
“...ในคราวนี้จึงเห็นเป็นโอกาสเหมาะโดยอาศัยข้ออ้างแต่เพียงการจัดการหา
เงินกู้ ซึ่งจะต้องมีองค์การขึ้นทำงานโดยเฉพาะ และที่ปรึกษาก็จำนเห็น
ชอบด้วยให้จัดตั้งขึ้น แต่ก็ไม่ยอมให้เรียกชื่อ ธนาคาร คงให้เป็นแต่เพียง
สำนักงานธนาคารมุ่งให้จัดการเรื่องเงินกู้เท่านั้น...”

อุปสรรคข้อสอง:

ทำความเข้าใจกับธนาคารพาณิชย์ต่างชาติในไทย

หลังจากที่ปรีดี พนมยงค์ได้แก้ไขอุปสรรคเรื่องข้อคัดค้านของ
ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศของกระทรวงการคลังได้แล้ว ยังมีเรื่องการ
ทำความเข้าใจกับธนาคารพาณิชย์ของต่างชาติในประเทศไทยว่า การตั้ง
ธนาคารชาติขึ้นนั้นจะไม่กระทบกระเทือนการดำเนินงานของธนาคาร
พาณิชย์เหล่านี้

ในบรรดากลุ่มสาขาธนาคารพาณิชย์จากต่างประเทศทั้งหมด
ที่ดำเนินงานในประเทศไทย ธนาคารพาณิชย์สัญชาติอังกฤษนับว่ามี
อิทธิพลมากที่สุด การดำเนินงานที่อาจจะกระทบถึงการธนาคารพาณิชย์
จึงได้กระทำด้วยความระมัดระวัง เพื่อมิให้ชาวอังกฤษรู้สึกได้ว่าการ
ดำเนินนโยบายของไทยจะทำให้ธนาคารของอังกฤษเสียผลประโยชน์

ในช่วงที่นายดอลล์เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านที่ประเทศอังกฤษ
เมื่อเดือนเมษายน ๒๔๘๒ (หลังจากที่ยินยอมร่างพระราชบัญญัติไว้ให้
หนึ่งฉบับในการ เตรียมจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย ที่กำหนด
ขอบเขตจำกัดในการดำเนินงาน) ปรีดี พนมยงค์จึงได้ตั้งให้ นายดอลแบร์
(F.A. Dolbeare) ซึ่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกัน
ให้ดำรงตำแหน่งรักษาการที่ปรึกษากระทรวงการคลังอีกตำแหน่งหนึ่ง
และในขณะนั้นมี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ทรงดำรง
ตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศฝ่ายไทย จึงได้ช่วยสร้างความ
เข้าใจกับนานาชาติ โดยเฉพาะสาขาของธนาคารต่างชาติในประเทศไทย

ความในหนังสือของอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยถึง
Viscount Halifax กระทรวงต่างประเทศ (Foreign Office) เมื่อวันที่
๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๒ แสดงให้เห็นว่า นายพิตช์เจอร์ลผู้จัดการธนาคาร

ฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ฯ สาขากรุงเทพฯ มีความเห็นแตกต่างไปจาก นายดอลล์ ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง

คือเห็นว่า การออกกฎหมายเพื่อตั้งสำนักงานของธนาคารชาติไทยของรัฐบาลไทยไม่น่าจะมีอันตรายแต่ประการใด และได้กล่าวถึงด้วยว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ปรึกษาหารือกับนายพิตช์เจอร์ล ค่อนข้างบ่อยเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย ตามที่นายพิตช์เจอร์ลสรุปไว้ในหนังสือถึงอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ก็คือ “ข้าพเจ้าไม่คิดว่าประเทศไทย ‘พร้อม’ ที่จะมียธนาคารกลาง แต่ถ้าจะต้องมียธนาคารกลางและก่อตั้งขึ้นมาตามแบบอย่างที่ต้องการ ข้าพเจ้าก็ไม่เกรงว่าธนาคารนั้นจะทำธุรกิจแข่งกับธนาคารของอังกฤษ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นก็มีธนาคารแห่งชาติ และจีนก็มีธนาคารแห่งชาติ แต่ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ฯ ก็ยังคงดำเนินธุรกิจได้ด้วยดีในทั้งสองประเทศนั้น” ความเห็นและท่าทีของนายพิตช์เจอร์ลนับว่ามีประโยชน์ต่อฝ่ายไทยมาก

█ การจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย

ในที่สุด ความพยายามในการจัดตั้งธนาคารชาติไทยจึงได้เป็นรูปเป็นร่างขึ้น โดยในวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๘๒ ปรีดี พนมยงค์ ได้ทำหนังสือต่วนถึงนายกรัฐมนตรี และแนบร่างพระราชบัญญัติเตรียมการจัดตั้งเพื่อให้นายกรัฐมนตรีเสนอต่อคณะรัฐมนตรี โดยมีเนื้อความสำคัญบางส่วนดังนี้:

“...เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดต่อนานาประเทศอันเกี่ยวข้องกับธนาคารชาติไทย ข้าพเจ้าได้ให้นายดอลแบร์ ซึ่งรักษาการในตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการคลังด้วยนั้นได้ไปติดต่อกับและชี้แจงกับธนาคาร

ต่างประเทศที่สำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ นี้ ให้ทราบว่า การเตรียมการจัดตั้ง
ธนาคารชาติที่ดี หรือการจัดตั้งธนาคารชาติไทยที่ดี ได้กระทำไปโดยมิได้
คิดที่จะข่มเหงธนาคารต่าง ๆ แต่กลับจะเป็นการตรงข้าม คือในยามที่
เครดิตระหว่างประเทศฝืดเคืองเช่นนี้ ธนาคารชาติไทยที่ดี หรือสำนักงาน
ธนาคารชาติไทยอันเริ่มตั้งขึ้นในระยะเตรียมการที่ดี จะเป็นพี่เลี้ยงให้
ธนาคารทั้งหลายในกรุงเทพฯ นายคอลแบร์ได้มารายงานว่าธนาคาร
ที่สำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ ได้เข้าใจวัตถุประสงค์นี้ดีแล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็น
เป็นการสมควรที่เสนาอรั้งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเตรียมจัดตั้งธนาคาร
ชาติไทย พุทธศักราช ๒๔๘๒ มาพร้อมกันนี้

“ในการจัดตั้งธนาคารชาติไทยนั้นจะต้องเตรียมการเป็น
๒ ระยะคือ ๑. ในระยะแรก จัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติขึ้นเป็นทหะวง
การเมือง สังกัดกระทรวงการคลัง โดยยังมีให้มีบุคคลภายนอกเข้ามา
เกี่ยวข้อง ถือว่าเป็นส่วนราชการอย่างหนึ่ง หรือถ้าจะสมมติให้ย้ายขึ้น
ก็คล้ายกับเป็นการตั้งองค์การของรัฐบาลโดยโอนหน้าที่บางอย่างอันเกี่ยว
แก่กิจการธนาคารมาให้อำนาจงานนี้ และเปิดรับฝากและจ่ายเงินขึ้นบ้าง
โดยค่อยทำค่อยไป แต่ส่วนใหญ่จะกระทำต่อทหะวงการเมือง หรือต่อ
เทศบาล ๒. เมื่อเตรียมการนี้ได้ลุล่วงไปประกอบจนฝึกหัดเจ้าหน้าที่เห็น
ว่าจะตั้งเป็นรูปธนาคารชาติไทยได้แล้ว ในกรณีนั้นก็จะต้องจัดตั้งธนาคาร
ชาติไทยเยี่ยงทำนองธนาคารชาติทั้งหลายในโลก โดยตราพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยธนาคารชาติไทย”

หลังจากสิ้นสุดกระบวนการตามวิธีพิจารณาแล้ว รัฐบาลก็ได้
นำ ‘พระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย พุทธศักราช ๒๔๘๒’
ตราไว้ ณ วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๔๘๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๘๒

มรดกสำนักงานธนาคารชาติไทย

กล่าวได้ว่า สำนักงานธนาคารชาติไทยถือกำเนิดมาตามแรงผลักดันทางการเมืองผสมกับความต้องการองค์กรที่จะช่วยจัดการด้านการเงินให้รัฐบาล และยุติลงด้วยแรงกดดันทางการเมืองระหว่างประเทศจากญี่ปุ่นซึ่งไทยร่วมเป็นพันธมิตรด้วยในสงครามมหาเอเซียบูรพา ซึ่งก่อให้เกิดธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้น

ผลงานของสำนักงานธนาคารชาติไทยที่ยังคงเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงธนาคารแห่งประเทศไทยมีหลายประการ ในเรื่องนี้ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ในฐานะที่รับงานของสำนักงานฯ สืบทอดมา ได้ทรงกล่าวถึงสำนักงานฯ ไว้ในบทความชื่อ “The Bank of Thailand” ซึ่งเขียนไว้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ขณะที่เป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ความว่า

“แม้สำนักงานธนาคารชาติไทยจะตั้งอยู่เพียงสองปีครึ่ง แต่ก็ได้ทำหน้าที่ที่มุ่งหวังลุล่วงไปได้อย่างดี กล่าวคือ เป็นกลไกในการออกและจัดการหนี้สาธารณะ วางรากฐานระบบควบคุมการซื้อขายเงินปรีวรรตต่างประเทศ ในการปฏิบัติธุรกิจธนาคาร สำนักงานธนาคารชาติไทยสามารถดำรงไว้ซึ่งสภาพคล่องในระดับสูง พยายามหลีกเลี่ยงการแข่งขันทุกชนิดกับธนาคารอื่นๆ อันเป็นผลให้ได้รับความไว้วางใจจากบรรดาธนาคารทั้งปวง และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เก็บรักษาเงินสดสำรองของตนไว้ วิธีการดังกล่าวเป็นการแผ้วทางไปสู่การนำเงินสำรองของกิจการธนาคารมารวมไว้เป็นแหล่งกลางซึ่งเป็นการจำเป็นยิ่ง สำหรับงานธนาคารกลาง สินทรัพย์สภาพคล่องของสำนักงานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเงินคงคลัง นับได้ว่าเป็นประโยชน์แก่คลังในยามที่รายรับเข้าไม่ทันรายจ่าย นอกจากนั้นสำนักงานได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งฝึกคนหนุ่มกลุ่มหนึ่งให้รอบรู้

ที่ทำการของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งไทย อยู่ที่กรมบัญชีกลาง
(ตึกซ้ายมือประตูวิเศษไชยศรี)
ในพระบรมมหาราชวัง มีพนักงานเริ่มแรกทั้งหมด ๑๘ คน
ภาพจาก ธนาคารแห่งประเทศไทย

ในธุรกิจทางธนาคารต่างๆ ไป และธุรกิจอื่นๆ เมื่อถึงวาระที่จำเป็นจะต้อง
จัดตั้งธนาคารกลางขึ้นเป็นการด่วน จึงปรากฏว่าจักรกลอันจำเป็นแก่การ
ดำเนินงานได้มีอยู่แล้วโดยครบครันเป็นอันว่าหาค่าปัญหาที่ยากประการ
หนึ่งในการก่อตั้งธนาคารกลางไปได้”

การจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งไทย ซึ่งเป็นสภาพปฐมแห่ง
ธนาคารกลาง รวมถึงการแต่งตั้งพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยเป็นที่ปรึกษา ซึ่ง
ในเวลาต่อมาเป็นผู้นำไปสู่การจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยได้ในที่สุด

ถือได้ว่าเป็นคุณูปการด้านการเศรษฐกิจการเงินที่ ปรีดี พนมยงค์ ได้มอบ
ไว้ให้กับแผ่นดินไทยที่ท่านรัก

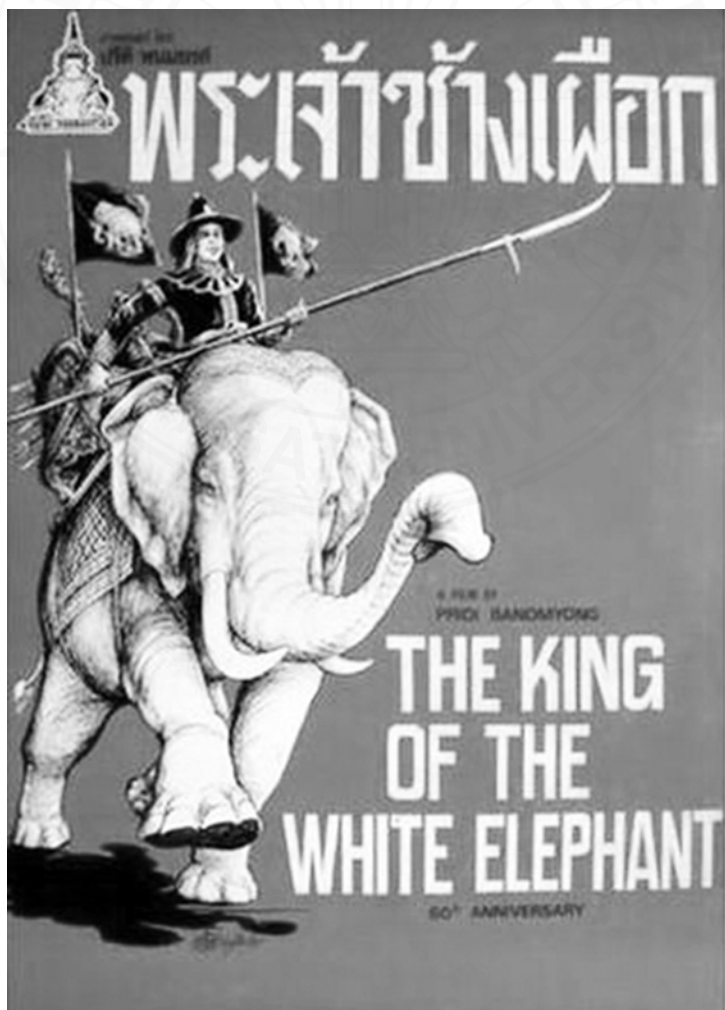
— —

หนังสือแนะนำให้อ่านเพิ่มเติม

นวพร เรืองสกุล และคณะ. “สำนักงานธนาคารชาติไทย,” ใน
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพิสุทธิ นิมมานเหมินท์.
(๒๕๒๘). หน้า ๑๘๓-๒๑๘.

ปรีดี พนมยงค์. *โมฆสงคราม* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิปรีดี พนมยงค์,
๒๕๕๘). หน้า ๖๒.

ผู้เขียนขอขอบคุณ กษิติศ อนันท์นาทร สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม

Presented by
THE MAJOR

พระเจ้าช้างเผือก

A FILM BY
PIRICH ISANOMYONG

THE KING
OF THE
WHITE ELEPHANT

50th ANNIVERSARY

ปรีดี พนมยงค์ กับภาพยนตร์แสนเลื่อมเซยของเขา^๑

เทพพิทักษ์ มณีพงษ์^๒

๑.

‘อะไรมันจะเซยได้ขนาดนี้’ ผมเปลือยคิระหว่างนั่งดู พระเจ้า
ซ้างเผือก ไปได้เกือบครึ่งเรื่อง

ความรู้สึกสุดจะเซยของผมที่มีต่อภาพยนตร์ซึ่ง ปรีดี พนมยงค์
นั่งแทนผู้ประพันธ์ทั้งบทภาพยนตร์และนวนิยายชื่อเดียวกัน ควบกับ
โปรดิวเซอร์ของหนังเรื่องนี้ เกิดขึ้นจากหลายองค์ประกอบ

ทั้งส่วนผสมของความเป็นหนังฟิล์มขาวดำ การตัดต่อแบบ
แปลก ๆ การแสดงที่แข็งทื่อชวนตลกกราวกับอ่านบท เอฟเฟกต์ฉากสงคราม

---

^๑ เผยแพร่ครั้งแรกที่ the101.world เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

ภาพประกอบบทความนี้คัดมาจาก ปรีดี พนมยงค์, พระเจ้าซ้างเผือก, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ภาคเอกชน, ๒๕๕๒).

^๒ นักเขียน และกองบรรณาธิการประจำเว็บไซต์ the101.world.

ที่เวรีปปลอม และพล็อตเรื่องสุดเรียบง่ายแบบที่มุมไม่ต้องโดนหักเข้าหัก
ซ้อนเหมือนที่หนังสือเล่มนี้ชอบทำ - ซึ่งพล็อตที่ว่าง่ายนั้นเชื่อไหมครับว่า
สามารถสรุปได้ใน ๘ บรรทัด!

เรื่องราวของกษัตริย์จักราแห่งโยธยาผู้ยึดถือสันติธรรม กับ
กษัตริย์หงสาที่หาเรื่องทะเลาะจนเดือดร้อนไฟรฟฟ้าทั้งแผ่นดินด้วยเหตุผล
ว่าอยากได้ช้างเผือกที่โยธยาเพิ่งคล้องมาได้ เมื่อหงสาเข้าตี กษัตริย์
จักราจึงยatraไปต่อสู้อยู่ แต่ขอให้ทหารของตัวเองหยุดทำร้ายศัตรู เพราะ
เขาไม่ได้สู้กับชาวหงสา นี่เป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างผู้นำเท่านั้น การ
ทำยุทธหัตถีถึงจบลงที่กษัตริย์หงสาสวรรคตและพ่ายแพ้ กษัตริย์จักรา
จึงประกาศสงบศึก ขอให้เหล่าทหารได้เรียนรู้จากสงครามครั้งนี้ และ
ประกาศเจตนารมณ์แห่งสันติสุขสืบไป

แต่เมื่อดูจนจบ พล็อตง่าย ๆ จากปลายปากกาของปรีดีนี้แหละ
ครับที่ทำให้ข้อบกพร่องเชิงเทคนิคของหนังไทยพูดอังกฤษเรื่องนี้กลายเป็น
เป็นเรื่องขบขัน (จนผมอยากเชกหัวตัวเองที่มีวแต่จับผิดตอนต้นเรื่อง)
และทำให้ **พระเจ้าช้างเผือก** ขึ้นแท่นหนังไทยคลาสสิกที่สะท้อนแนวคิด
'สงครามและสันติภาพ' จากมุมมองของหนึ่งในสมาชิกคณะราษฎรอย่าง
ปรีดีได้ชัดเจนที่สุด

๒.

ปรีดีประพันธ์ *The King of the White Elephant* ขึ้นในช่วงปี ๒๔๘๓ เป็นผลงานเรื่องเดียวของเขาที่เขียนออกมาในรูปแบบนวนิยายท่ามกลางกระแสของลัทธิฟาสซิสต์นาซีที่เริ่มแพร่กระจายเข้าสู่เอเชียจากชัยชนะของฝ่ายอักษะในสงครามที่ปะทุขึ้นในยุโรป คณะรัฐบาลไทยในช่วงเวลานั้นที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็เป็นหนึ่งในกลุ่มที่เชื่อในแนวความคิดนั้น จนลัทธิชาตินิยมฝักใฝ่สงครามกลายเป็นที่แพร่หลาย

เพื่อดำเนินการกระแสการฝักใฝ่สงคราม ปรีดีเลือกที่จะใช้เครื่องมือทางศิลปวัฒนธรรมอย่างวรรณกรรมและภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการแสดงจุดยืน และประกาศให้ประชาคมโลกรวมถึงเพื่อนบ้านได้รับรู้ว่าในเสี้ยวหนึ่งของดินแดนนี้ ยังมีกลุ่มคนที่เชื่อมั่นในสันติภาพและความเป็นกลาง (นี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมเขาถึงเลือกเขียนงานและเลือกที่จะให้นักแสดงทุกคนพูดเป็นภาษาอังกฤษ)

ในเสี้ยวหนึ่งของบทคำนำ ปรีดีได้เขียนบอกไว้ว่า “นวนิยายเรื่องนี้จึงเขียนขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่ ‘สันติภาพ’ เพราะว่า ‘ชัยชนะแห่ง

สันติภาพนั้นมิได้มีชื่อเสียงบรรลือนามน้อยไปกว่าชัยชนะแห่งสงครามแต่อย่างใด”

สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้ว่าในทัศนะของปรีดีจะมองว่าสันติภาพและการไม่มีสงครามเป็นสิ่งที่สังคมมนุษย์ควรจะเป็น แต่ในอีกแง่หนึ่งที่ผลงานของเขาได้สะท้อนออกมาคือ ในห้วงเวลาที่สงครามเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญหน้า เราก็ยังต้องต่อต้านผู้รุกรานให้ถึงที่สุด ในฐานะของ ‘สงครามเพื่อความเป็นธรรม’

แนวคิดนี้สะท้อนออกมาในคาแร็กเตอร์ของกษัตริย์จักราแห่งอโยธยา ที่ถึงแม้จะเป็นกษัตริย์ที่ไม่ได้ฝึกฝนในการสงคราม แต่เมื่อเจอกับข้อเสนอขอช้างเผือก (เหตุผลที่ถูกอ้างเพื่อใช้ทำสงครามของกษัตริย์หงสา) ที่ไม่ชอบธรรม กษัตริย์จักราก็ทรงตรัสกับตัวแทนหงสาว่า “สิ่งที่ขอมาเป็นมงคลคู่บ้านคู่เมืองข้า หากใช้กำลังบังคับ ข้าก็จะตอบได้ด้วยกำลัง” ทว่าเมื่อถึงขึ้นสนามรบ กษัตริย์จักราได้รับสั่งกับเหล่าทหารหงสาด้วยประโยค “ข้ามารบกับกษัตริย์ของเจ้า ไม่ใช่พวกเจ้า จงให้กษัตริย์ของเจ้าเสด็จออกมาต่อสู้กับข้าตัวต่อตัว”

ลองมองในบริบทสภาพเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้นที่ฝ่ายอักษะเริ่มรุกรานเข้ามาในประเทศไทย ถ้าจะบอกว่าสถานการณ์ในเรื่องกับเรื่องราวในโลกความจริงก็มีส่วนที่ซ้อนทับกันอยู่ไม่น้อยนะครับ เพราะในขณะที่กษัตริย์จักราประกาศร้าวว่าถ้าจะมาขอช้าง ก็จะไม่ให้และจะสู้คืนด้วยปรีดีเองก็ยื่นกรานที่จะสู้กับกองทัพญี่ปุ่นเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยเหมือนกัน

แม้ว่าไม่นาน จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะมีมติให้ไทยวางอาวุธและให้ทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยด้วยเหตุผลว่าราษฎรได้ล้มตายเป็นอันมากจากการปกป้องอธิปไตย แต่นั่นก็ทำให้ปรีดีจัดตั้ง

ขบวนการเสรีไทยขึ้นมาลิบ ๆ เพื่อติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรของประเทศ ตะวันตก จนท้ายที่สุดเมื่อฝ่ายอักษะพ่ายแพ้ ผลของขบวนการใต้ดินในตอนนั้นก็ทำให้ไทยไม่ตกเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม

ที่ยกประเด็นขึ้นมาว่าทั้งสองโลกมีส่วนที่ซ้อนทับกัน ผมไม่ได้หมายความว่ากำลังจะยกย่องปรีดีให้เป็น ‘พระเอก’ อย่างกษัตริย์จักรา ในเรื่องทรอกนะครีบ เพราะจะว่าไป เขาก็แต่งนวนิยายเรื่องนี้ก่อนหน้า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ในแง่นี้ โลกของนวนิยายจึงเป็นเหมือน ‘ตัวแทน’ ความเชื่อในการทำสงครามของปรีดีมากกว่า (ซึ่งถ้าเอามาวิพากษ์กันด้วยแนวคิดสันติภาพและสงครามในยุคนี้ ปรีดีเองอาจจะถูกมองว่าเป็นฝ่ายที่ใช้ความ ‘รุนแรง’ ก็ได้เหมือนกัน)

๓.

ไม่ว่าโลกในจินตนาการและวิธีการจัดการกับความเป็นจริงของ ปรีดีกับห้วงเวลาของสงครามจะเป็นอย่างไร แต่สิ่งหนึ่งที่เรารับรู้ได้จาก

บทสรุปของ **พระเจ้าช้างเผือก** คือ เขาเป็นคนหนึ่งที่มีชื่อเสียงในสันติภาพที่ปลายทางอย่างแท้จริง

หลังพระเจ้าหงสาตกลงจากหลังช้างด้วยฝีมือของพระเจ้าจักราลิ่งที่พระเอกของเรื่องคนนี้ทำไม่ใช้การนำทัพส่งเสียโยโห่ร้อง สะใจกับชัยชนะที่เพิ่งได้มา แต่เป็นสปีชสอนใจกลางสนามรบให้กับเหล่าทหาร (และคนดูอย่างเรา) ว่าโลกแห่งสันติภาพต่างหาก ที่เป็นสิ่งนำพาความสุขของมวลมนุษยชาติ

“จงเล่าขานให้ลูกหลานของเจ้าฟังถึงเรื่องในวันนี้ เรื่องของกษัตริย์ต่อกษัตริย์ทรงกระทำยุทธหัตถีเพื่อยุติกรณีพิพาท เพื่อว่าอนุชนรุ่นหลังจะได้รับรู้และกำชับผู้นำของตนให้ทำเยี่ยงนี้บ้าง หากพวกเขาจำเป็นต้องต่อสู้กัน ด้วยวิถีทางนี้เท่านั้นจึงจะทำให้ชนทั้งผองในโลกได้รอดพ้นจากสงครามอันไร้ประโยชน์ และความทุกข์ทรมานที่ไม่จำเป็นเลย

“พวกเจ้าหลายคนจะจดจำผลจากการยุทธครั้งนี้ไปตลอดชีวิต ขอแต่อย่าให้รอยแผลเหล่านี้กินลึกเข้าถึงหัวใจของพวกเจ้า อย่าได้คิดร้ายต่อกันด้วยเหตุที่เกิดจากวันนี้ พวกเราที่ตายไปแล้วต้องการให้เราเป็นอย่างนี้” กษัตริย์จักราประกาศก้อง

๕.

ถึงองค์ประกอบต่างๆ ของ *พระเจ้าช้างเผือก* ที่ปรากฏบนจอ จะดูแสนเหม็นชေးอย่างที่ผมว่าตอนดูไปเกือบครึ่งเรื่อง แต่เชื่อเถอะครับว่า พุทธศาสนสุภาษิต (ยุคนี้คงถูกมองว่าชေးอีกเหมือนกัน) ที่ปรียดียกมาก่อน เขียนคำว่าอวสานอย่าง *นตถิ สนฺติปริ สุขํ* หรือ *ไม่มีสุขใดเสมอด้วยความ สันติ* นั้น

ไม่เคยเซยเจิมเลยสำหรับโลกที่แสนวุ่นวายใบนี้

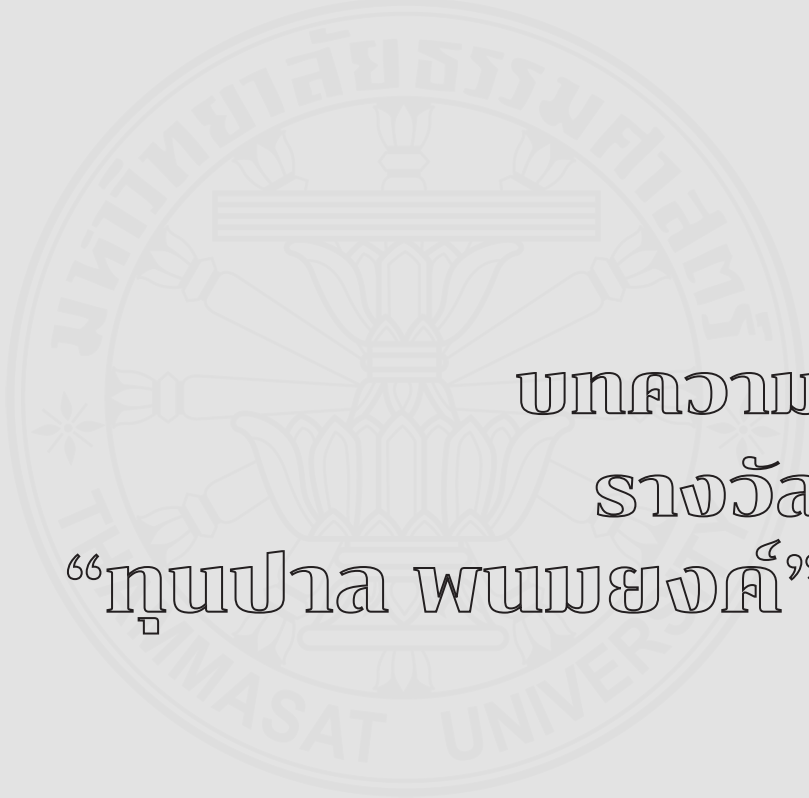
--

ดู The King of the
White Elephant ได้ที่นี่

หรือสั่งซื้อดีวีดีฉบับ Remastered ของ
หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ได้ที่

บทความ

รางวัล

“นุชนุปาล พนมยงค์”

การประกวดบทความรางวัล “ทุนปาล พนมยงค์” เกิดขึ้น มาจากการที่ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ มอบเงินให้มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์เพื่อตั้ง กองทุน “ปาล พนมยงค์” เป็นอนุสรณ์แด่บุตรชาย ผู้จากไปก่อนวัยอันควรด้วยโรคร้าย โดยมหาวิทยาลัยได้จัดสรรดอกผล แห่งกองทุนมาเป็นรางวัลสำหรับประกวดบทความในระดับปริญญาตรี

ในปีที่กำหนดหัวข้อ “ปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไร เพื่อก้าว ไปสู่การพัฒนาคนและสังคม” มีผู้ส่งบทความเข้าประกวดทั้งสิ้น ๑๓ ราย คณะกรรมการซึ่งมีศาสตราจารย์ แพทย์หญิง อรพรรณ โพชนุกูล รองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา เป็นประธาน และมีรองคณบดีศูนย์ ริงสิต คณะนิติศาสตร์, รองคณบดีฝ่ายการนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์, ดร.วรวีทย์ กนิษฐเสณ, ดร.สิทธิธรรม โรหิตะสุข, หัวหน้างานบริการ และให้คำปรึกษา และนางสาวทัศนีย์ ราไม้ เป็นกรรมการนั้น พิจารณา แล้วเห็นว่า ไม่มีผู้เหมาะสมได้รับรางวัลที่ ๑ (เงินรางวัล ๑๐,๐๐๐ บาท) แต่เห็นควรได้รับรางวัลที่ ๒ (เงินรางวัล ๗,๐๐๐ บาท) จำนวน ๒ ราย คือ นางสาวจันทิมา นาคอ่อน คณะนิติศาสตร์ และนายทัชฎมิ ทุมสวัสดิ์ คณะศิลปศาสตร์ โดยรางวัลที่ ๓ (เงินรางวัล ๔,๐๐๐ บาท) ได้แก่ นายธนวุฒิ ศรีสวัสดิ์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และมีนายศิริชัย แสงวทรัพย์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ได้รับรางวัลชมเชย (เงินรางวัล ๒,๐๐๐ บาท)

ในหนังสือ *ปริศนิ์บรรณานุสรณ์* ประจำปีนี้ ได้นำบทความ ๒ ชิ้นที่ได้รับรางวัลสูงสุดมาลงด้วย คือของนางสาวจันทิมา นาคอ่อน และนายทัชฎมิ ทุมสวัสดิ์

บรรณาธิการ

ปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไร เพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาคนและสังคม

จันทิมา นาคอ่อน^๑

Si la jeunesse savait, si la vieillesse pouvait...

ถ้าวัยเยาว์มีความรู้, ถ้าวัยเฒ่ามีความสามารถ...

คำถามในใจเมื่อได้ขบคิดตามสุภาษิตฝรั่งเศสนี้ย่อมเป็นทำนองว่า สังคมจะเจริญก้าวหน้าเพียงใด หากว่าประชากรหรือ “คน” ในสังคมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ หรือเรียกได้ว่าเป็นประชากรที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมได้ คำตอบของคำถามนั้นแน่นอนว่าต้องเป็นไปในทิศทางที่เป็นเหตุเป็นผลกับคำถาม คือหากประชากรในสังคมมีคุณภาพดังกล่าวแล้ว สังคมนั้นย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองราวกับสังคมในอุดมคติทีเดียว สุภาษิตฝรั่งเศสนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคุณภาพประชากรในความเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม ในแง่ที่ว่าสังคมจะได้รับการพัฒนาและขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อคนในสังคมอันเป็นผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการพัฒนาประเทศ มีความรู้ความสามารถที่เพียงพอ

^๑ นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

แต่กระนั้น การจะพัฒนาคนในสังคมให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ คือ มีความรู้ความสามารถที่เพียงพอต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไปนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการจัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความสามารถอันเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม โดยในประเทศไทยได้มีการส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงหนึ่งที่ได้รับงบประมาณสูงที่สุด จากร่างพระราชบัญญัติงบประมาณในปี ๒๕๖๑ กระทรวงศึกษาธิการได้รับงบประมาณสูงถึง ๕.๑ แสนล้านบาท แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก โดยงบประมาณหรือรายจ่ายด้านการศึกษาที่รัฐบาลลงทุนให้กับการศึกษาของไทยเมื่อเทียบกับจำนวนผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) มีสัดส่วนที่สูงถึงกว่าร้อยละ ๖ ของจีดีพี ซึ่งแบ่งเป็นค่าใช้จ่ายภาครัฐถึงร้อยละ ๕ ของจีดีพี จากข้อมูลพบว่างบประมาณรายจ่ายมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นทุกปีเช่นเดียวกัน จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่างบประมาณด้านการศึกษานั้นมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจไทยอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะลงทุนอย่างมหาศาลในการพัฒนาการศึกษาโดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้ได้ประชากรที่มีคุณภาพและเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ ก็ยังคงพบปัญหาทางการศึกษาของประเทศให้เห็นในหลาย ๆ ด้าน จึงทำให้เป้าหมายหลักคือการพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศต้องเริ่มต้นจากการเร่งพัฒนาการศึกษาไทยเป็นสำคัญ ซึ่งจากอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยได้มีนโยบายปฏิรูปการศึกษาอยู่เสมอ เพื่อมุ่งหวังพัฒนาการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม จากข้อมูลเรื่องการปฏิรูปการศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบันในแง่การพัฒนาระบบดังกล่าว เป็นระยะเวลา ๑๐ กว่าปีมาแล้วนับแต่ไทยเริ่มมีนโยบายปฏิรูประบบการศึกษาอย่างจริงจังครั้งแรก

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จนมาถึงการปฏิรูปครั้งที่สองเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จนปัจจุบันนี้เกือบจะเป็นเวลา ๒ ทศวรรษแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาทางการศึกษาได้ นับเป็นการเสียโอกาสของประชากรรวมถึงการขาดทุนของภาครัฐในด้านของการลงทุนเรื่องการศึกษา ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้คนในสังคมมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาสอดคล้องไปในทางเดียวกับงบประมาณทางการศึกษาจำนวนมหาศาลที่ประเทศเสียไป จึงควรเริ่มต้นที่จะปฏิรูปโดยเร็วเพื่อรักษาประโยชน์ของชาติซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะด้านเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาและแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตในด้านอื่นซึ่งมีความเชื่อมโยงกับปัญหาด้านการศึกษาด้วย เช่น ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเครื่องมือที่จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้คือการปฏิรูปการศึกษานั้นเอง สิ่งสำคัญที่ต้องศึกษาในขั้นต้น ได้แก่ ปัญหาด้านการศึกษาไทยคืออะไร เพื่อที่จะสามารถหาทางออกของปัญหาการศึกษาดังกล่าวได้อย่างตรงจุด รวมถึงแนวคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษาว่าควรปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไรเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถึงรากถึงโคน

❑ อะไรคือปัญหาด้านการศึกษาของไทย?

ปัญหาด้านการศึกษาของไทยมีมายาวนาน และทางการไทยได้จัดทำนโยบายปฏิรูปการศึกษามาโดยตลอด แต่ปัญหาดังกล่าวยังคงไม่สามารถแก้ไขได้ จากการศึกษาข้อมูลจะพบว่ามีปัญหาตั้งแต่เด็กวัยก่อนเรียนไปจนถึงมหาวิทยาลัย จากกรณีแรกพบว่าจำนวนเด็ก ๑ ใน ๕ ของเด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการที่ต่ำกว่าวัย (กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๗) ในส่วนการสำรวจเด็กชั้นประถม มีเด็กกว่า ๑๔๐,๐๐๐ คนยังคงอ่านหนังสือไม่ออก และอีกกว่า ๒๗๐,๐๐๐ คนยังเขียนหนังสือ

ไม่ได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๘) ในช่วงวัยมัธยม เด็กมัธยมจำนวน ราว ๑ ใน ๓ ก็ยังไม่สามารถอ่านจับใจความได้ (PISA 2012, World Ban 2015) เมื่อศึกษาจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ ขั้นพื้นฐาน (Ordinary National Educational Test หรือ O-NET) พบว่า คะแนนเฉลี่ยของเด็กทั้งประเทศมีค่าเฉลี่ยต่ำมากโดยเฉพาะวิชา คณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังพบว่าโรงเรียนในกรุงเทพฯ มีค่าเฉลี่ยของคะแนน O-Net มากกว่าโรงเรียนในต่างจังหวัดอย่างมีนัย สำคัญ คือโรงเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสูงสุด ๕๐ อันดับแรก เป็นโรงเรียน ในกรุงเทพฯถึง ๓๔ โรงเรียน (สำนักงานทดสอบการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๘) นอกจากการศึกษาข้อมูลจากค่าเฉลี่ยคะแนน O-Net แล้ว การ ศึกษาผลการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ (Programme for International Student Assessment หรือ PISA) พบว่าค่าเฉลี่ยของ คะแนนสอบของเด็กไทยต่ำกว่าเด็กเวียดนาม และโรงเรียนที่ค่าคะแนน ได้สูงคือโรงเรียนในกรุงเทพฯเช่นเดียวกัน (PISA 2012, World Ban 2015) สะท้อนให้เห็นปัญหาความแตกต่างของคุณภาพการศึกษาไทย ระหว่างเมืองและชนบทอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ในส่วนของภาคเอกชนเมื่อประชากรก้าวเข้าสู่ ตลาดแรงงาน พบว่าแรงงานที่มีทักษะเพียงพอกับความต้องการของภาค เอกชนนั้นมีจำนวนน้อย กล่าวคือยังมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนแรงงานที่ มีทักษะ สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของการศึกษาไทยอย่างชัดเจน อัตรา การว่างงานมากขึ้น หรือได้งานที่ไม่ตรงกับวุฒิการศึกษาที่จบมามีมากขึ้น เนื่องมาจากปัญหาด้านการใช้ความรู้ความสามารถของเด็กที่จบการศึกษา แล้วแต่ยังมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอ

จากปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์และตลาดแรงงานดังกล่าว เมื่อ ย้อนดูการสนับสนุนด้านการศึกษาจากรัฐพบว่ารัฐเองให้ความสำคัญกับ

การศึกษาอย่างมาก ในส่วนของงบประมาณ กระทรวงศึกษาธิการได้รับงบประมาณสูงสุดและเพิ่มอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด มีเพียงในปี ๒๕๕๓ เท่านั้นที่ไม่ได้เพิ่มขึ้น นั่นแสดงให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่ปัญหาทรัพยากร แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากระบบภายในที่จำเป็นจะต้องได้รับการปฏิรูปโดยเร็ว

❑ ปฏิรูปการศึกษาอย่างไร เพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาคนและสังคม?

เมื่อศึกษาจากปัญหาการศึกษาที่พบว่าเด็กไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบเป็นค่าเฉลี่ยทั้งจากการทดสอบในระดับประเทศและทั้งระดับนานาชาติ การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาควรจะต้องปฏิรูปทุกด้านที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การขับเคลื่อนของระบบเดินหน้าไปทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูปโดยเริ่มจากตัวผู้เรียนเอง ครูหรือบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาด้านการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยความมุ่งหวังผลสำเร็จจากการปฏิรูปการศึกษาคือคุณภาพที่ดีขึ้นของประชากร

❑ การปฏิรูปการศึกษาโดยเริ่มที่ผู้เรียน

การปฏิรูปการศึกษาควรเริ่มจากตัวผู้เรียนเป็นขั้นแรก โดยในส่วนของนโยบายทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ พบว่านโยบายทางการศึกษาที่ผ่านมาของรัฐให้ความสำคัญกับหลักการเน้นผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง หรือ Child Centered Learning ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อันก่อให้เกิดทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้นี้จะช่วยเพิ่มบทบาทของ

ผู้เรียนภายในห้องเรียน และลดบทบาทการบรรยายหน้าห้องเรียนลง ซึ่งผู้สอนจะปรับบทบาทจากการบรรยายเป็นหลักเป็นการเป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยจะต้องเตรียมสภาพห้องเรียนและวิธีการสอนที่เอื้อต่อแนวคิดนี้ ซึ่งกระบวนการนี้จะช่วยให้มีพัฒนาการของผู้เรียนสูงสุด การเรียนการสอนดังกล่าวเป็น “การปลูกฝัง” ผู้เรียนโดยให้รู้จักแสวงหาความรู้นั้น ไม่ควรเป็นเรื่องที่จำกัดแค่เฉพาะสถานศึกษาหรือภาครัฐให้เริ่มจัดการปฏิรูป ครอบครัวและชุมชนควรให้ความสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาเป็นหน่วยแรก เพราะสถาบันครอบครัวมีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด การปลูกฝังความสนใจใฝ่รู้ให้กับเด็กควรเริ่มจากผู้ปกครอง เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยแห่งการแสวงหาความรู้ให้กับเด็กด้วย ซึ่งในสังคมไทยก็ยังคงมีปัญหาผู้ปกครองไม่สนใจเด็กเท่าที่ควร และผลักภาระการปลูกฝังเด็กไปที่ครูฝ่ายเดียว บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษาของผู้ปกครองต่อเด็กจะช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพการพัฒนาเด็กที่ครูได้ปลูกฝังมาจากที่โรงเรียน ดังนั้นสิ่งสำคัญประการแรกคือ ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กด้วยอย่างจริงจัง

การแก้ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียน

ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานั้นเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพของประชากรตามมา ตัวอย่างเช่นผู้เรียนในชนบทได้รับความรู้ไม่เท่ากับผู้เรียนที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง เป็นต้น โดยแนวทางการแก้ไขปัญหาก็ควรเน้นไปที่การพัฒนากระบวนการศึกษาที่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษา ทั้งโอกาสทางการ

ศึกษาให้แก่เด็ก และเพิ่มความสามารถในการจ่ายเงินของผู้ปกครองให้กับการศึกษาของเด็ก

การเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาของเด็กนั้น ควรเริ่มจากการจัดการด้านการศึกษาให้เด็กที่มีความจำเป็นพิเศษ ทั้งเด็กด้อยโอกาส เด็กพิการ เป็นต้น โดยเป้าหมายหลักเพื่อให้เด็กที่มีความจำเป็นดังกล่าวได้รับความช่วยเหลือและเริ่มจากรัฐ ให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพและเสมอภาค

การเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้เท่าเทียมกันของเด็กชนบทกับเด็กในเมืองโดยโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (Distance Learning Television: DLTV) อันเป็นโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ซึ่งนายขวัญแก้ว วัชโรทัย ประธานกรรมการบริหารมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ผู้ถวายการรับใช้เบื้องพระยุคลบาทอย่างใกล้ชิดมาโดยตลอด กล่าวว่า “จุดเริ่มต้นโครงการมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า การให้การศึกษาให้กับคนในพื้นที่ที่ขาดแคลนครูเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะฉะนั้น เด็กในบ้านนอกจะตะเกียกตะกายเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ เผอิญว่าพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยเรื่องเทคโนโลยีอยู่แล้ว พระองค์ท่านก็เลยคิดว่าทำไมเราไม่ใช้ไอทีให้การศึกษาทางไกล” นับเป็นการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ในส่วนของการแก้ปัญหาการขาดแคลนครู ครูไม่ครบชั้น คุณภาพการศึกษาตกต่ำ อันเป็นวิกฤตด้านการศึกษาของประเทศ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางพระราชดำริตามโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นการแก้ปัญหาขาดแคลนครูลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสทางการศึกษาอีกทางหนึ่ง

ในด้านค่าใช้จ่ายทางการศึกษาที่ค่อนข้างประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างสถานศึกษาต่างๆ ควรจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาให้เกิดความเท่าเทียมมากขึ้น ในส่วนของความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนและคนรวยในการเข้าถึงการศึกษานั้น การแก้ไขปัญหาโดยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๕ ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่า ย ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๙ แม้ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้รัฐต้องจัดให้บุคคลได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปีโดยไม่เก็บค่าใช้จ่า ย รัฐบาลก็มีนโยบายจัดการศึกษาดังกล่าวโดยไม่เก็บค่าใช้จ่า ยโดยเพิ่มเป็นเวลา ๑๕ ปี ทั้งยังควรมีกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาให้ในกรณีที่เด็กอยู่ในครอบครัวที่มีกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอด้วย

❑ การพัฒนาครูหรือบุคลากรทางการศึกษา

ปฏิเสธไม่ได้ว่าการที่คนจะตั้งใจหรือพยายามทำกิจกรรมใดๆ มากน้อยเพียงใดถูกกำหนดด้วยแรงจูงใจอันเป็นปัจจัยสำคัญ ครูที่มีแรงจูงใจสูงกว่าย่อมตั้งใจสอนมากกว่าซึ่งอาจจะทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์มากกว่า การปฏิรูปคุณภาพของการศึกษาจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างแรงจูงใจให้กับครู เพื่อให้ครูเกิดความกระตือรือร้นในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียน ข้อควรคิดคือความกระตือรือร้นของครูนั้นนอกจากจะเชื่อมโยงกับ “แรงจูงใจ” ตามหลักการข้างต้นแล้ว “ความไม่มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบเด็ก” อาจเป็นอีกหลักการที่ทำให้ครูไม่กระตือรือร้นในการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจากไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อเด็กอย่างชัดเจนในปัญหาการศึกษา ดังนั้น หากเชื่อมโยงผลการศึกษาของเด็กกับการประเมินครูอย่างเป็นทางการด้วยกันแล้ว จะเป็นการสร้างแรงจูงใจ

ให้ครูกระตือรือร้นเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง ในประเด็นต่อมา การจะสร้างแรงจูงใจให้แก่ครูนั้นก็มิใช่หลักการทางเศรษฐศาสตร์ประการหนึ่งคือการแข่งขัน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับครูอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางในการสร้างบรรยากาศการแข่งขัน เช่น การแข่งขันกันในด้าน การประเมินคุณภาพครู รวมถึงการสร้างการแข่งขันในระดับบริหาร ด้วยการผลักดันให้สถานศึกษาแต่ละแห่งต้องมีการวัดระดับคุณภาพอย่างจริงจัง รวมถึงมีแนวทางการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้วย ในลักษณะที่ให้การแข่งขันแต่ละโรงเรียนเชื่อมโยงกับการเลือกโรงเรียนให้เด็กของผู้ปกครอง เมื่อสถานศึกษาได้รับแรงกดดันจากการแข่งขันดังกล่าว จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องดูแลเอาใจใส่ให้ครูมุ่งมั่นตั้งใจทำหน้าที่ในการสอนอย่างมีระบบและเข้มข้น ไม่เช่นนั้นสถานศึกษาที่จะตกอันดับเมื่อต้องมีการแข่งขันกับสถานศึกษาอื่น นอกจากนี้ การเพิ่มค่าตอบแทนให้กับครูตามระดับการประเมินการสอนที่เหมาะสมก็เป็นช่องทางในการสร้างแรงจูงใจให้ครูกระตือรือร้นในการสอนอีกทางหนึ่งด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องสร้างระบบการตอบแทนครูที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบแทนครูที่มีความตั้งใจและมีผลการสอนที่ดีเพราะการแข่งขันที่เข้มข้นผลที่ตามมาคือครูจะมีแรงจูงใจในการสอน และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้นกว่าเดิม

แนวทางปฏิรูปบุคลากรทางการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การกระตุ้นให้ครูพัฒนาความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ตัวอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะหากการถ่ายทอดความรู้เป็นไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ คุณภาพของผู้เรียนก็จะเพิ่มตามไปด้วย

การพัฒนาด้านการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จากการที่ประเทศไทยได้ใช้ทรัพยากรจำนวนมากไปกับการพัฒนาการศึกษาของคนในชาติ แต่ปัญหาทางการศึกษาก็ยังคงอยู่คำถามที่น่าสนใจก็คือ ประเทศไทยจัดสรรทรัพยากรด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วหรือไม่ คำตอบคือประเทศไทยยังจัดสรรทรัพยากรด้านการศึกษาได้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โดยศึกษาจากผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่ประเทศไทยใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนาการศึกษาในช่วงหลายปีที่ผ่านมา แต่ผลการทดสอบความสามารถทางวิชาการของผู้เรียนก็ยังไม่พัฒนาไปสู่ระดับที่ดีเท่าไรนัก จากข้อมูลพบว่าโรงเรียนหรือสถานศึกษายังให้ความสำคัญกับการเข้าถึงสื่อการเรียนการสอนของนักเรียนที่ไม่มากพอ บางสถานศึกษานำงบประมาณไปทุ่มให้กับการสร้างอาคารสถานที่มากกว่า ในกรณีนี้ก็จะต้องมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมของการจัดการงบประมาณของสถานศึกษาเอง โดยอาจใช้การแก้ปัญหาโดยศึกษาการเลือกใช้หลักการรวมอำนาจและหลักการกระจายอำนาจในแต่ละกิจกรรมทางการศึกษา โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน การกระจายอำนาจโดยการให้อิสระแก่สถานศึกษาเพียงอย่างเดียวอาจไม่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมากเท่าที่ควรจะเป็น การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนเป็นการกระจายอำนาจที่น่าสนใจยิ่งกว่า การที่ชุมชนหรือผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนด้วย เช่น ผู้ปกครองมีบทบาทในการจ้างหรือเลิกจ้างครูและผู้บริหาร ตลอดจนดูแลตรวจสอบการทำงานของครู มีลักษณะเป็นการคานอำนาจของครูและผู้บริหาร เพื่อให้การใช้อำนาจในการปฏิรูปการศึกษามีการร่วมมือจากทุกฝ่าย

อาจมีโครงการคุ้มครองการศึกษาตามแบบประเทศอื่น เช่น สหรัฐอเมริกา โคลัมเบีย สวีเดน ตามแนวทางการใช้จ่ายงบประมาณที่สอดคล้องกับการกระจายอำนาจด้านการศึกษา โดยรัฐเป็นผู้ออกคูปองให้นักเรียน และสามารถนำไปชำระค่าใช้จ่ายตามมูลค่าที่กำหนดในคูปองการศึกษา แก่โรงเรียนที่สมัครเข้าเรียน และการเลือกโรงเรียนของนักเรียนนั้นจะต้องเป็นไปอย่างเสรี ทั้งโรงเรียนรัฐและเอกชน ระบบคูปองดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยสร้างให้เกิดการแข่งขันทั้งระหว่างโรงเรียนในระบบทั้งหมดที่มีอยู่เดิม และเพิ่มโอกาสที่จะมีโรงเรียนใหม่ที่มุ่งพัฒนาการศึกษาให้อยู่ในระดับที่น่าพอใจและสามารถเข้าสู่การแข่งขันได้ อันเป็นการเพิ่มบรรยากาศการแข่งขันช่วยกระตุ้นการเพิ่มของคุณภาพการศึกษาได้

เมื่อศึกษาปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทยและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้ว การที่ยังมีเด็กไทยจำนวนหนึ่งอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ทั้งเกณฑ์ในระดับชาติและระดับโลก เป็นวิกฤตสำคัญที่รัฐจะต้องเร่งปฏิรูปเพื่อแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา การปฏิรูปดังกล่าวได้แก่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้อยู่ในระดับที่น่าพอใจ เพราะคุณภาพของประชากรไม่เพียงแต่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ยังมีเชื่อมโยงกับการได้กำไร ชาติทุน จากการที่รัฐลงทุนกับการพัฒนา ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและพัฒนาสังคม จึงควรเริ่มจากหน่วยที่สำคัญก่อน นั่นคือการเน้นพัฒนาตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ครอบครัวอันเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กด้วย ในขั้นตอนต่อมา การปฏิรูปโดยเน้นที่ตัวผู้ถ่ายทอดความรู้ คือบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความมุ่งมั่นกระตือรือร้นในการพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดกับผู้เรียน โดยจัดให้มีบรรยากาศการทำงานแบบเน้นการแข่งขัน ปรับค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการ

ถ่ายทอดองค์ความรู้ และพัฒนาองค์ความรู้สู่สมาชิกเสมอเพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้เรียนอย่างมากที่สุด ในส่วนของระบบการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาซึ่งจะต้องบริหารทรัพยากรที่ได้รับมาอย่างมากที่สุดให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดการงบประมาณที่เหมาะสมกับจัดการบริหาร และเพิ่มแนวทางการแก้ปัญหาโดยการกระจายอำนาจให้กับชุมชน และผู้ประกอบการ ให้มีส่วนร่วมในการควบคุมตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารด้วย

การปฏิรูปการศึกษาเป็นการลงทุนในระยะยาวของรัฐเพื่อสร้างให้คนในสังคมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติ ผลการศึกษาบอกว่าผลกระทบของปัญหาการศึกษา ถ้ามองระยะสั้นก็ผลไม่มาก แต่ระยะยาวจะมีผลมหาศาล ซึ่งแม้เราจะเริ่มปฏิรูปการศึกษากันในวันนี้ ก็ต้องใช้เวลากว่า ๑๐ ปี กว่าที่จะปฏิรูปสำเร็จ แต่ก็ต้องใช้เวลากว่า ๒๐ ปีถึงจะเห็นผลสำเร็จ คือเห็นว่าสัดส่วนแรงงานที่มีทักษะดีจะเป็นครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งหมด ซึ่งสะท้อนว่าเราต้องรีบและเร่งทำการปฏิรูปการศึกษาให้เร็ว เพราะนานกว่าจะเห็นผล และวิธีนี้จะเป็นวิธีกระตุ้นเศรษฐกิจในระยะยาว ต่อเนื่อง ยั่งยืนที่สุด (เศรษฐพุฒิ สุทธิวาทนฤพุฒิ, ๒๕๕๙)

การที่สังคมจะพัฒนาไปโดยก้าวหน้าและเจริญรุ่งเรืองนั้น จำเป็นจะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย และกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมนั้นก็ ได้แก่ “คน” ในสังคม ดังนั้น การสร้างคนให้มีคุณภาพเพื่อพัฒนาสังคมต่อไป ต้องอาศัยการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมาก ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัล ณ ศาลาดุสิดาลัย วันจันทร์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ความว่า

“การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมือง ใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วนล้นพอกเหมาะสมกับทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรง รักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไป ได้โดยตลอด”

ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและสังคมให้มี คุณภาพและเจริญรุ่งเรือง จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่าง จริงจังและเต็มกำลัง เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

สื่อสิ่งพิมพ์

- บุญเลิศ ศชายุทธเดช (ช่างใหญ่). “ปฏิรูปการศึกษา ความคืบหน้าที่เป็น รูปธรรม”. *วารสารการศึกษาไทย*. ๑๔, ๑๘-๒๑. พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- ป้วย อึ้งภากรณ์. *ทัศนะทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์. ๒๕๕๙.
- พิพัฒน์ พลุธารชาติ. *ไซลด์เซ็นเตอร์: สำนักวิชาของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม. ๒๕๕๗.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. *ปฏิรูปการศึกษา แนวคิด และข้อเสนอแนะ*. กรุงเทพฯ: วศิระ. ๒๕๕๓.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. *หมายเหตุการศึกษาไทย: รวมข้อเขียน สปศ. และบทความคัดสรรว่าด้วย ปฏิรูปการศึกษา ๒๕๔๓-๒๕๔๕ เล่ม ๑ ข่าวสารและทัศนะของ สปศ.* กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. ๒๕๔๕.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. *สภาวะการศึกษาไทย ปี ๒๕๕๘/๒๕๕๙ ความจำเป็นของการแข่งขัน และการกระจายอำนาจในระบบการศึกษาไทย.* กรุงเทพฯ: ๒๑ เซ็นจูรี่. ๒๕๖๐.

สุมน อมรวิวัฒน์, สวัสดิ์ จงกล และ ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. *ปรัชญาญาณสยาม: บทวิเคราะห์ด้านการศึกษา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Akkaravit Rabin. (๒๕๕๙). การศึกษาในยุค Thailand ๔.๐. สืบค้นเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑, จาก *chiangmainews website*: <http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/540274>

งบประมาณ ๒๕๖๑: “งบส่วนราชการในพระองค์” ลด ๑๔% กลาโหมเพิ่ม ๔.๒%. (๒๕๖๐). สืบค้นเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑, จาก *BCC News website*: <http://www.bbc.com/thai/thailand-40212890>
ประวัติความเป็นมาการศึกษาไทย. สืบค้นเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑, จาก *MOE website*: <http://www.moe.go.th/moe/upload/blog/htmlfile/107-9400html>

เศรษฐพุมติ สุทธิวาทนฤพุมติ. (๒๕๕๙). โอกาสที่เสียไป: ๑๒ ข้อเท็จจริงการศึกษาไทย เด็กเสียโอกาส ประเทศเสีย อะไร. สืบค้นเมื่อ ๖ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑, จาก *Thaipublica website*: <https://thaipublica.org/2016/08/education-thailand-future-23-8-2559/>

ปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างไร เพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาคนและสังคม

ทัชฎมิ ทุมสวัสดิ์^๑

บทนำ

ข้อเขียนนี้มีจุดประสงค์เพื่อตั้งข้อสังเกตและเสนอแนะแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย โดยอาศัยการสังเคราะห์ข้อมูลผ่านทัศนคติของผู้เขียน ในข้อเขียนประกอบไปด้วยอารัมภบทที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นและสถานการณ์ปัจจุบันของการศึกษาแนวทางและวิธีพัฒนาบุคคลให้มีทั้งศักยภาพและคุณภาพตลอดถึงการตั้งข้อสังเกตต่อการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทยและความท้าทายที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมปัจจุบัน

---

^๑ นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

๑. เหตุแห่งการปฏิรูปการศึกษา

ระบบการศึกษาถือได้ว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทอย่างมากต่อความเป็นไปโดยรวมของสังคม ในฐานะที่เป็นแหล่งบ่มเพาะและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้ความรู้ พัฒนาทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ ขณะเดียวกันก็ปลูกฝังเจตคติที่สังคมคาดหวังให้บุคคลมีหรือเป็นขึ้นมา ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ใช้ในการพยากรณ์ความเป็นไปของสังคมได้ สังคมที่ดีย่อมมีส่วนมาจากระบบการศึกษาที่ดีด้วย เมื่อการจัดการศึกษาในประเทศไทยได้รับการประเมินว่า “สอบตก” และมีความต้องการ “ปฏิรูป” (กรุงเทพธุรกิจ, ๒๕๕๙) นั้นย่อมมีความหมายเป็นไปใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ การที่ระบบการศึกษาไม่สามารถให้ความรู้ ทักษะ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตหรือประกอบอาชีพได้อย่างเพียงพอ และระบบการศึกษาไม่สามารถปลูกฝังค่านิยมที่พึงปรารถนาให้แก่ทรัพยากรบุคคลรุ่นใหม่นี้แก่สังคมได้ โดยจะได้อภิปรายไปโดยลำดับ

พัฒนาการของความรู้ในโลกนี้จากจุดหนึ่งในอารยธรรมมนุษย์ที่มีมุขปาฐะหรือการบอกต่อปากต่อปากก็จัดเป็นความรู้ สูการจารึกด้วยตัวอักษร และในที่สุดก็สู่ความเป็นกระแสข้อมูลดิจิทัลในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในสามลักษณะคือ (๑) ปริมาณของความรู้ที่สามารถส่งต่อได้ (๒) ความรวดเร็วของการส่งต่อความรู้ (๓) ความคงทนถาวรขององค์ความรู้

พัฒนาการของการศึกษาวิจัยประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศส่งผลให้ปริมาณของความรู้เพิ่มมากขึ้นและการส่งต่อความรู้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ขณะที่ความคงทนความรู้กลับลดลง ความรู้สามารถถูกทำลายได้ในระยะเวลาเป็นรายวัน ในปี ค.ศ.

๒๐๑๕ Elsevier ผู้ให้บริการวรรณกรรมทางวิชาการผ่านการสืบค้นบนระบบอินเทอร์เน็ตได้รายงานว่ามี การเผยแพร่บทความวิชาการกว่าสี่แสนบทความในปีนั้น (Tom Reller, 2016) เหตุนี้จึงนำไปสู่คำถามที่ว่า การจัดการศึกษาที่ดำเนินอยู่ในประเทศไทยนั้นสามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ความรู้ที่ระบบการศึกษามอบให้เพียงพอต่อการมีทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความก้าวหน้าในอาชีพเพียงใด

รายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระบุว่า ความก้าวหน้าของการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณภาพ และระดับสติปัญญาของคนไทยยังคงพัฒนาไปในระดับต่ำ (วิทยากร เชียงกุล, ๒๕๕๒) ประกอบกับรายงานของ UNDP ที่แสดงความเป็นห่วงต่อระบบการศึกษาในประเทศไทยที่สวนทางกับความสำเร็จในด้านอื่นอย่างการพัฒนาาระบบสาธารณสุข (UNDP, 2016) แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพมากขึ้น มิเช่นนั้นแล้วย่อมไม่สามารถแข่งขันในสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันรุนแรงเช่นนั้นได้

๒. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีศักยภาพ

ความล้มเหลวของการศึกษาที่ได้เสนอไปในข้างต้นนั้น ๑ ใน ๒ ประเด็นก็คือ ระบบการศึกษาที่ไม่สามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถเพียงพอในการพัฒนาตนเองและแข่งขันได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก ข้อเขียนที่ได้รับความสนใจหลายชิ้น เช่น *21st Century Skills* ที่มี James Bellanca และ Ron Brandt เป็นบรรณาธิการ *Finnish Lessons 2.0* ของ Pasi Sahlberg ได้เสนอแนะ

คำแนะนำเชิงปฏิบัติสำหรับการจัดการศึกษาในอนาคต ผู้เขียนได้สังเคราะห์บางประเด็นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาในบริบทของสังคมไทยเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้

๒.๑ การศึกษาจากสถานการณ์จริง

การศึกษาที่ให้ผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงได้แก่ Problem base learning คือการเรียนรู้ผ่านการแก้ไขปัญหา กล่าวคือ ผู้เรียนจะต้องใช้ความรู้ ทักษะที่ตนเองมีอยู่ในการลงมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงหรือจำลองมาก็ได้ โดยการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้จะให้ประโยชน์ในแง่ผู้เรียนสามารถมองเห็นจุดแข็งจุดอ่อนในกระบวนการนำความรู้ไปใช้ เข้าใจถึงปัจจัยที่อยู่นอกเหนือจากข้อสมมติ (assumption) ตามทฤษฎี

การเรียนรู้จาก Problem base learning จะเกิดผลดีที่สุดเมื่อประกอบกับการใช้ Project base learning ที่ต้องให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงตั้งแต่การค้นหาปัญหาที่ตนเองสนใจ การวางแผนแก้ไข ตลอดจนการลงมือและการประเมินผลโครงการตั้งแต่แรกเริ่ม เนื่องจากทั้งหมดอยู่บนพื้นฐานของการลงมือปฏิบัติจริง องค์กรความรู้ที่ได้จึงทันต่อเหตุการณ์เรียนรู้ในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งของการสร้างนวัตกรรม

๒.๒ การศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ด้วยคุณูปการของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์สามารถทำได้สะดวกขึ้น อันเป็นโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษาตามความสนใจรายบุคคล เมื่อพิจารณาจาก ABC Model ของ Pontefract (2011 ใน วิโรจน์ สรรวัตนะ, ๒๕๕๖) เทคโนโลยีสารสนเทศได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อ

ระบบการศึกษาทั้งตัวแบบ โดยเฉพาะการเข้าถึงความรู้ (Access) ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้ทั่วโลก ไม่จำกัดสถานที่ เวลา ภาษา ผ่านเครื่องมือที่หลากหลาย อีกทั้งยังสามารถการติดต่อสื่อสารแบบสองทางได้อย่างสมบูรณ์ พฤติกรรมการเรียนรู้ (Behaviors) จากเดิมที่ครูอาจารย์เป็นแหล่งความรู้และประสบการณ์ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเป็นไปในเชิงการอิงอาศัย ผลสืบเนื่องจากการเข้าถึงความรู้ได้อย่างอิสระทำให้บทบาทเชิงอำนาจของผู้สอนเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือผู้เรียนก็มีโอกาสเข้าถึงความรู้ในลักษณะที่ไม่แตกต่างจากผู้สอน และสุดท้ายชุมชน (Community) เมื่อความรู้ไม่ได้จำกัดแค่ในห้องเรียน ผู้สอนและผู้เรียนก็ไม่จำเป็นต้องเป็นนักเรียนและครูอีกต่อไป การเรียนการสอนเปิดโอกาสให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วม

๒.๓ การประเมินผลทางเลือก

เมื่อการศึกษาวางอยู่บนความสามารถในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงที่ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียน การประเมินผลที่คำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียวจึงไม่ใช่ทางออก (Margaret Heritage, 2010) ตัวอย่าง หากผู้เรียนปรารถนาจะเป็นผู้ประกอบการ การประเมินผลย่อมต้องประเมินว่าผู้เรียนสามารถเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จได้หรือไม่เพียงใด ไม่ใช่ว่าผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือมีความรู้ตามทฤษฎีเกี่ยวกับผู้ประกอบการเท่านั้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังเห็นว่าควรนำ การประเมินผล ๓๖๐ องศา (Edward & Ewen, 1996) ที่ใช้ในการบริหารองค์กรมาใช้ประเมินผลทางการศึกษา ไม่ใช่เพียงการประเมินบุคลากรทางการศึกษา แต่ในประเมินทั้งระบบ เช่น ในการประเมินนักเรียนหนึ่งคน ต้องอาศัยข้อมูลจากทั้งผู้สอนโดยตรง เพื่อนร่วมชั้นเรียน ตัวนักเรียนเอง ผู้ปกครองของนักเรียน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนในการ

ทำโครงการหรือกิจกรรมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ภายนอก การทำเช่นนี้ จะให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับความคาดหวังที่มีต่อความสำเร็จของผู้เรียน จากทุกมิติของสังคม เป็นการขจัดไปเสียซึ่งปัญหาตามภาคีที่ว่า “ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด”

๒.๔ ชุมชนทางการศึกษา

เมื่อการศึกษาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องภายในสถาบันการศึกษา แต่เป็นสังคมทั้งหมดที่ทุกส่วนไม่ว่าจะเป็น ผู้เรียน ผู้สอน สถาบันการศึกษา ชุมชน ผู้ประกอบการ รัฐบาล เข้ามามีส่วนร่วมในระดับที่เท่าเทียมกัน เพื่อค้นหาและเรียนรู้ไปพร้อมกัน ๆ ว่า การศึกษาแบบใดที่จะสามารถตอบสนองความต้องการทั้งการพัฒนาระดับบุคคล และการพัฒนาระดับสังคมไปพร้อม ๆ กันได้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ชุมชนทางการศึกษาควรเป็นที่พุ่มัก ผู้เรียนให้สามารถเติบโตไปเป็นบุคคลที่ตนเองต้องการจะเป็น ไม่ใช่การกำหนดวางแผนจากส่วนกลางว่าจะต้องผลิตคนด้านไหนเท่าใด เพื่อให้สังคมมีหน้าตาแบบใด ๆ ดังเช่นสินค้าอุตสาหกรรม แต่สิ่งที่ควรจะเป็น บังเจอบุคคลทุกคนที่ระบบการศึกษาได้อำนวยให้เขาสามารถประสบความสำเร็จในทางที่ตนเลือก กล่าวคือ สังคมทั้งหมดจะต้องให้ความไว้วางใจต่ออนาคตของชาติที่จะมีสิทธิที่จะกำหนดทางเดินของตน มิใช่เพียงเป็นฟันเฟืองหนึ่งของระบบที่ใหญ่กว่า อันเป็นการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ และบั่นทอนศักยภาพที่แท้จริงของบุคคลที่สามารถเป็นได้

๓. การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาคนที่มีคุณภาพ

ประเด็นปัญหาในระบบการศึกษาข้อต่อมาคือ การศึกษาที่ไม่ได้สร้างทรัพยากรบุคคลที่พึงปรารถนาต่อสังคม สามารถจำแนกสาเหตุออกได้สองลักษณะคือ ระบบการศึกษาปรับตัวไม่ทันต่อพลวัตและความซับซ้อนของสังคม และสังคมมีความคาดหวังที่ไม่ควรจะเป็น เช่น ต้องการบุคคลที่สร้างนวัตกรรมที่แปลกใหม่และมีความสำคัญ แต่กลับต้องการนักเรียนที่อยู่ในกรอบและถูกระเบียบทุกประการ เป็นต้น ในที่นี้จะได้อภิปรายทางออกในประเด็นแรกเท่านั้น เนื่องจากประเด็นที่สองอยู่นอกเหนือขอบเขตของข้อเขียนนี้

๓.๑ การศึกษาเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคม

การศึกษาเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดดั้งเดิมของนักปรัชญาการศึกษาคนสำคัญอย่าง John Dewey ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคมผ่านการทำงานเป็นทีม โดยคาดการณ์ถึงแนวโน้มของความเป็นไปในสังคม (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ, ๒๕๕๑, น. ๑๐๔-๑๐๗) คล้ายคลึงกับแนวความคิดที่ปรารถนาจะให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาเพื่อไปรับใช้สังคม หรือเป็นผู้นำทางสังคม

เหตุที่การศึกษาเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมมีความจำเป็นต่อสังคมไทยนั้นมีเหตุมาจากในมโนทัศน์ของความดีร่วมสมัยคือ เสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบต่อสังคม (Freedom with responsibility) กล่าวคือ บุคคลย่อมต้องรับผลในสิ่งที่ตนกระทำ มนุษย์พึงพาอาศัยกันเป็นสังคม การกระทำของบุคคลหนึ่งย่อมส่งผลต่อผู้อื่นเสมอ (Gianni, 2016) การศึกษาจึงจำเป็นต้องทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงประเด็นนี้อย่างยิ่ง มากกว่า

การสอนให้ท่องจำและทำตาม การตระหนักว่าการกระทำของคนที่ทำลงไปจะส่งผลต่อผู้อื่นอย่างไร ย่อมเป็นสิ่งที่มิเหตุผลกว่าการกระทำอย่างๆ นี้ เป็นสิ่งเลวร้าย ไม่ควรทำ

๓.๒ การศึกษาเพื่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม

การรู้เท่าทันความเป็นไปของโลก (Global literacy) และความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตในโลกยุคปัจจุบัน ระบบการศึกษาจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ อย่างถ่องแท้ กล่าวคือเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองโลก ไม่ใช่เพียงเป็นพลเมืองดีของสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้น การแลกเปลี่ยนผู้เรียนระหว่างประเทศหรือระหว่างวัฒนธรรมก็เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการตระหนักในความแตกต่าง เรียนรู้และทำความเข้าใจบุคคลในสังคมที่ต่างกันอย่างออกไป แนวทางการจัดการแลกเปลี่ยนนั้นไม่ควรเป็นไปเพียงเพื่อนำคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกันมาเรียนร่วมกัน แต่จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนนำเสนอวัฒนธรรม ภูมิหลัง และเอกลักษณ์ของตน ในทางเป็นจะเป็นไปเพื่อความเข้าใจวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ นอกจากนี้ แบบเรียน ตำรา และหลักสูตรจะต้องไม่ถูกออกแบบให้อยู่ในกรอบของความเป็นชาตินิยม เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถรับเอาวัฒนธรรมใหม่ วิชาทฤษฎีจุดตัดด้วยในวัฒนธรรมของตนได้อย่างตรงไปตรงมาเพื่อการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

๓.๓ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการศึกษา

วัฒนธรรมทางการศึกษาของประเทศไทยตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแบบบนลงล่าง (Top-down) กล่าวคือ การมีครูเป็นผู้ถ่ายทอด มีนักเรียนเป็นผู้รับการถ่ายทอด นักเรียนมีหน้าที่ต้อง

เชื่อฟังและทำตาม วัฒนธรรมการศึกษาในลักษณะนี้ยอมทำให้ผู้เรียน อยู่ในฐานะผู้เรียนเชิงรับ (Passive Learner) อันเป็นลักษณะที่ไม่เอื้อ ต่อการเรียนรู้การสอนให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์ วัฒนธรรมทางการศึกษา แบบใหม่จะต้องตระหนักว่าผู้เรียนและผู้สอนมีฐานะความเป็นมนุษย์ เท่าเทียมกัน ต่างกันก็เพียงแต่บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบเท่านั้น ผู้สอนไม่ได้มีอำนาจเหนือผู้เรียน แต่เป็นผู้ให้คำแนะนำ ชี้ทาง และ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เท่านั้น

อย่างไรก็ดี วัฒนธรรมทางการศึกษาแบบใหม่นี้จะไม่สามารถ เกิดขึ้นได้เลยหากไม่มีการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะของผู้สอน โดยเฉพาะ ในประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม เช่นความเชื่อที่ว่า การ ลงโทษมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในชีวิต ทั้งที่โดยหลักทางจิตวิทยา แล้ว การลงโทษนั้นมีผลข้างเคียงที่ตามมามาก และมักไม่นำไปสู่การแก้ไข เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร (Russell Powell, 2013, p.308) การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเช่นนี้จะนำไปสู่การถอดรื้อหลักสูตรการศึกษา ที่ใช้ในการสร้างผู้สอน ให้เน้นทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์มากขึ้น ลดความเข้มข้นของสายสัมพันธ์เชิงอำนาจลง นอกจากนี้ ระบบสรรหา บุคลากรที่จะเข้ามาเป็นผู้สอนก็ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องทบทวนอย่างจริงจังว่า มีความน่าเชื่อถือ (Reliability) และความเที่ยง (Validity) เพียงพอที่จะใช้ ในการคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมมาเป็นผู้สอนหรือไม่

๔. ความท้าทายของการศึกษาไทย

การปฏิรูปการศึกษานั้นควรเป็นไปเพื่อความงอกงามทาง ปัญญา การปฏิรูปเพื่อความงอกงามทางปัญญานั้นเป็นการย้อนกลับ ไปสู่เป้าหมายแต่แรกเริ่มของการศึกษาคือการศึกษาเพื่อให้มีปัญญา

(Wisdom) คำว่าปัญญานี้มีความแตกต่างจากความรู้ (Knowledge) ในแง่ที่ครอบคลุมไปถึงการปฏิบัติส่วนบุคคล ไม่ใช่เพียงแค่เรียนเพื่อรู้ แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อที่จะปฏิบัติ ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต เพราะถ้าหากว่าการศึกษานั้นแปลกแยกจากการมีชีวิต วิชาเรียนเป็นสิ่งแปลกปลอม ย่อมไม่อาจทำให้บุคคลเกิดปัญญาได้ เจกเซนเราสอนคุณธรรมจริยธรรมว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี ให้ท่องจำและนำไปใช้ในการทดสอบ หากแต่เราไม่เคยประเมินผลว่า เมื่อเราสอนความรู้ดังกล่าวแล้ว ผู้เรียนได้นำไปใช้หรือไม่ และมีความเข้าใจต่อการปฏิบัติเช่นนั้นเพียงไร

สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หมายความว่าวัยหนุ่มสาวที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นผู้ที่มีกำลังกาย และกำลังสติปัญญาจะมีสัดส่วนน้อยกว่าผู้สูงอายุ ทางออกสำหรับเรื่องนี้คือการพัฒนาให้ทรัพยากรมนุษย์รุ่นใหม่มีศักยภาพ ผลิตภาพ และมีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่าคนรุ่นก่อน นอกจากนี้ยังต้องสร้างวิธีที่จะเชื่อมต่อกับความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อน เพื่อร่วมกันพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืน กล่าวโดยสรุป ความท้าทายประการนี้คือระบบการศึกษาที่มีความสามารถในการเพิ่มศักยภาพของคนรุ่นใหม่โดยผนวกกับประสบการณ์ของคนรุ่นเก่า เพื่อพัฒนาไปด้วยกัน

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมก็เป็นอีกประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการศึกษาอย่างยิ่ง เมื่อโรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีมาตรฐานไม่เท่าเทียมกัน โรงเรียนที่มีคุณภาพเหนือกว่าย่อมเป็นที่ต้องการของทั้งผู้เรียนและผู้ปกครองมากกว่า บุคคลที่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมย่อมมีโอกาสมากกว่าที่จะได้เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาที่มีคุณภาพ การศึกษาที่มีคุณภาพยังสามารถอนุमानไปถึงโอกาสในการประสบความสำเร็จในอาชีพ คุณภาพชีวิตที่ดี และ

ผลลัพธ์สุดท้ายคือการสร้างความเข้มแข็งกับชนชั้นที่มีฐานทางเศรษฐกิจ
สังคมคืออยู่แล้วให้มากขึ้นและทิ้งห่างชนชั้นที่อยู่ถัดลงไปกว้างขึ้น

ประการสุดท้ายที่จะได้อภิปรายเรื่องความท้าทายของการ
ศึกษาไทยในที่นี้คือ การเป็นสังคมฐานความรู้ สังคมฐานความรู้เป็น
โอกาสที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาขึ้นจนทำให้ปัจเจกชน
สามารถพัฒนาตนเองให้มีทักษะและความสามารถที่จะดำเนินชีวิตและ
ประกอบอาชีพได้นอกเหนือจากการศึกษาในระบบ การเกิดขึ้นของ Open
Courseware หรือ Massive Open Online Courses (MOOC) นั้น
ทำให้ความรู้เป็นสิ่งที่หาได้ทั่วไป การปฏิรูปการศึกษาจำเป็นจะต้องนำ
แนวโน้ม (Trend) นี้เข้าไปพิจารณา เพราะหากสามารถพัฒนาต่อยอด
ระบบเหล่านี้ให้มีศักยภาพมากขึ้น ย่อมสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายใน
การศึกษาในระบบ และลดผลของความเหลื่อมล้ำต่อการเข้าถึงการศึกษา
ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งในปัจจุบันหน่วยงานเอกชนหลายแห่งทั้งในและต่าง
ประเทศยังได้พัฒนาสถาบันการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาของตน
ขึ้นมา โดยเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษาเชื่อว่าเชื่อถือได้ เช่น Google ก็ได้
พัฒนาหลักสูตรการศึกษาและมีการมอบประกาศนียบัตร (Certificates)
(Abrams, 2018) อันเป็นที่ยอมรับในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี
คอมพิวเตอร์ และการจัดตั้งสถาบันการศึกษารอบวงจรรายกลุ่มสถาบัน
ปัญญาวิวัฒน์ของเครือเจริญโภคภัณฑ์ ที่มีตั้งแต่สถานศึกษาระดับการ
ศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา เป็นต้น

บทสรุป

ผลสัมฤทธิ์จากการทดสอบทางการศึกษามีระดับที่ต่ำให้ข้อมูล
แก่เราว่าการศึกษาของไทยยังมีศักยภาพไม่เพียงพอ การศึกษาจาก

สถานการณ์จริง การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินผลการศึกษาที่มีหลากหลายรูปแบบ และการสร้างชุมชนทางการศึกษาที่มีความเข้าใจต่อตัวผู้เรียน อาจเป็นทางออกในการที่จะยกระดับผลสัมฤทธิ์ อย่างไรก็ตามก็ตีศักยภาพไม่ได้เป็นเพียงประเด็นเดียวที่พบในการศึกษา เพราะการศึกษานั้นไม่ได้สอนเพียงความรู้ แต่สอนการปฏิบัติและดำเนินชีวิต จึงจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คนที่มีคุณภาพคือคนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นพลเมืองโลก ทั้งหมดนั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่มีการปฏิวัติวัฒนธรรมทางการศึกษา ให้มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น

เหตุที่การปฏิรูปการศึกษาหลายต่อหลายครั้งไม่ประสบความสำเร็จนั้นอาจมีสาเหตุมาจากทั้งการวางเป้าหมายในการปฏิรูปที่ผิด และวิธีการปฏิรูปเป็นเสมือนการขืนใจให้ทำตามคำสั่ง การปฏิรูปนั้นควรอาศัยความคิดเห็น ความต้องการ และความร่วมมือจากผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างผู้เรียนและผู้สอนในระดับปฏิบัติการ และมีเป้าหมายเป็นไปเพื่อการสร้างความมั่งคั่งทางปัญญาคือความรู้ที่ปฏิบัติได้และมีประโยชน์ โดยกระบวนการปฏิรูปต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมที่ต้องเผชิญ ทั้งสังคมผู้สูงอายุ ความเหลื่อมล้ำที่ถ่างกว้างขึ้น ตลอดจนพัฒนาการทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวกระโดด ความท้าทายเหล่านี้อาจสามารถเป็นได้ทั้งโอกาสและอุปสรรคในการปฏิรูปการศึกษาไปสู่อนาคตของประเทศไทยได้

บรรณานุกรม

Books and Book Articles

- Banks, J. A. (2007). *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. Indianapolis: Wiley.
- Dewey, J. (2004). *Democracy and education*. Massachusetts: Courier Corporation.
- Fullan, M. (2007). *The new meaning of educational change*. New York: Routledge.
- Heritage, M. (2010). *Formative Assessment and Next-Generation Assessment Systems: Are We Losing an Opportunity?*. California: Council of Chief State School Officers.
- Powell, R. A., Honey, P. L., & Symbaluk, D. G. (2013). *Introduction to learning and behavior*. California: Wadsworth Cengage Learning.
- Sahlberg, P. (2014). *Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland?*. New York: Teachers College Press.

Articles

- Gianni, R. (2016). An Ethical Perspective on Responsibility and Freedom. *Responsibility and Freedom*, 111-141. doi:10.1002/9781119277354.ch4

Peter Serdyukov, (2017). Innovation in education: what works, what doesn't, and what to do about it?, *Journal of Research in Innovative Teaching & Learning*. 10 (1) pp. 4-33.

Electronic Media

Abrams, L. (2018, January 17). Google Launches IT Support Training Program and Offers 10,000 Scholarships [Online article]. Retrieved from <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/google-launches-it-support-training-program-and-offers-10-000-scholarships>

Reller, Tom. (2016, March 22). Elsevier publishing—a look at the numbers, and more [Online article]. Retrieved from <https://www.elsevier.com/connect/elsevier-publishing-a-look-at-the-numbers-and-more>

United Nation Development Programs. (2016). *Asia Pacific Human Development Report 2016*. Retrieved from http://www.th.undp.org/content/thailand/en/home/library/human_development/hu

หนังสือ

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่. (๒๕๔๑). *การปฏิรูปการศึกษา: ทางออกเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

บาลนการ์, เจมส์, และ แบรินต์, รอน. (๒๕๕๔). *ทักษะแห่งอนาคตใหม่: การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑* (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (๒๕๓๘). *พัฒนามนุษย์กับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานทดสอบทางการศึกษา

พิมพ์พรรณ สุเมธานนท์, นุชนาถ สุนทรพันธ์ และวินิตา สุทธิสมบุรณ์.
(๒๕๔๑). *ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหา-
วิทยาลัยรามคำแหง
วิทยาการ เชียงกูล. (๒๕๕๒). *บทบาทการศึกษากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ
และสังคม*. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี.
วิโรจน์ สารรัตนะ. (๒๕๕๖). *กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา กรณีที่คณะต่อ
การศึกษาศตวรรษที่ ๒๑*. ขอนแก่นฯ: ม.ป.พ..

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

นายกฯสั่งคุมงบบุชอุดมศึกษาสาขาไม่มีงานทำ. (๒๔ ม.ค. ๒๕๖๑). *คม
ชัดลึก*. สืบค้นจาก [http://www.komchadluek.net/news/edu-
health/310530](http://www.komchadluek.net/news/edu-health/310530)
ผ่าตัดการศึกษายุคคสช.หวังได้แต่ระว่างถอยหลัง (๑๗ พ.ย. ๒๕๕๗).
โพสต์ทูเดย์. สืบค้นจาก [https://www.posttoday.com/politic/
report/330653](https://www.posttoday.com/politic/report/330653)
ย้อนสถิติ ๕ ปี เด็กไทยสอบตก วิชาสามัญกราวรูต. (๙ ก.พ. ๒๕๕๙).
กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก [http://www.bangkokbiznews.com/
news/detail/686145](http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/686145)
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๔).
การพัฒนาศักยภาพคนไทย: หนทางสู่สังคม เศรษฐกิจฐานความรู้.
สืบค้นจาก [http://www.nesdb.go.th/images/content/book66-
45.pdf](http://www.nesdb.go.th/images/content/book66-45.pdf)
๓ ปีปฏิรูปการศึกษาตาม“ตำรา”คสช.ล้มเหลวหรือสำเร็จ. (๒๒ พ.ค.
๒๕๕๗). *คมชัดลึก*. สืบค้นจาก [http://www.komchadluek.net/
news/scoop/302679](http://www.komchadluek.net/news/scoop/302679)

วันเก่า วันก่อน วันนี้ วันหน้า

วันเก่า	เคยรุ่งเพียง	รัฐบุรุษ
วันก่อน	मारपालจุด	กลิ่นแก๊ส
วันนี้	เปรียบประดู่จ	สละทุกข์
วันหน้า*	ประจักษ์แจ้ง	ช็อกก้องเกียรติกระจาย

วันเก่า	ท่านมุ่งสร้าง	กรุงสยาม เรืองเฮย
วันก่อน	เขาใส่ความ	แต่งปั้น
วันนี้	ท่านงดงาม	บริสุทธิ์
วันหน้า	มีอากัน	ปิดป้องสัจธรรม

วันเก่า	เสาหลักตั้ง	ประชาธิปไตย
วันก่อน	เป็นธงชัย	นักสู้
วันนี้	ชีพอาจไม่	คืนกลับ
วันหน้า	วันไหนรู้	ท่านชี้ทางเจริญ

วันเก่า	อยากกู่ให้	คืนที่
วันก่อน	ท่านปรีดี	อยู่ด้วย
วันนี้	ใคร่ขอพลี	ดวงจิต
วันหน้า	ตราบชีพม้วย	จักน้อมทดแทนคุณ

จริยวัฒน์ สันตะบุตร

๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖

บนเครื่องบินแอร์ฟรานซ์ไปปารีส
เพื่อเดินทางไปร่วมงานศพท่านปรีดี

* ตามฉันทลักษณ์ของโคลงสี่สุภาพ ตรงนี้จะต้องใช้ “นา” ไม่ใช่ “หน้า” แต่คงเขียน “หน้า” เพื่อให้สื่อความหมาย มากกว่าว่ารูปวรรณยุกต์เอก - บรรณธิการ.

เขาเป็นนักอภิวัฒน์ที่น่านับถือ หรือ
คือนักฉวยโอกาสที่ชิงสุกก่อนห่าม?

เขาคิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เพราะไปเรียนฝรั่งเศสจริงหรือ?

เขาคือผู้ก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยหรือ?

เขาเคยเป็นนักเขียนนวนิยายและ
ผู้กำกับภาพยนตร์หรือไม่?

และบ้านปลายชีวิตของเขาในฝรั่งเศสเป็นอย่างไร?

ร่วมค้นหาคำตอบได้จากหนังสือเล่มนี้ ผ่านบทความของ ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล
ไชยันต์ รัชชกุล ปริณดา เทวานุกุมิตร์กุล ปกฤษ เทพนรินทร์
วรรณภา ตีระสังขะ พงศ์ศักดิ์ เหลืองจอร่าม เทพพิทักษ์ มณีพงษ์
และ จริย์วัฒน์ สันตะบุตร

